

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Тернопільський національний економічний університет
Факультет банківського бізнесу
Кафедра банківської справи

Торган Мар'яна Михайлівна

Умови і методи банківського кредитування
фізичних осіб

Спеціальність 8.03050802 – Банківська справа
магістерська програма – Організація банківської справи

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем «магістр»

Виконав студент групи БСзм-52
М.М. Торган

Науковий керівник:
к.е.н., Ю.М. Галіцейська

Дипломну роботу допущено до
захисту:

«_____» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ О.В. Дзюблюк

ТЕРНОПІЛЬ - 2013

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	
1.1. Економічна сутність та значення споживчого кредитування	7
1.2. Механізм надання та погашення кредитів фізичним особам	22
1.3. Нормативно-правове регулювання споживчого кредитування	32
Висновки до розділу 1	39
РОЗДІЛ 2. ДІЮЧА ПРАКТИКА НАДАННЯ КРЕДИТІВ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ	
2.1. Аналіз сучасного стану споживчого банківського кредитування .	41
2.2. Оцінка кредитоспроможності фізичних осіб.....	52
2.3. Контроль за цільовим використанням споживчого кредиту та робота банків з проблемними кредитами	61
Висновки до розділу 2	75
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ СПОЖИВЧИХ КРЕДИТІВ	
3.1. Зарубіжний досвід розвитку споживчого кредитування та можливості його використання в Україні	77
3.2. Проблеми кредитування фізичних осіб в умовах кризи та шляхи їх вирішення	91
Висновки до розділу 3.....	105
ВИСНОВКИ	106
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	110
ДОДАТКИ	121

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Фінансова нестабільність, в умовах якої перебуває економіка України, потребує глибокого аналізу ситуації з метою напрацювання механізмів забезпечення відновлення економічного зростання та нормального функціонування фінансового сектору. З огляду на це актуалізується необхідність пошуку шляхів відновлення активної кредитної діяльності вітчизняної банківської системи, що зумовлює потребу вивчення поточного стану кредитування фізичних осіб і визначення напрямів забезпечення його динаміки.

Відновлення та подальший розвиток банківського кредитування є необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи та забезпечення економічного зростання. Українські банки опинилися в умовах жорсткої конкуренції як з боку іноземних так і вітчизняних банків. Швидка зміна умов функціонування, гостра потреба в нарощуванні капіталу за рахунок власних доходів, відкритість зовнішньому середовищу спонукають банки до постійного розширення сфери і вдосконалення механізмів кредитування, в тому числі – споживчого кредиту. В Україні більшість населення не спроможна купувати товари тривалого користування за рахунок поточних доходів, а тому на сьогодні є актуальним вироблення концепції розвитку ринку споживчого кредитування. Перебіг кредитного процесу супроводжується численними проблемами. Йдеться не тільки про вдосконалення техніки кредитування і розширення видів кредитних послуг, а також про вироблення комплексу нових принципів, що дадуть можливість спростити і поліпшити якість стосунків банків з фізичними особами.

Тому, на сьогодні досить актуальним є подальше наукове дослідження теоретичних пропозицій з удосконалення банківського кредитування фізичних осіб, широке практичне використання яких дасть банківській системі України змогу підвищити ефективність діяльності всіх кредитних інститутів у процесі кредитування позичальників.

Огляд літератури з теми дослідження. Дослідженню теоретичних питань організації банківського кредитування фізичних осіб сприяють праці зарубіжних та вітчизняних вчених-економістів, зокрема, А. Даниленка, В. Зінченка, А.А. Пересади, М.І. Савлука, Д.Г. Лук'яненко, М.А. Козоріз, С.С. Осадець та ін. В їхніх працях розглядаються питання змісту, форм розвитку та ролі споживчого банківського кредитування в Україні. Однак, кредитування населення в Україні потребує подальших наукових досліджень і розробок. Зокрема, актуальним є виявлення тих проблем і тенденцій, які мають місце в умовах фінансової кризи у кредитних взаємовідносинах банків з позичальниками – фізичними особами та пошуку шляхів удосконалення сучасних форм споживчого кредитування.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є дослідження можливостей та напрямів удосконалення управління банківськими споживчими кредитами за рахунок підвищення якості, оптимізації структури портфеля, мінімізації кредитних ризиків та поліпшення організаційних процесів кредитування.

Для досягнення поставленої мети передбачено постановку, формулювання і розв'язання наступних наукових й практичних завдань:

- визначити суть споживчого кредитування та його соціально-економічне значення для країни;
- розглянути особливості механізму надання та погашення споживчих кредитів;
- проаналізувати сучасний стан розвитку ринку кредитування в Україні, зокрема, дати аналітичну оцінку надання кредитів населенню на поточні потреби та інвестиційні цілі;
- визначити напрями оптимізації роботи банків в процесі надання кредитів фізичним особам, зокрема вдосконаленню роботи щодо оцінки їх кредитоспроможності;

- розглянути проблеми банківського кредитування фізичних осіб в умовах кризи та визначити шляхи їх вирішення на основі зарубіжного досвіду.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження виступають економічні відносини, що виникають між банківськими установами України та фізичними особами з приводу надання споживчих кредитів.

Предметом дослідження є діюча практика кредитування населення, аналіз сучасного стану та перспективи розвитку.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу роботи становить сучасна економічна теорія, критичний синтез класичних теорій і новітніх поглядів щодо сутності споживчого кредитування та його значення в Україні.

Для оцінки діючої практики здійснення кредитування фізичних осіб використовувалися різноманітні методи, серед яких метод аналізу і синтезу, статистичні, економіко-математичні методи, порівняльний аналіз динаміки показників. Емпіричною основою дослідження є результати конкретних економічних досліджень та вітчизняний досвід банківської діяльності.

Інформаційна база роботи. Інформаційною базою дослідження стала наукова монографічна література, статті зарубіжних та вітчизняних вчених у періодичних виданнях, законодавчі та нормативні акти, статистичні дані НБУ та комерційних банків.

Наукова новизна роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та практичному вирішенні комплексу питань, пов'язаних з удосконаленням організації банківського кредитування фізичних осіб. Безпосередньо в процесі дослідження одержано такі наукові результати:

- дістало подальшого розвитку визначення суті споживчого кредиту, що виразилось в уточненні його змісту з економічної і правової точок зору. Запропоновано визначати споживчий кредит як вартісну економічну категорію, що виражає відносини між кредитором і позичальником з приводу позички, яка надається банківською установою фізичним особам для задоволення їхніх

споживчих потреб на умовах тимчасового користування, забезпечення та платності;

- розроблено класифікацію споживчих кредитів за різними ознаками;
- обґрунтовано рекомендації щодо подальшого розвитку споживчого кредитування в умовах подолання наслідків фінансово-економічної кризи.

Практичне значення роботи. Основні положення наукового дослідження можуть бути використані при розробці теоретичних та практичних аспектів розвитку кредитування населення в Україні. Запропоновані в роботі методи споживчого кредитування і методика визначення кредитоспроможності позичальника дають можливість удосконалити діяльність вітчизняних банків.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

Повний обсяг дипломної роботи - 125 сторінок, у тому числі 11 таблиць, 9 ілюстрацій, 5 додатків, список використаних джерел із 114 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ РИНКУ БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТУВАННЯ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

1.1. Економічна сутність та значення споживчого кредитування

На сучасному етапі економічного розвитку важливе місце у пошуку шляхів виходу України з кризового стану займає подальше удосконалення форм кредиту, формування ефективної кредитної системи.

Значну роль у задоволенні виникаючих потреб населення, підвищенні його життєвого рівня, забезпеченні соціально-економічного розвитку країни відіграє така форма кредиту, як споживчий кредит, що надається населенню для задоволення різноманітних споживчих потреб.

Варто відзначити, що в українській термінології окремо не виділяється поняття «кредит для фізичної особи», а в основному його ототожнюють з поняттям «споживчий кредит», який по суті є одним з видів кредиту для фізичних осіб.

Відповідно до визначення, що дається Національним банком України споживчий кредит – це кредит, що надається споживачеві на придбання продукції для особистих потреб, які безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Згідно із статтею 1 Закону України «Про захист прав споживачів, споживчий кредит – це кошти, які надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції» [86].

У фінансовому словнику дається таке визначення: споживчий кредит – це кредит, що надається банком фізичній особі для придбання предметів особистого споживання, переважно тривалого користування [102, с. 243].

За визначенням С.В. Мочерного споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування

та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [74].

Досить схожим є визначення сутності споживчого кредиту, яке дають В. Савчук, П. Мазурок, А. Панчук. Вони вважають, що споживчий кредит – це вартісна економічна категорія, що виражає відносини між кредитором і позичальником з приводу позички, яка надається банківською установою фізичним особам для задоволення їхніх споживчих потреб на умовах тимчасового користування, забезпечення та платності [92, с. 51].

Дж. Блек визначає, що споживчий кредит – це кредит, що надається постачальниками товарів та послуг споживачам на умовах розстрочення, відстрочення платежу або при використанні кредитних карток [13].

Дещо ширшим є підхід до сутності споживчого кредиту, відображений в книзі М.Г. Антонова і М.А. Песселя «Грошовий обіг, кредит та банки»: «Споживчий кредит виступає у виді позичкових коштів, наданих банками, підприємствами чи державою населенню». Основні види банківського кредиту - продаж товарів із розстрочкою платежу, позички на кооперативне житлове, індивідуальне будівництво, на господарське обзаведення, розвиток фермерства, на операції ломбардів» [4, с. 37]. Звідси випливає, що всі кредити, надані населенню, носять характер споживчих.

На думку Ю.С. Крупнова, до споживчого відноситься кредит, який «наданий банками у грошовій формі господарським суб'єктам і населенню на різного роду витрати невиробничого характеру».

Варто зауважити, що в цьому трактуванні виділені нові сутнісні риси споживчого кредиту:

- позичальниками можуть виступати і населення і суб'єкти господарювання (підприємства і громадські організації);

- метою надання кредиту є покриття витрат невиробничого характеру. До не виробничих витрат автор відносить «витрати, пов'язані із здійсненням індивідуальної трудової діяльності, розвитком колективного

садівництва й городництва, веденням особистого підсобного господарства» [114, с. 314].

В.Т. Сусіденко зазначає, що споживчий кредит – це кошти, які надаються комерційними банками громадянам України під процент у тимчасове користування на умовах забезпечення, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості [99, с.45]. На його думку головною відмінною рисою споживчого кредиту є цільова форма кредитування фізичних осіб. Він може виступати у двох формах: у формі кредиту покупцеві товару з боку торговельного підприємства у вигляді відстрочки платежу, або у формі кредиту на покупку товару, який надається банком [99, с.52].

Такої ж думки щодо змісту споживчого кредиту дотримується й О.І. Лаврушин [66, с. 185].

За визначенням А.М. Мороза та М.І. Савлука «споживчий кредит – це кредит, що спрямовується на задоволення особистих потреб людей, тобто обслуговує сферу особистого споживання. На перший, складається враження, що тільки виробничий кредит відповідає всім закономірностям руху кредиту, оскільки в результаті його використання створюється нова вартість і передумови для повного повернення позиченої вартості кредитору». У сфері ж особистого споживання позичена вартість знищується, "проїдається" і тому тут не створюються передумови для її зворотного руху як ключової ознаки кредиту. Особисте споживання, "знищуючи" вартість предметів споживання, забезпечує підтримку та зростання вартості робочої сили, продаж якої на ринку створює джерело повернення позиченої вартості кредитору. Тому і споживчий кредит цілком відповідає усім закономірностям руху кредиту. Джерелами погашення кредитів на споживчі потреби є доходи позичальників, через що погашення кредиту здійснюється у міру їх формування [91, с. 370].

Автори аналізованих джерел в цілому погоджуються з тим, що в широкому розумінні споживчий кредит є кредитом, який надається не тільки фізичним, але і юридичним особам на споживчі цілі, коли юридичні особи опосередковано надають кошти отриманого кредиту своїм працівникам у

вигляді централізованого придбання для них квартир, дач, земельних ділянок під садівництво.

Споживчий кредит може надаватись як банками, так і кредитними установами небанківського типу, а також юридичними і фізичними особами. В Україні кредитними установами небанківського типу, що надають споживчий кредит, є ломбарди (надають кредит під рухоме майно - дорогоцінності, антикваріат, одяг тощо), кредитні спілки, підприємства зв'язку (телеграми і телефонні розмови в кредит), торговельні організації (продаж товарів з розстрочкою платежу). Кредити своїм працівникам можуть надавати суб'єкти господарювання за рахунок спеціальних фондів, які вони створюють у результаті розподілу прибутку, що залишається в їх розпорядженні. Фізичні особи також можуть надавати кредит на споживчі цілі одна одній [40, с. 370].

Суперечливим серед економістів є питання щодо надання споживчого кредиту юридичним особам. У багатьох країнах з ринковою економікою підприємства забезпечують своїх працівників житлом та об'єктами соціально-культурного призначення. Навіть за умов економічної кризи в Україні деякі підприємства здійснюють будівництво таких об'єктів, особливо житлових будинків. Для цього вони можуть отримувати кредит.

Окрім забезпечення соціальних потреб населення, споживчий кредит відіграє значну роль у формуванні платоспроможного попиту населення, який, у свою чергу, впливає на розвиток економіки країни, полегшуючи процес реалізації продукції, прискорюючи отримання прибутку і доходів державного бюджету. Визначення державою умов надання споживчого кредиту допомагає регулювати грошовий обіг у країні.

Суб'єктами кредитних відносин при споживчому кредитуванні є фізичні особи (позичальники), а в особі кредитора виступають банки, інші небанківські кредитні установи. Між банком та населенням може існувати й посередник, наприклад торговельна організація, однак при цьому зміст споживчого кредиту не змінюється. Об'єктом кредитування є витрати, пов'язані з задоволенням попиту населення поточного характеру, в тому числі - придбання товарів в

особисту власність, а також витрати капітального (інвестиційного) характеру на будівництво та підтримання нерухомого майна. Враховуючи це, з нашої точки зору, найбільш економічно та організаційно обгрунтованим визначенням споживчого кредиту є його трактування як невиробничого кредиту, тобто не призначеного для отримання додаткового прибутку.

Отже, на думку Л. Добрик, Т. Лосєвої та І. Онуфрійчук споживчий кредит - це грошові кошти в національній чи іноземній валютах, які надаються комерційними банками та фінансовими установами, що діють згідно із Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», які отримали ліцензію Національного банку України чи Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України на проведення кредитних операцій банківськими та небанківськими фінансовими установами - громадянам України на невиробничі потреби під процент у тимчасове користування на умовах забезпечення, повернення, строковості, платності та цільової спрямованості [40, с. 370].

І.М. Лазепко в своєму підручнику «Гроші та кредит» споживчий кредит визначає як «кредит, який надається юридичним чи фізичним особам на споживчі потреби» [114, с. 314].

З останнім визначенням повністю погоджується і Яковенко Н.В., оскільки воно найбільш точно виражає сутність споживчого кредиту. Однак вважає, що дане поняття не повною мірою відображає сучасну необхідність розвитку вітчизняної економіки за рахунок підтримки вітчизняного виробника. У цьому зв'язку визначення зазначеного терміну пропонує трактувати наступним чином: споживчий кредит – це кредит, який надається тільки в національній грошовій одиниці, і тільки фізичним особам – резидентам на придбання споживчих товарів тривалого користування, вироблених в Україні, і який повертається з розстрочкою платежу, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору [114, с.315].

Отже, на нашу думку, споживчий кредит – це кредит, що надається банками населенню, зокрема – кредити на придбання товарів тривалого

користування, іпотечні кредити, кредити на невідкладні потреби, на освіту, надання послуг та інші потреби з допомогою необхідного додаткового фінансування на умовах повернення, платності, забезпеченості та цільового використання.

Споживчий кредит має багато специфічних рис, пов'язаних із особливостями сфери особистого споживання громадян.

По-перше, цей вид позики відображає відносини між кредитором і позичальником, сенс яких полягає у кредитуванні кінцевого споживання, на відміну від позик, які надають суб'єктам господарювання для виробничих цілей або для придбання активів, що породжують рух вартості (наприклад, акцій, облігацій тощо).

По-друге, на відміну від інших видів кредиту, якими користуються переважно суб'єкти господарювання, споживчі кредити одержують, як правило, фізичні особи.

По-третє, споживчий кредит є засобом задоволення споживчих потреб населення, тобто особистих, індивідуальних потреб людей. Така позика прискорює отримання певних благ (товарів, послуг), які вони могли б мати (придбати) лише у майбутньому, накопичивши кошти, необхідні для купівлі цих товарно-матеріальних цінностей або послуг, будівництва тощо. Надання споживчих позик населенню, з одного боку, підвищує їх платоспроможний попит, життєвий рівень в цілому, а з іншого - прискорює реалізацію товарних запасів, послуг, сприяє створенню основних фондів.

По-четверте, всі види споживчого кредиту мають соціальний характер, оскільки вони дозволяють вирішити суспільні проблеми – підвищення життєвого рівня населення (передусім із низькими та середніми доходами), утвердженню принципів соціальної справедливості. Саме з цієї причини споживче кредитування здебільшого регулюється державами особливо ретельно. У нашій країні це втілюється в тому, що споживчі позики зазвичай надаються на пільгових умовах [40, с.370-371.]

Головним спонукальним мотивом, що штовхає людей на користування споживчим кредитом, є потреба в предметах споживання і послугах, яка виникає за нестачі власних заощаджень і поточних доходів.

Споживчі витрати, з одного боку, дозволяють задовольнити потреби населення споживчого характеру, з іншого боку, лежать в основі формування платоспроможного попиту населення, що є важливим чинником росту ВВП.

Для більш повної характеристики споживчі витрати можна згрупувати за їх видами (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Групування споживчих потреб за видами [15]

У країнах з ринковою економікою закономірності грошового обігу відображаються в системі національних рахунків, що, починаючи з 1976 р. відповідно з рекомендаціями ООН, складається за моделлю, єдиною для усіх країн Європейського Союзу [15]. Відповідно до моделі кругообігу доходів і продуктів витрати споживчого характеру здійснює сектор домашніх господарств, що представляє собою «економічно відособлену групу людей

(сім'я), яка має спільні доходи, видатки, виступає власником ресурсів» [15]. При цьому сім'я може складатися і з однієї людини.

Розглянута нами класифікація споживчих витрат домогосподарств дає можливість краще зрозуміти їх природу, джерела покриття, в т.ч. за рахунок споживчого кредиту. Але вивчення даної проблеми буде неповним, якщо не розглянемо чинники, що впливають на процес споживчих витрат.

Аналіз економічної літератури західних і вітчизняних економістів дозволяє нам відзначити, що в даний час переважає точка зору, відповідно до якої на процес споживчих витрат впливає наступна сукупність факторів: поточний дохід, накопичене багатство, очікування, споживча заборгованість, процентні ставки, податки [40, с. 370] й ін. В основі виокремлення даних факторів лежить розробка і вивчення моделей поведінки споживачів. Ми підтримуємо дану точку зору, але вважаємо за необхідне здійснити більш детальне групування чинників, що впливають на процес споживчих витрат (рис.1. 2).

Проблема впливу споживчого кредиту на рівень і структуру споживчих витрат у вітчизняній економічній літературі особливо активно вивчалася у радянський час. Більшість економістів, серед яких В.С. Захаров, М.Д. Олексієнко, В.А. Черненко й ін., здійснювали аналіз даної проблеми на прикладі Радянського Союзу і відзначали великий вплив споживчого кредиту на ріст величини і поліпшення структури споживчих витрат населення. У ряді робіт ця проблема розглядається на прикладі інших країн. Особливо хочеться відзначити роботу А.А. Козловського [40], у якій проведено всебічний і глибокий аналіз впливу споживчого кредиту на рівень і структуру споживчих витрат домашніх господарств США за період із 1929 р. по 1966 р.

Головним спонукальним мотивом, що штовхає людей на користування споживчим кредитом, є потреба в предметах споживання і послугах, яка виникає за нестачі власних заощаджень і поточних доходів. Основними користувачами кредиту виступають чи люди з низькими доходами, чи люди, що сподіваються на збільшення своїх доходів.

Рис. 1.2. Групування чинників, що впливають на процес споживчих витрат [40]

Споживчі витрати індивіда протягом його життя носять нерівномірний характер, що пояснюється не тільки різним рівнем поточного доходу, але й мінливою потребою у товарах і послугах. Адже купівля товарів тривалого користування (автомобілі, побутова техніка, житло і т.д.) вимагає одноразово великих коштів у момент купівлі, хоча їхнє використання у господарстві людини носить тривалий характер. Причому деякі товари можуть бути куплені одноразово, а споживатися протягом усього життя. Практично єдиною можливістю покриття цих витрат і є споживчий кредит.

Тому ми приєднуємося до думки Мішеля Ландрі, сформульованій ще на початку століття, що «люди максимізують сукупну корисність протягом усього майбутнього життя, вони готові заплатити за сьогоднішні блага дорожче за умови, що дохід буде з часом рости» [43].

Крім раціональних мотивів використання споживчого кредиту домогосподарствами для збільшення поточного споживання, ряд економістів відзначає й ірраціональні мотиви, які викликаються недостатньою силою волі, швидкоплинністю життя і непевністю у завтрашньому дні.

За допомогою реалізації споживчим кредитом своїх функцій виявляється його двояке соціальне й економічне значення (рис. 1.3).

Позитивне значення споживчого кредиту полягає, насамперед, у більш повному задоволенні потреб населення в промислових товарах, предметах культурно-побутового призначення й послугах.

Особливо велику роль відіграє споживчий кредит у придбанні населенням дорогих товарів тривалого користування. Найбільш широко до споживчого кредиту вдаються люди з невисоким рівнем доходу, хоч часто без споживчого кредиту не можуть обійтися і громадяни з високими доходами, що прагнуть вийти на новий, більш високий рівень споживання. Так, згідно з даними А.А. Казімагомедова, в країнах Заходу робітники та службовці при купівлі автомобілів у сіми з 10 випадків користуються кредитом, а керівники вищої ланки — лише в чотирьох з 10 покупок [71].

Розвинена система реалізації торговельними підприємствами товарів на виплату сприяє не тільки більш повному задоволенню потреб населення в існуючих товарах народного споживання, але й створює умови для формування нових потреб, що в остаточному підсумку позначається на зростанні суспільного виробництва Велике значення споживчий кредит має у вирішенні житлової проблеми шляхом кредитування індивідуального й кооперативного житлового будівництва, купівлі квартир і будинків в особисту власність.

Рис. 1.3. Соціальне й економічне значення споживчого кредиту [40]

Споживчий кредит впливає на підвищення рівня життя населення. За допомогою кредиту громадяни одержують можливість задовольнити назрілі споживчі потреби до того моменту, коли будуть зроблені відповідні грошові нагромадження. Наприклад, у Великобританії студенти одержують банківські кредити на безлімітній основі, їхня сума визначається за узгодженням банку з клієнтом у кредитному договорі. Перший платіж в рахунок погашення позички може бути відстрочений на 4 місяці, а протягом перших 6 місяців із моменту закінчення навчального закладу банк стягує з позичальника пільгові відсотки.

У багатьох країнах існують державні програми підтримки кредитування студентів. Так, у США позичальники-студенти не зобов'язані починати погашення позичок до одержання вищої освіти. Максимально дозволена процентна ставка по цих позичках — 8% [44, с.47]. На жаль, українські комерційні банки майже не надають цільових позичок студентам.

Розвиток споживчого кредитування впливає на подолання соціальної нестабільності в суспільстві. Людина, що має власний будинок чи квартиру, можливість придбати споживчі товари і послуги, психологічно більш стійка, вона одержує необхідні умови для створення сім'ї й виховання дітей. Забезпечення гарними житлово-побутовими умовами, достатній рівень споживання призводить до поліпшення здоров'я нації, збільшення тривалості життя, що, у свою чергу, підвищує працездатність населення.

Кредитування населення на індивідуальне чи кооперативне житлове будівництво, ремонт і реконструкцію житла плідно впливає на рішення проблеми зайнятості, тому що для здійснення даних робіт залучаються додаткові трудові ресурси.

Необхідно відзначити позитивний вплив споживчого кредиту на розвиток заощаджень населення. Так, заощадження населення передують видачі споживчого кредиту в силу обов'язкової умови покриття частини витрат, на які надається кредит, власними коштами позичальника.

У ринковій економіці роль кредитування населення найбільшою мірою проявляється у оптимізації пропорцій суспільного відтворення. Таким чином, за допомогою кредитного механізму досягається саморегуляція економічної системи, вирівнюється норма прибутку по різних галузях народного господарства тощо. Кредит сприяє концентрації та централізації капіталу [43].

Надзвичайно важлива роль кредитування населення є у забезпеченні науково-технічного прогресу та обслуговуванні інноваційного процесу.

Особливістю споживчого кредитування є те, що основною гарантією його надання виступають сталі постійні грошові доходи даної фізичної особи-позичальника.

Банк надає споживчі кредити фізичним особам, у розмірах що визначаються, виходячи з вартості товарів і послуг, які є об'єктом кредитування, в межах вартості майна, майнових прав, які можуть бути передані банку в забезпечення фізичною особою з урахуванням суми її поточних доходів.

Сутнісною ознакою кредитування населення є обслуговування кінцевого споживача. Це дає змогу населенню споживати товари і послуги до того, як споживачі спроможні їх оплатити. Тим самим кредитування населення забезпечує підвищення життєвого рівня споживачів [9, с. 54].

Отже, можна зробити висновок, що споживчий кредит займає властиве тільки йому місце у системі кредитних відносин і в практичній діяльності представлений великою сукупністю різноманітних видів, які можна класифікувати за різними ознаками, у тому числі: за видами кредиторів, видами позичальників, методами погашення, термінами користування, характером кругообігу коштів, ступенем покриття кредитом вартості товарів і послуг, забезпеченням, цільовим спрямуванням, методом утримування відсотків, укрупненими об'єктами і т.д.

Варто зазначити, що в економічній літературі існує досить багато видів класифікацій споживчих кредитів, на які на думку, необхідно звернути більше уваги. Так, авторський колектив посібника «Операції комерційних банків» пропонує класифікувати кредити для фізичних осіб так:

- кредити з розстрочкою платежу, які передбачають погашення основної суми боргу і процентів за кредитом щомісяця рівними частинами. При цьому даний вид поділяють на прямі та непрямі кредити;

- револьверні (відновлювальні) кредити – надання позик позичальникам за єдиним активно-пасивним поточним рахунком у вигляді овердрафту або з використанням карткового рахунку;

- кредити одноразового погашення, за якими виплата боргу і процентів за ним здійснюється одночасно. Ці кредити також називають бриджинг-позиками [25, с. 143].

Подібну класифікацію запропонував Хезел Джонсон [114, с. 314], який розподіляє кредити для населення за трьома основними напрямками:

- кредити з погашенням у розстрочку:
 - незабезпечені кредити з погашенням у розстрочку;
 - прямо забезпечені кредити з погашенням у розстрочку;
- кредитні картки;
- кредити з одночасним погашенням у майбутньому.

Крім цього, Джонсон виділяє кредити у вигляді овердрафтної лінії та одноразово сплачені кредити, які використовуються банками для задоволення тимчасових потреб фізичних осіб у грошових коштах, наприклад, до моменту закінчення терміну депозитного договору або до сплати за новий будинок.

Враховуючи поширеність споживчого кредитування, вважаємо за необхідне розглянути і його різновиди.

Так, професор В.Д. Лагутін розподіляє споживчі кредити на товарні і грошові [67, с. 81].

Російський академік О.І. Лаврушин пропонує таку класифікацію споживчих кредитів за суб'єктами кредитної угоди [66, с.262]:

- банківські споживчі кредити;
- кредити, що надаються населенню торгівельними організаціями;
- споживчі позики кредитних установ небанківського типу (ломбарди, каси взаємодопомоги та ін.);
- приватні та особисті споживчі позики, які відображають кредитні відносини між приватними особами та формуються за схемою "фізична особа - фізична особа";
- споживчі кредити, які надаються позичальникам безпосередньо на підприємствах та в організаціях, де вони працюють.

Професор Б.С. Івасів наголошує на можливостях банків надавати споживчі кредити безпосередньо позичальникам, які звертаються до них за позикою (прямі кредити), або через посередників (торгова фірма, ломбард), які

продають товар споживачам, надають послуги або обслуговують їх під зобов'язання позичальника (непрямі кредити) [54, с. 227].

На нашу думку, остання класифікація є синтезом попередньої та класифікації, яку запропонували Р. Коцовська, В. Ричаківська, М. Вознюк.

За способом надання позики фізичним особам розподіляються на цільові та нецільові [67, с. 83]. До останніх відносяться такі позики, необхідність у яких виникає у зв'язку із особливими непередбачуваними обставинами в житті громадян.

Також необхідно виділити цільові позики окремим групам населення (молодим сім'ям, студентам). Ці позики використовуються, як правило, в рамках загальнодержавних програм соціального захисту найбільш вразливих верств населення. Вони надаються на пільгових умовах, зокрема під низьку відсоткову ставку, за спрощеними умовами оформлення та ін.

Інші автори поділяють споживчі кредити за укрупненими об'єктами на:

- кредити на поточні потреби;
- кредити на капітальні потреби.

Кредити на поточні потреби зазвичай носять короткостроковий характер і включають позички на невідкладні потреби, на придбання товарів і послуг, під цінні папери і т.д. Кредити на капітальні потреби пов'язані з придбанням, будівництвом, реконструкцією об'єктів нерухомості. Найбільш повну класифікацію кредитів подано у Дод. А

Невід'ємною частиною споживчого кредитування є такі категорії, як суб'єкти та об'єкти кредитування (рис. 1.4).

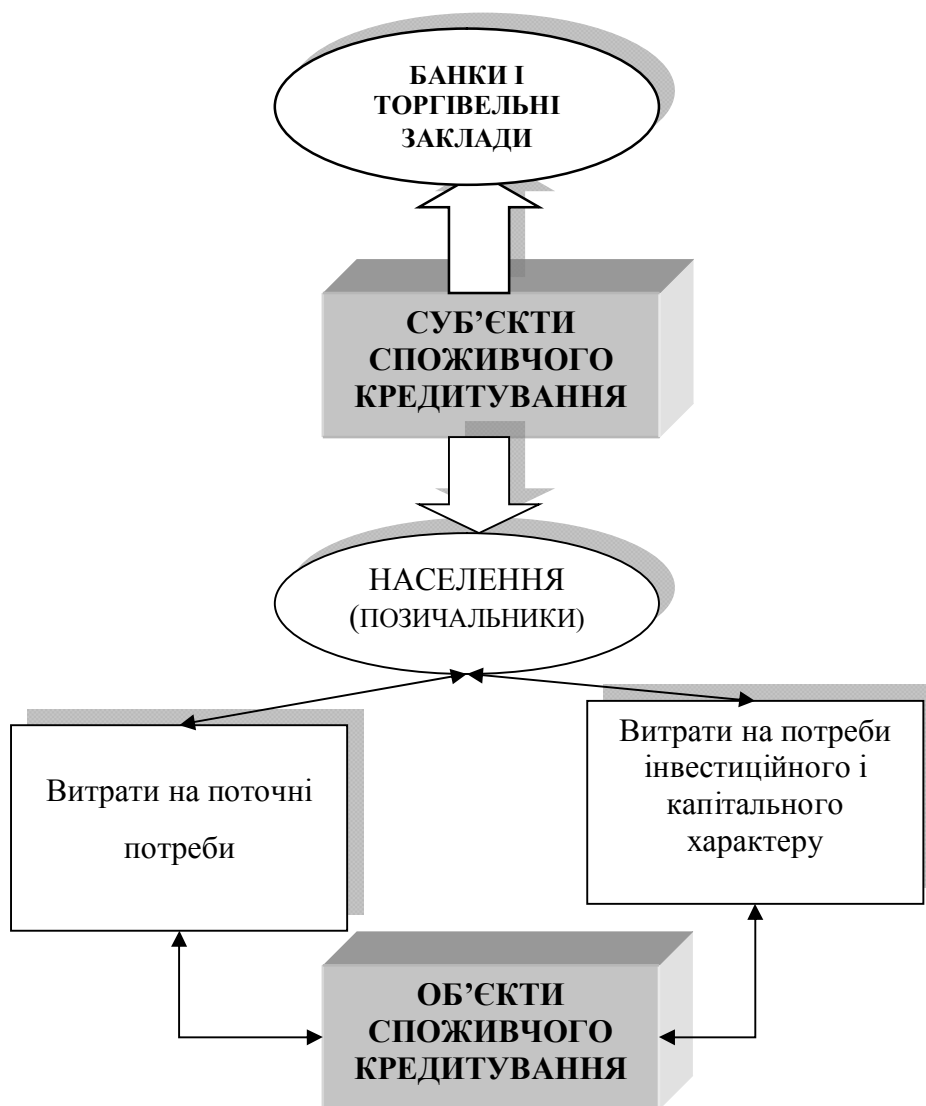

Рис.1. 4. Суб'єкти та об'єкти споживчого кредитування [15]

Отже, на сьогодні споживче кредитування використовується в найрізноманітніших напрямках і цілях. Його роль є позитивною як на макро- так і мікрорівні економічного розвитку.

1.2. Механізм надання та погашення кредитів фізичним особам

Процес надання банками споживчого кредиту розглядається як фінансове сприяння придбанню клієнтами товарів широкого вжитку у розстрочку. Вирішуючи питання про надання відповідного виду споживчої позики, банк-кредитор може висунути до потенційного позичальника такі вимоги:

- майбутній клієнт має бути резидентом та громадянином України;
- не повинен мати іншої кредитної заборгованості перед банком;

- величина позики не повинна перевищувати сукупного річного доходу клієнта та перевищувати встановленого банком обсягу;
- позичальник повинен мати можливість зробити власний внесок в оплату товару у визначеному розміру до каси або на рахунок торговельного закладу чи на позиковий рахунок позичальника в банку та ін.

Загалом, процес банківського кредитування можна охарактеризувати як комплекс дій пов'язаних з оформленням, видачею, обслуговуванням та погашенням кредиту. Його умовно можна поділити на кілька етапів, кожний з яких забезпечує розв'язання конкретних завдань, а всі вони в сукупності спрямовані на досягнення мети банківського кредитування – отримання банком прибутку (Дод. Б).

На попередньому етапі процесу банківського кредитування відбувається залучення клієнта і первинний контакт з позичальником. На цьому етапі позичальник звертається до банківської установи з обґрунтованим клопотанням (зверненням) на одержання кредиту, в якому міститься прохання щодо надання банком кредиту, зазначаються сума, вид, цільове призначення кредиту, строк користування кредитом, забезпечення та максимальна процентна ставка.

Звертаючись до банку про надання кредиту, позичальник має подати такі документи:

- заяву про отримання кредиту;
- анкету позичальника — фізичної особи;
- довідку з визначенням загальної суми одержуваного річного доходу позичальника та членів його сім'ї;
- копію довідки Державної податкової інспекції про одержання ідентифікаційного коду;
- паспорт громадянина України;
- рахунок-фактуру на споживчі товари, які планується придбати за рахунок кредиту;
- у разі кредитування під заставу — ксерокопії документів про право власності на заставлене майно [25, с. 134].

На першому етапі кредитний працівник має прийняти дуже важливе рішення: чи продовжувати роботу з кредитною заявкою цього позичальника, чи вже на цьому етапі відмовити йому у видачі кредиту. Якщо пропозиції клієнта не відповідають принципам політики та стратегії банку у сфері кредитування, то кредитна заявка має бути відхилена.

При цьому необхідно роз'яснити заявнику причини, з яких кредит не може бути наданий. Якщо ж за результатами співбесіди працівник кредитного відділу приймає рішення щодо продовження роботи з клієнтом, то кредитна заявка разом з пакетом супровідних документів передається до підрозділу кредитного аналізу для оцінювання кредитоспроможності позичальника.

На підготовчому етапі процесу кредитування визначаються кредитоспроможність клієнта і оцінка ризику за кредитом. Для цього на підставі поданих документів працівник кредитного відділу визначає:

- 1) Суму місячних доходів, яка складається:
 - із заробітної плати за вирахуванням податків;
 - допомоги на дітей;
 - пенсії;
 - суми процентів за вкладами і цінними паперами;
 - інших доходів.
- 2) Суму місячних витрат, яка складаються:
 - з поточних витрат;
 - внесків за страхуванням;
 - сум погашення попередніх кредитів;
 - квартирної плати;
 - інших витрат [8, с. 332].

Після проведення аналізу кредитоспроможності позичальника та оцінювання кредитного проекту необхідно значну увагу приділяти визначенню умов забезпечення повернення кредиту. Кожна з запропонованих позичальником форм забезпечення оформляється окремим документом, що має юридичну силу і закріплює за кредитором певне фінансове джерело для

погашення боргу у разі відсутності коштів у позичальника після настання строку погашення кредиту. Кредитний працівник банку разом із працівником юридичного відділу та служби безпеки банку повинні впевнитись у можливості реалізації забезпечення як додаткового шляху погашення кредиту і процентів за його користування. Зокрема, працівники банку повинні перевірити і підтвердити його наявність, місцезнаходження, можливість його відчуження, ліквідність тощо.

На підготовчому етапі процесу кредитування за умови позитивного для позичальника закінчення вивчення кредитоспроможності та оцінювання ризику також здійснюється структуризація кредиту, тобто визначення основних параметрів кредитної угоди. Розробляючи умови кредитної угоди, банк має перш за все визначити вид кредиту [25, с. 136].

У разі наявності відповідних умов у договорі про співробітництво між торговельним закладом та банком, документи, зазначені вище, підписаний зі сторони позичальника кредитний договір у двох екземплярах та розпорядження позичальника про перерахування кредитних коштів на рахунок торговельного підприємства згідно із вказаними в рахунку-фактурі реквізитами можуть бути передані до відповідального працівника відділу споживчого кредитування банку торговельним закладом без безпосереднього відвідання позичальником установи банку.

Кредит надається в обсязі, що не перевищує сукупного річного доходу (згідно з поданими клієнтом документами) плюс сума процента від вартості товару (ця сума є першим внеском клієнта і має бути зарахована на позиковий рахунок клієнта у день перерахування коштів банком торговельному підприємству).

Відповідальний працівник відділу споживчого кредитування передає ксерокопії документів до страхової компанії, що страхує кредитні ризики за цим проектом, для отримання згоди на страхування ризику неповернення кредиту.

Рішення кредитного комітету зі споживчого кредитування оформлюється протоколом, який складається та реєструється секретарем у книзі реєстрації. Для обліку споживчого кредиту в операційному відділі відкривається кредитний рахунок на підставі розпорядження кредитного відділу. Відповідальний працівник відділу оформлює договір про надання кредиту, візує кожний примірник договору як виконавець та реєструє його у журналі реєстрації кредитних договорів, що ведеться у відділі.

Видача кредиту може здійснюватися в безготівковій формі шляхом перерахування суми на поточний рахунок позичальника або оплати його розрахункових документів, перерахування коштів на поточний рахунок продавця.

Працівник відділу споживчого кредитування банку формує кредитну справу, що має містити такі документи:

- заяву позичальника на кредит;
- копії протоколу засідання кредитного комітету;
- кредитний договір та додаткові угоди до нього;
- інші документи, що стосуються цього кредиту [22, с. 88].

У триденний термін з моменту надання кредиту відповідальний працівник відділу споживчого кредитування складає службову записку на ім'я начальника відділу з роботи зі страховими компаніями про страхування ризику (з обов'язковим зазначенням загальної вартості товарів, що мають бути придбані за рахунок кредиту, загальної суми покриття ризиків (страхової суми) — величини кредиту та процентів за кредит, номеру кредитного договору та дати його укладання), та передає її разом з копією кредитного договору до вищеназваного відділу.

Отже, укладання кредитного договору з позичальником та видача кредитних коштів здійснюється за умови прийняття позитивного рішення на кредитному комітеті банку відповідного рівня та на умовах, затверджених цим кредитним комітетом.

У кредитному договорі передбачаються усі умови кредитної операції. Правильно складений кредитний договір повинен захистити інтереси банку та представлених ним осіб (вкладників і акціонерів) через визначення всіх прав та обов'язків кожної зі сторін, а також встановлення відповідних обмежень на дії позичальника, які можуть становити загрозу для повернення коштів банку [8, с. 333].

З метою виявлення джерел кредитного ризику банку та оперативного вжиття заходів, спрямованих на недопущення можливих втрат за кредитними операціями банку, протягом усього строку кредитування до повного виконання позичальником зобов'язань за кредитним договором працівники банку здійснюють супровід кредитних проектів, тобто нагляд та контроль за виконанням позичальником умов кредитного договору.

Супроводження кредиту - це процес, який включає контроль за кредитною операцією після підписання кредитного договору та надання кредитних коштів позичальнику, а також дії працівників банку щодо виявлення та запобігання можливості неповернення клієнтом боргу та сплати процентів за користування кредитом [61, с. 24].

Супроводження кредиту може складатися з двох частин: супроводження до настання строку повернення коштів та після моменту погашення кредиту (рис. 1.5).

У результаті супроводження кредиту кредитний працівник оцінює якість кредитної заборгованості та визначає клас позичальника з метою повноти формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банку.

Формування резерву під кредитні ризики банківської установи в Україні здійснюється згідно з Положенням «Про формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків», затвердженим Постановою Правління НБУ № 279 від 06.07.2000 (зі змінами та доповненнями).

Рис. 1.5. Супроводження кредиту [15, с. 335]

Резерв під кредитні ризики формується банком і використовується лише для покриття збитків за непогашеною позичальником заборгованістю за кредитними операціями за основним боргом, стягнення якої є неможливим. Резерв під кредитні ризики формується в тій валюті, у якій враховується заборгованість. Формування резерву відбувається під заборгованість за всіма видами кредиту в національній та іноземній валютах, включаючи строкові депозити, які розміщені в інших банках.

Банки можуть класифікувати заборгованість за кредитними операціями з фізичними особами та на підставі цієї класифікації формувати портфель однорідних споживчих кредитів, а також резерв за цим портфелем [17, с. 153].

Однорідні споживчі кредити - це кредити на поточні потреби, які надані позичальнику - фізичній особі, і загальна сума їх за одним чи кількома кредитними договорами (незалежно від наявності забезпечення) не перевищує 20 000 гривень.

Портфель однорідних споживчих кредитів - це загальна сума заборгованості за однорідними споживчими кредитами, що надані банком на поточні потреби позичальникам - фізичним особам, у кредитних договорах з якими є письмова згода позичальника на надання банком відповідної інформації до бюро кредитних історій та інформація за цими договорами розміщена в кредитному бюро.

Розрахунок резерву на покриття можливих збитків за кредитними операціями банку здійснюється з урахуванням чистого кредитного ризику, який визначається шляхом зменшення валового кредитного ризику (загальної заборгованості за кредитними операціями), класифікованого за ступенями ризику, на вартість прийнятного забезпечення. Банківські установи зобов'язані формувати резерви на покриття втрат від кредитної діяльності на повний розмір чистого кредитного ризику за основним боргом, зваженого на відповідний коефіцієнт резервування, за всіма видами кредитних операцій у національній та іноземних валютах [8, с. 334].

Розрахунок резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків можна зобразити у вигляді формули:

$$P_{кр.} = ЧКР \times k_r \quad (1.1)$$

де $P_{кр.}$ - сума резерву на відшкодування втрат за кредитною операцією;

$ЧКР$ - чистий кредитний ризик за кредитною операцією;

k_r — коефіцієнт резервування.

Чистий кредитний ризик за кредитною операцією розраховується за формулою:

$$ЧКР = ВКР - (З_{кр.} \times j) \quad (1.2)$$

де, BKP - валовий кредитний ризик за кредитною операцією;

$Z_{кр}$ - вартість забезпечення за кредитом;

j - відсоток вартості забезпечення, що береться до розрахунку чистого кредитного ризику.

Класифікація заборгованості за кредитами, які включені до портфеля однорідних споживчих кредитів, здійснюється залежно від своєчасності погашення позичальником основного боргу та процентів за кредитом.

Стан обслуговування позичальником кредитної заборгованості повинен оцінюватися банківською установою щомісячно для визначення, до якої групи належить той чи інший кредит (Дод. В).

Погашення кредиту позичальником здійснюється за такими методами:

1. Разовим погашенням. При цьому методі заборгованість погашається в день, визначений у кредитному договорі або достроково на бажання позичальника чи на вимогу кредитора (з попереднім повідомленням позичальника). Погашення заборгованості зі кредитом здійснюється:

а) у безготівковій формі - з поточного рахунка позичальника (гаранта, поручителя) та з інших цільових рахунків, з поточного рахунка покупця заставленого майна або державного виконавця;

б) у готівковій формі - внесенням готівки до каси банку фізичними особами - позичальниками або фізичними особами, які є поручителями за договором поруки [87].

Погашення кредиту, процентів та виконання інших зобов'язані позичальника за кредитним договором може здійснюватися наданням позичальником доручення банку на здійснення договірної списання коштів з поточного рахунка позичальника. Такий порядок погашення кредиту та надання доручення має бути передбачено умовами кредитного договору та договору банківського рахунка.

2. Поступове повернення кредиту рівними частинами основного боргу - передбачає погашення основної суми кредиту рівними частинами протягом усього періоду кредитування. Таким чином кожна наступна процентна виплата

менша, ніж попередня, тому що непогашений залишок основної суми постійно зменшується. Такий метод повернення може використовуватись також у схемі, яка передбачає погашення однаковими внесками визначеної частини основного боргу протягом періоду кредитування і значної частини - після закінчення терміну дії кредитної угоди [87].

У практиці банківських установ, як правило, погашення кредиту здійснюється щомісячними виплатами. Розміри процентних платежів зменшуються пропорційно зменшенню розміру кредитної заборгованості. Зазвичай банківська установа використовує автоматизовану систему розрахунку графіків погашення кредиту і процентів за його користування.

Деякі банківські установи саме таку схему вважають найбільш привабливою у своїх кредитних програмах. Але при цьому існують певні незручності для позичальників. Наприклад, при іпотечному кредитуванні, у самому початку, коли позичальник несе суттєві витрати, пов'язані з отриманням кредиту, купівлею квартири, а також ремонтом та переїздом, від змушений платити при першому погашенні заборгованості більшу суму, ніж при наступному. Тобто перші виплати за кредитом є максимальними.

3. Погашення кредиту рівними строковими виплатами (ануїтетне погашення). Цей метод передбачає рівномірне часткове погашення боргу (аннуїтетними платежами), джерелом надходження коштів для якого може бути виторг від реалізації продукції (виконання робіт, надання послуг) та інші доходи. Остаточо кредит погашається одночасно з останнім внеском. Аннуїтетні платежі - це рівні платежі, що здійснюються через рівні проміжки часу протягом певної кількості періодів. Спосіб визначення аннуїтетного платежу передбачає, що проценти за кредит нараховуються на залишок заборгованості за строк фактичного користування кредитними ресурсами, а погашення основного боргу проводиться нерівними частинами, тобто із загальної суми, що підлягає сплаті позичальником, частина виділяється для оплати процентів, а залишок йде на погашення основного боргу. При

зменшенні суми боргу процентні платежі зменшуються, а платежі за основним боргом збільшуються [8, с. 336].

Отже, кожна строкова виплата включає в себе рівні витрати на погашення боргу і процентів за ним та визначається за формулою:

$$P = K + I \quad (1.3)$$

де, P – строкова виплата;

K - витрати на погашення основної суми боргу;

I - проценти за кредит.

Виплата боргу та процентів за користування ним може здійснюватись у виді річних строкових виплат, а також внесенням рівних платежів у строки, що менші за рік (щоквартально, щомісячно).

4. Погашення кредиту змінюваними строковими виплатами. Щомісячні платежі, що сплачуються позичальником за цим методом погашення, включають у себе платіж з погашення основної суми боргу та сплату процентів за користування кредитними коштами. При цьому щомісячне погашення наданих кредитних коштів здійснюються нерівними за розміром частинами протягом періоду користування кредитом до дати повного його повернення. Розміри процентних платежів зменшуються пропорційно зменшенню розміру заборгованості за кредитом [67, с. 26].

У день повного погашення заборгованості за кредитом, процентів за користування ним та інших зобов'язань за кредитним договором кредитний працівник підшиває у кредитну справу позичальника копію виписки з кредитного рахунку з «нульовим» залишком і кредитна справа вважається закритою. Кредитна справа здається в архів банку згідно з діючими правилами щодо зберігання конфіденційних фінансових документів.

1.3. Нормативно-правове регулювання споживчого кредитування

Програми споживчого кредитування, що їх пропонують українські банки, поділяються на три основні групи: кредити на придбання товарів народного споживання, купівлю автомобілів і житла, а тому і вітчизняне

нормативно-законодавче забезпечення споживчого кредитування можна поділити на три групи: нормативно-законодавче регулювання кредитування на придбання товарів; нормативно-законодавче регулювання іпотечних операцій; нормативно-законодавче регулювання авто кредитування (Дод. Д).

Правове регулювання кредитування на придбання товарів у нашій країні нині здійснюється на основі кількох нормативно-правових актів, основним з яких є Закон України "Про захист прав споживачів" від 12 травня 1991 року зі змінами та доповненнями, яким введено в дію поняття «споживчий кредит» - кошти, що надаються кредитором (банком або іншою фінансовою установою) споживачеві на придбання продукції. Статтею 11 Закону "Про захист прав споживачів" розкривається зміст договору споживчого кредиту, але не визначається поняття та правове регулювання цього договору, не встановлюється правове регулювання укладення, виконання та припинення цього договору, пов'язаного із правосуб'єктністю сторін правочину [86].

Тому на практиці виникає проблема, пов'язана з визначенням місця договору про надання споживчого кредиту в системі цивільних правочинів, у тому числі правового регулювання.

Ця проблема все більше загострюється, оскільки ч. 2 ст. 4 Цивільного Кодексу України визначено певний порядок прийняття актів, що регулюють цивільні відносини, які приймаються та змінюються із зміною відповідних положень ЦК України.

Так, у ст. 1053 Цивільного Кодексу України розкрито зміст поняття кредитного договору, а у главі 71 жодного посилання на визначення поняття споживчого кредиту немає. Разом із тим ч. 2 ст. 1053 ЦК України прямо вказує на те, що до відносин за кредитним договором застосовуються положення параграфу 1 цієї глави, якщо інше не встановлено цим параграфом і не впливає із суті кредитного договору. Жодної відсильної норми до Закону України "Про захист прав споживачів" законодавець не передбачив.

Отже, виникає нагальна потреба змінити або ч. 1 ст. 11 Закону, "Про захист прав споживачів" виклавши її в редакції, яка б, з одного боку,

відповідала вимогам Цивільного Кодексу України, а з іншого-дійсно захищала інтереси слабшої сторони договору — споживача.

Також дискусійним є питання односторонньої зміни умов договору, пов'язаної із встановленим п. 8 ч. 1 ст. 11 Закону "Про захист прав споживачів" положенням про те, що споживач має право достроково повернути споживчий кредит, у тому числі шляхом збільшення суми періодичних виплат, та про обов'язок кредитної організації, передбачений п. 8 ч. 2 ст. 11 Закону "Про захист прав споживачів", здійснити відповідне коригування кредитних зобов'язань [86]. Проблема загострюється тим, що постановою НБУ від 18.02.2004 р. № 54 скасовано постанову НБУ від 28.09.1995 р. № 246 «Положення про кредитування» й жодного нового Положення на виконання законів до цього часу не прийнято, а віднесено все до регулювання актами цивільного законодавства. А, отже, якщо споживач та кредитор дійшли згоди щодо всіх істотних умов договору, уклали кредитний договір про надання споживчого кредиту та визначили право на дострокове повернення кредиту, то чи матиме право споживач достроково у порушення умов договору, що регулює право дострокового повернення кредиту, змінити чи розірвати договір та які правові наслідки настануть для споживача є невизначеним [101, с. 228].

Разом із тим ч. 4 ст. 11 Закону передбачено право кредитної організації та споживача у договорі про надання споживчого кредиту встановити умови відносно зміни відсоткової ставки за кредитом, яка може змінюватися як залежно від зміни облікової ставки Національного банку України, так і в інших випадках, визначених сторонами. Частиною 4 ст. 11 Закону передбачається лише обов'язковий порядок письмового повідомлення про зміну відсоткової ставки, але не встановлюється форма (проста письмова чи нотаріальна у випадку посвідчення договору нотаріально) такого письмового повідомлення. Зазначається лише, що воно має бути здійснено протягом семи днів з моменту проведення зміни. Іншими словами, жодного законодавчого обмеження для визначення саме договором підвищення чи зниження

процентної ставки як міри відповідальності або заохочення позичальника чи кредитодавця законодавством не передбачено. Основне полягає в тому, щоб про такі дії належним чином був повідомлений споживач.

Особливістю правового регулювання кредитування на придбання товарів на території України є те, що поряд із Законом України "Про захист прав споживачів", Цивільним Кодексом, суб'єкти ринку споживчих кредитів мають враховувати також положення інших законів та підзаконних нормативних актів, зокрема це:

- Закони України "Про банки і банківську діяльність", який здійснює правове забезпечення стабільного розвитку і діяльності банків в Україні і забезпечує створення належного конкурентного середовища на фінансовому ринку, регламентує захист законних інтересів вкладників і клієнтів банків, забезпечує створення сприятливих умов для розвитку економіки України та підтримки вітчизняного товаровиробника [49].

- Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій", прийнятий з метою створення доступної для кредиторів бази даних щодо кредитоспроможності потенційних позичальників, а також з метою врегулювання суспільних відносин, що виникають у сфері збору, оброблення, зберігання, захисту та використання інформації про виконання особами грошових зобов'язань, функціонування інституцій, пов'язаних з обміном інформацією про грошові зобов'язання та забезпеченням прав та інтересів суб'єктів кредитної історії.

- Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", на підставі якого банки здійснюють оцінку фінансового стану позичальників — фізичних осіб і їх класифікацію за результатами визначення їхньої кредитоспроможності тощо [70, с. 3].

Надання кредитів на придбання нерухомості є одним із стандартних банківських продуктів, що пропонується на ринку банківських послуг.

Спеціальним законом держави, що регулює питання іпотечного кредитування с Закон України "Про іпотеку", який вступив в дію 1 січня 2004 року і зорієнтований на захист інтересів кредиторів. Український варіант Закону видатні експерти оцінюють як один з найбільш прогресивних аналогів у Східній Європі. Він визначає поняття предмета іпотеки, пріоритети прав кредитора, а також вимоги до іпотечного договору, іпотечної закладної, процедури реєстрації та стягнення боргу, які дозволяють якісно функціонувати первинному іпотечному ринку.

У Законі "Про іпотеку" зроблено спробу вирішити низку проблем, що дасть змогу значно поліпшити практичне застосування іпотеки, уніфікувати правила її здійснення за загальноприйнятими міжнародними стандартами, розширити можливості для іпотечного кредитування та створити умови для становлення й успішного розвитку іпотечного ринку. Зокрема, узгоджується правовий режим іпотеки землі з іпотекою, розташованих на земельній ділянці, будівель і споруд. Так, частиною 4 статті 6 закону встановлено, що у разі передачі в іпотеку будівлі (споруди) іпотека поширюється також на належну іпотекодавцю на праві власності земельну ділянку або її частину, на якій розташована відповідна будівля (споруда) і яка необхідна для використання цієї будівлі (споруди) за цільовим призначенням [50].

Запроваджено чітку систему визначення пріоритету прав та вимог іпотечного кредитора відносно прав чи вимог інших осіб на передану в іпотеку нерухомість — предмет іпотеки, передбачена можливість позасудового врегулювання питання про звернення стягнення на предмет іпотеки. А також вперше на законодавчому рівні здійснено спробу врегулювати процедуру виселення мешканців із житлового приміщення, на яке звертається стягнення за іпотечним договором. Та все ж Закон "Про іпотеку" не є кінцевою законодавчою умовою для утворення повноцінної іпотечної фінансової системи і повинен працювати поряд з такими нормативними актами, як:

- Закон України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати", що встановлює відносини у

системі іпотечного кредитування, а також перетворення платежів за іпотечними активами у виплати за іпотечними сертифікатами із застосуванням механізмів управління майном, законом також визначено порядок випуску та обігу зазначених сертифікатів.

- Закон України "Про іпотечні облігації", що визначає правові засади випуску та обігу іпотечних облігацій, вимоги до їх іпотечного покриття, а також особливості державного регулювання і нагляду у цій сфері.

- Закон України "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю" встановлює загальні принципи, правові та організаційні засади залучення коштів фізичних і юридичних осіб в управління з метою фінансування масового будівництва житла та особливості управління цими коштами.

-Закон України "Про нотаріат", який встановлює порядок правового регулювання діяльності нотаріату в Україні.

-Закон України "Про заставу", який сприяє запровадженню заставних операцій у банківську практику, передбачає різні види застави, визначає її предмет, договір застави, а також визначає порядок стягнення заставного майна тощо. Цим законом було фактично відроджено іпотеку (заставу нерухомості), що вважається найдієвішим та найнадійнішим засобом забезпечення виконання умов кредитних та інших договорів.

- Законом України "Про власність", який регулює питання власності в Україні.

- Закон України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень", який визначає правові, економічні, організаційні засади створення у складі державного земельного кадастру єдиної системи державної реєстрації речових прав на земельні ділянки та інше нерухоме майно, обмежень цих прав. Закон спрямований на забезпечення визнання та захисту державою речових прав на нерухомість, створення сприятливих умов для забезпечення розвитку ринкових відносин,

активізації інвестиційної діяльності, збільшення надходжень до державного та місцевих бюджетів.

- Земельний Кодекс України, що регламентує земельні відносини в Україні.

- Постанова Кабінету міністрів України "Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла", який визначає порядок та умови надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) житла тощо [59, с. 199].

Регулювання автокредитування здійснюється різними нормативно-законодавчими актами, одним з яких є Закон України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень", яким визначається правовий режим регулювання обтяжень рухомого майна, встановлених з метою забезпечення виконання зобов'язань, а також правовий режим виникнення, оприлюднення та реалізації інших прав юридичних і фізичних осіб стосовно рухомого майна.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Споживчий кредит – це кредит, який надається як у національній так і в іноземній валютах фізичним особам – резидентам України на придбання споживчих товарів тривалого користування та послуг і повертається в розстрочку, якщо інше не передбачено умовами кредитного договору.

Банківські установи повинні чітко організовувати процес кредитування для мінімізації кредитних ризиків банку та досягнення найбільшої ефективності і прибутковості. Умовно процес кредитування в банку можна поділити на попередній, підготовчий, основний та заключний етапи, кожен з яких характеризується сукупністю процедур та відповідних дій для здійснення кредитної операції.

На попередньому етапі кредитного процесу здійснюється подання позичальником клопотання на одержання кредиту та заповнення кредитної заявки, проведення кредитного інтерв'ю та формування необхідної кредитної документації позичальника.

Підготовчий етап процесу кредитування полягає у визначенні кредитоспроможності позичальника та аналізі кредитного проекту, структуруванні кредиту та зарахуванні позичальника до відповідного класу за рейтингом надійності. Оцінювання кредитоспроможності позичальника полягає у всебічному вивченні кредитними працівниками банку як фінансового стану позичальника, так і його репутації, ділових якостей, а також у визначенні ризику кредитної операції.

Сутність основного етапу проявляється у розробці умов кредитного договору, прийнятті рішення щодо надання кредиту позичальнику та видачі кредитних коштів.

На заключному етапі здійснюється супроводження кредиту та погашення позичальником основної суми боргу за кредитом і процентів за користування ним. Супроводження кредиту здійснюється не тільки до настання строку повернення коштів за кредитним договором, а й після цього. При цьому банк має здійснювати: контроль за цільовим використанням кредиту, умовами

зберігання та станом заставного майна, періодичне оцінювання фінансового стану позичальника, розрахунок резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями.

Погашення кредиту може здійснюватися позичальником ануїтетними платежами, одноразово після закінчення строку дії кредитного договору, однаковими або різними частинами основного боргу за індивідуальним графіком.

З метою мінімізації ризиків за кредитними операціями банківські установи здійснюють формування резерву на відшкодування можливих втрат за кредитними операціями. Банки формують резерви під стандартну та нестандартну заборгованість клієнтів. Розрахунок резерву здійснюється відрахуванням певного відсотка від чистого кредитного ризику за кожним наданим кредитом. При цьому чистий кредитний ризик визначається зменшенням валового кредитного ризику, класифікованого за ступенем кредитного ризику, на вартість прийнятого забезпечення.

Одним із головних завдань щодо розвитку споживчого кредитування залишається створення законодавчої бази, яка б відповідала прогресивним міжнародним стандартам і враховувала позитивний досвід запровадження відповідного законодавства в інших країнах. Зокрема, з метою гармонізації цивільного законодавства та усунення суперечностей між чинними нормативно-законодавчими актами необхідно прийняти Закон "Про споживче кредитування".

РОЗДІЛ 2

ДЮЧА ПРАКТИКА НАДАННЯ КРЕДИТІВ ФІЗИЧНИМ ОСОБАМ В УКРАЇНІ

2.1. Аналіз сучасного стану споживчого банківського кредитування

Процес формування ринкових відносин в економіці України об'єктивно обумовлює необхідність підвищення ролі банківського кредиту у забезпеченні суб'єктів господарювання та фізичних осіб грошовими ресурсами. А показником, який характеризує розміри кредитної діяльності є частка кредитів у відсотках до ВВП (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Частка банківських продуктів у валовому внутрішньому продукті України (млн. грн.) [81, с. 43]

Період	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Обсяг ВВП	441452	544153	712945	949864	913345	1082569	1302079	408889
Кредитний портфель, усього	143418	268294	485368	792244	747348	755030	825320	815327
Кредити, надані суб'єктам господарювання	109895	167661	276184	472584	474991	508288	580907	609202
Питома вага у кредитному портфелі, %	76,6	62,5	56,9	59,7	63,6	67,3	70,4	74,7
Кредити, надані фізичним особам	33523	78543	153633	268857	222538	186540	174650	161775
Питома вага у кредитному портфелі, %	23,3	29,3	31,7	33,9	29,8	24,7	21,2	19,8

Як видно з даної таблиці, до фінансової кризи, тобто протягом 2005-2008рр. споживче кредитування в Україні розвивалося швидкими темпами, що було зумовлено наступними факторами:

- по-перше, з 2000 року на український ринок почали активно виходити міжнародні банки, які принесли із собою передовий досвід та продукти споживчого кредитування, що сприяло збільшенню пропозиції на кредитному ринку;

- по-друге, у 2003 році Національний банк переглянув положення про кредитування та скасував заборону надавати фізичним особам кредити в іноземній валюті, ставки за якими були значно нижчими, ніж ставки за кредитами в національній валюті, що в кінцевому підсумку призвело до виникнення протиріччя з іншими нормативними актами, а саме, Декретом Кабінету Міністрів «Про систему валютного регулювання та валютного контролю» [70, с. 2].

Аналіз кредитів, наданих фізичним особам в Україні, дозволяє зробити такі висновки. З 2002 р. до 2008рр. відбувалося постійне зростання споживчих кредитів в абсолютному вираженні. У 2008 році заборгованість за кредитами фізичних осіб була у 85 разів більшою, ніж у 2002р. У 2009 році ця заборгованість зменшилася на 44239 млн. грн. у порівнянні з 2008 р. Таким чином, оцінюючи ситуацію на ринку банківського споживчого кредитування, можна зазначити, що починаючи з 2009 року відбулося його різке звуження після динамічного зростання в попередні роки, яке продовжилось і протягом 2010-2012рр. Так, станом на 01.01.2013р. більшість кредитів (74,7%) банківські установи надавали суб'єктам господарювання, в той час як кредити фізичним особам становили 19,8% у кредитному портфелі банківських установ.

Стрімкий розвиток ринку споживчого кредитування був спричинений такими факторами: зростанням платоспроможного попиту населення, розширенням спектру пропонованих видів банківських споживчих кредитів, державною підтримкою деяких програм споживчого кредитування населення, наприклад, кредити на житло молодим сім'ям.

Найбільшою популярністю користуються і відповідно значними за обсягами є споживчі кредити, що надаються на триваліший період. Так, у 2012р. обсяг споживчих кредитів становив 125011 млн. грн. або 67% від усіх наданих кредитів фізичним особам, що на 66584 млн. грн. більше, ніж кредити, надані на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості (рис. 2.1).

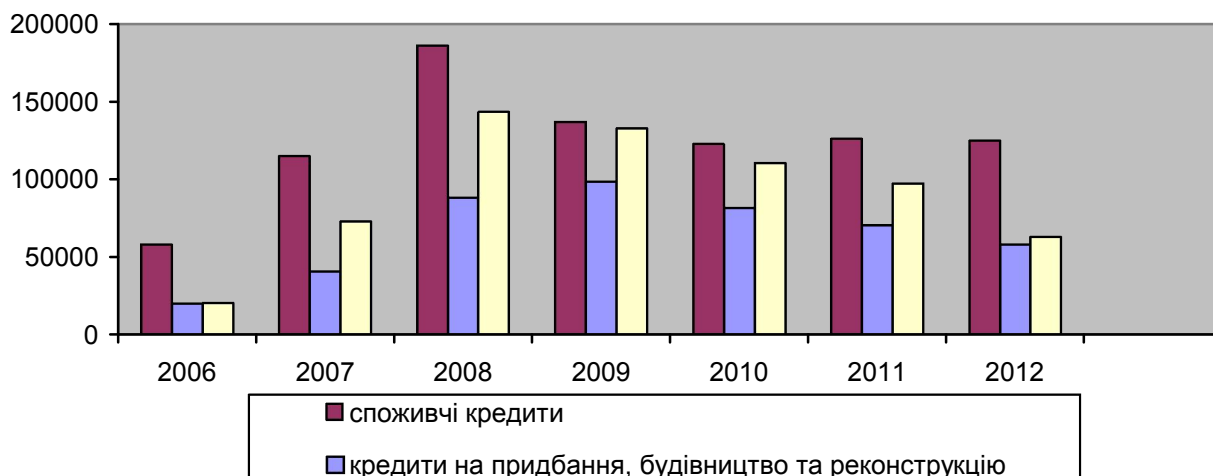

Рис. 2.1. Обсяги наданих кредитів домашнім господарствам за цільовим спрямуванням [21, с. 117]

Варто зазначити, що близько 30-50% виданих кредитів були спрямовані на купівлю побутової, аудіо та відеотехніки та видавались в основному в торговельних мережах. Найбільш розповсюджена сума купівель у кредит становить 2500-4000 грн. Близько 80 % усього ринку споживчого кредитування сконцентровано у великих торговельних мережах «Фокстрот», «Ельдорадо» та ін.

Із сукупного обсягу споживчих кредитів, наданих банківськими установами домашнім господарствам станом на 01.01.2013р. – 47136 млн. грн. або 37,3 % склали кредити на строк, більший ніж 5 років (рис. 2.2).

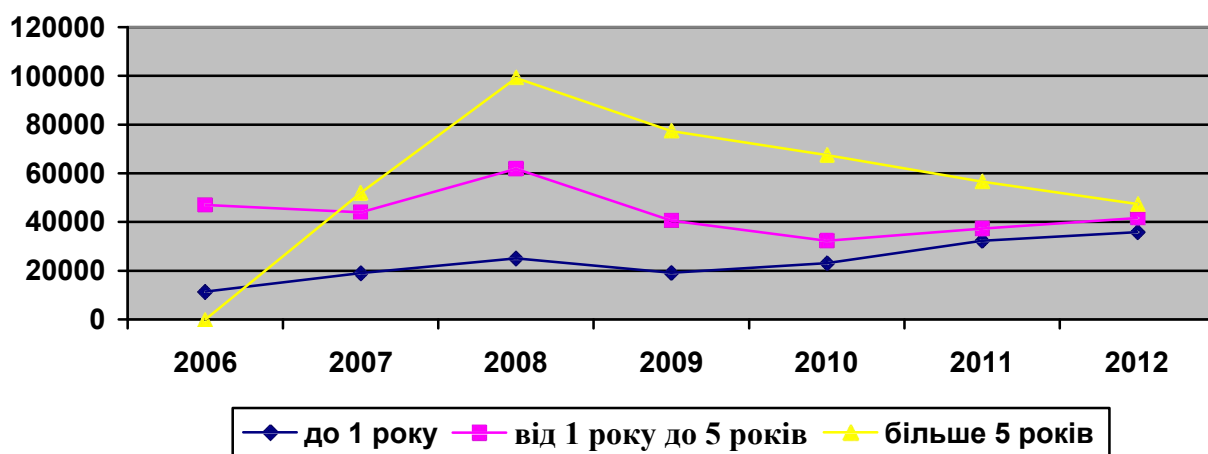

Рис. 2.2. Обсяги наданих споживчих кредитів за строками погашення [21, с. 117]

За кредитами на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості питома вага кредитів на строк, більший ніж 5–10 років, була на рівні 91 % (рис. 2.3).

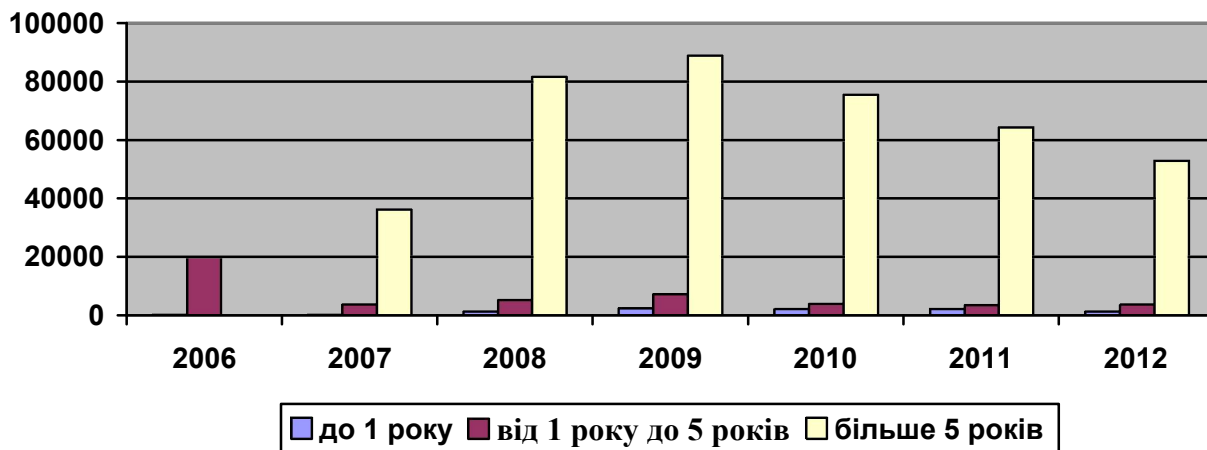

Рис. 2.3.Обсяги наданих кредитів на придбання, будівництво та реконструкцію нерухомості за строками погашення [21, с.117]

З проведеного аналізу сучасного стану кредитування фізичних осіб, ми можемо зробити висновок, що протягом 2005-2009 рр. ринок споживчого кредитування зростав високими темпами, однак в умовах кризи більшість банківських установ або припинили кредитувати фізичних осіб або кредитують під високі процентні ставки. Як уже зазначалося, основний приріст в обсягах кредитування фізичних осіб відбувається за рахунок відновлення споживчого кредитування, а саме авто кредитування і кредитів на купівлю побутової техніки, меблів, тоді як іпотечне кредитування з початку 2010 року ще не показало жодного місяця з позитивною динамікою сальдо кредитного портфеля.

Якщо ж прослідкувати динаміку надання кредитів населенню у розрізі валют, то банки, проводячи агресивну кредитну політику щодо збільшення обсягів кредитування, надавали значну частку кредитів фізичним особам в іноземній валюті, незважаючи на те, що у більшості позичальників були відсутні валютні надходження (рис. 2.4).

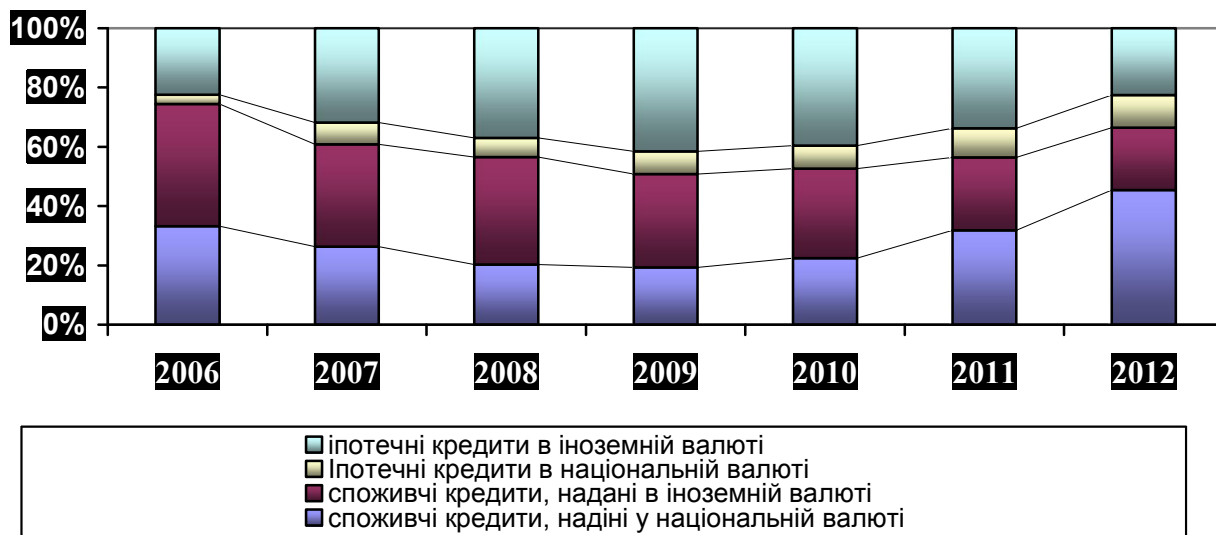

Рис. 2.4. Обсяги наданих кредитів фізичним особам за видами валют [21, с. 118]

Як видно з даного рисунка, обсяги наданих кредитів на споживчі цілі фізичним особам в іноземній валюті станом на 01.01.2009р. перевищували обсяги наданих кредитів у національній валюті на 119395 млн. грн., що становить 64,2%. Що ж стосується обсягів наданих іпотечних кредитів в іноземній валюті, то станом 01.01.2009р. їх обсяг становив 85,1 %. Упродовж 2006-2009рр. значне зростання попиту на кредитні ресурси в іноземній валюті з боку позичальників, в тому числі фізичних осіб, зумовило активне залучення банками коштів за кордоном, внаслідок чого обсяги кредитування фізичних осіб в іноземній валюті зростали вищими темпами (200,2%), ніж кредити в гривні (193,9%).

Збільшення кредитів, наданих фізичним особам, у іноземній валюті, відбувалося в основному за рахунок їх нижчої вартості порівняно з кредитами в національній валюті. Так, у 2007 р. середньозважена ставка в річному обчисленні за кредитами, наданими фізичним особам, в національній валюті становила 19,2%, в іноземній - 13,0% [21, с. 129]. Таким чином, за станом на 01.01.2008 р. різниця між процентними ставками за кредитами, наданими фізичним особам, у національній та іноземній валютах становила 6,2%.

У 2009 році банки зіткнулися з наслідками агресивної політики захоплення ринку споживчого кредитування та уявного хеджування власних

валютних ризиків шляхом перекладання їх на позичальників. Погіршення ділової активності в низці галузей економіки спричинили зниження доходів населення, а девальвація національної валюти призвела до збільшення фінансового навантаження на позичальників, які отримали валютні кредити. Наслідком впливу вказаних чинників стало значне погіршення якості робочих активів через збільшення кількості неплатоспроможних позичальників. Попри програми реструктуризації позик, які активно використовуються банківськими установами, та послаблення резервних вимог НБУ, впродовж 2010 року спостерігалось 4-кратне збільшення простроченої заборгованості, що призвело до збиткової діяльності більшості банків [58, с.203].

Основними завданнями банківського сегмента впродовж кризових 2009-2011р. була підтримка ліквідності, що також досягалася за рахунок вивільнення коштів із робочих активів. Цей період характеризувався низькою кредитною активністю, а основний обсяг нових кредитів був направлений на рефінансування наявної заборгованості підприємств і населення.

Як наслідок, протягом 2011-2012 рр. банківські установи переважно кредитували фізичних осіб на споживчі цілі, у той час як обсяги іпотечного кредитування знижуються. За даними аналітичної компанії ЕОС, влітку 2011 р. середньостатистичний українець був винен банку близько 800 євро споживчих кредитів, або 3,5 середньої заробітної плати в країні. За цим показником Україні опинилася на другому місці в Європі після Греції [58, с. 203].

В результаті, Національний банк України виніс проект постанови, згідно з якою до банків, що займаються споживчим кредитуванням, будуть застосовуватися більш високі нормативні вимоги. Така ініціатива була підтримана і урядом, який визнав темпи зростання споживчого кредитування небезпечними як для платіжного балансу країни (за рахунок споживчих товарів купуються в основному імпортні товари), так і для добробуту українців напередодні можливої нової кризи.

Однак, у вересні 2012 р. Державною іпотечною установою була запропонована нова програма лізингу (оренда житла з правом викупу),

відповідно до якої банківські установи зможуть кредитувати позичальників під 3% річних. Дана програма аналогічна умовам пільгової іпотеки під 3 %, основна відмінність – початковий внесок за програмою лізингу не передбачений. Водночас Асоціація українських банків назвала цю програму недійсною, оскільки реальна вартість іпотечних кредитів становить 18 %. Крім того, на думку експертів АУБ, програма є нереальною оскільки у банків не має коштів на самі іпотечні кредити строком на 10 років. Рішення житлової проблеми в АУБ вбачають у реформі будівельної галузі та усуненні корупційного навантаження, що за підрахунками представників АУБ, становить близько 40 % від вартості зведеного житла [51].

На сьогодні реальні процентні ставки за іпотечними кредитами коливаються в межах 15,26 – 29 % річних (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Процентні ставки за іпотечними кредитами [69]

Банк	Програма	Змінна ставка, річних	Реальна ставка, % річних		Строк	Аванс
			мін.	макс.		
Credit Agricole	Вторинний ринок	23	23,16	27,62	до 20 років	50%
	Первинний ринок	23	23,16	27,6	до 2 років	30%, 35%
Unicredit Bank	Вторинний ринок	19,72	19,79	21,57	до 20 років	30%
Universal Bank	Вторинний ринок	15,26	15,36	15,85	до 15 років	60%
	Первинний ринок	23,12	23,25	25,89	до 15 років	30%, 50%
	Ремонт у кредит	29	29,16	32,08	4-10 років	30%, 40%
БТА Банк	Вторинний ринок	16	19,61	19,69	до 10 років	30%
	Первинний ринок	16	19,61	19,69	до 10 років	40%
ВТБ Банк	Вторинний ринок	22,3-24,05%	22,36	24,44	до 30 років	25%, 35%, 40%
Перший Українсь-	Вторинний ринок	21,75% 22,25%	21,78	22,30	1-20 років	30%

кий Міжнарод- ний Банк		22,25	22,31	22,41	1-20 років	0%
Кредобанк	Вторинний ринок	22,01% 22,26%	22,07	24,09	до 20 років	30%, 70%, 80%
	Первинний ринок	23,01	25,03	23,39	до 30 років	25%
		23,01% 23,26%	23,10	23,40	до 1 року	50%, 60%, 70%
	Ремонт у кредит	23,76% 23,26%	23,59	25,09	до 10 років	50%, 60%, 70%, 80%
	Рефінансування	22,76	22,91	23,15	5-10 років	70%, 80%
ОТП Банк	Вторинний ринок	23%, 26,49%	24,77	26,62	5-30 років	25%
		23,25% 26,49%	25,08	28,32	до 20 років	50%
	Первинний ринок	23%, 26,49%	24,77	28,32	до 20 років	20%, 30%
Піреус Банк	Вторинний ринок	22%, 22,5%	22,10	25,27	до 20 років	25%, 30%, 35%
	Первинний ринок	22%, 22,5%	22,10	25,27	до 20 років	30%, 50%
Сберанк Росії (Україна)	Первинний ринок	22,87% 23,37%	22,98	25,35	1-20 років	30%, 40%, 50%
	Вторинний ринок		22,93	25,53	до 20 років	25%, 40%, 50%

Варто також відзначити, що протягом 2012 року банки все частіше відмовлялися від стандартних кредитних умов на користь індивідуального підходу до позичальника. Так, у травні 2012 р. чотири банки серед 50-ти лідерів за активами – Промінвестбанк, ОТП Банк, «Київська Руст» та Укрексімбанк – встановлювали розмір відсоткової ставки за кредитом готівкою індивідуально, обмежуючи загальними умовами лише діапазон ставок. На початку ж 2012 р. такий підхід використовував лише один банк – «Київська Русь». При цьому ставка за кредитом наданого банком, залежно від класу позичальника, могла відрізнятись в декілька разів. Так, в ОТП Банку номінальна ставка за без заставними кредитами готівкою змінювалася в діапазоні від 7% до 26 % річних. В Укрексімбанку ставка за нецільової іпотеки залежно від групи позичальника могла змінюватись в межах від 26,05 % річних до 27,5 % річник (табл.2.3)

Таблиця 2.3

**Кредитні програми з індивідуально встановлюваними умовами
станом на 21.05.2012 р. [69]**

Банк	Вид кредиту	Умови
Промінвестбанк	без застави	Ставка від 41% до 51% річних, визначається індивідуально
ОТП Банк	без застави	Ставка від 7% до 26% річних за терміну 10-26 місяців або від 15% до 28% річних за строку 3-9 місяців, визначається індивідуально
Київська Русь	Під заставу нерухомості	Ставка від 16% до 20% річних за терміну до 5 років або від 21% до 23% річних за терміну до 10 років; одноразова комісія від 0,1% до 3% від суми кредиту; залежить від класу позичальника та ліквідності забезпечення
	Під заставу авто	Ставка від 16% до 26% річних; одноразова комісія від 0,5% до 3% від суми кредиту; залежить від класу позичальника та ліквідності забезпечення
Укрексімбанк	Під заставу нерухомості	Ставка від 26,05% до 27,5% річних, залежно від групи клієнта

За даними компанії "Простобанк Консалтинг" щодо середньоринкових ставок за споживчими позиками, то за беззаставними кредитами вони змінювалися неоднаково. За кредитами на рік середня по ринку реальна ставка зросла станом на 21.05.2012 р., на 0,6 відсотковий пункт, а за термінами кредиту 2 і 3 роки середні реальні ставки знизилися на 0,73 і 0,95 в. п. (табл. 2.4)

Таблиця 2.4

Беззаставні кредити готівкою [69]

Строк, років	Середні реальні ставки, річних	Зміна за місяць, відсоткові ставки	Кількість установ, що кредитують
1 рік	53,37%	0,60	20 (+1)
2 роки	52,26%	0,73	19 (+2)
3 роки	53,04%	0,95	13 (+1)

Якщо ж прослідкувати за динамікою споживчих кредитів, що надаються фізичним особам, то станом на 24.09.2012р. споживчі кредити на купівлю авто надавали 8 банків із 176 банків за реєстром із реальною відсотковою ставкою від 16,7 % до 30 % річних з максимальним терміном до 7 років (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Споживчі кредити на авто [69]

Банк	Програма	Змінна ставка, річних	Реальна ставка, % річних		Строк	Аванс
			Мін.	Мак.		
Unicredit Bank	Нові іномарки	21,72%			1-5 років	40%
	Нові вітчизняні	21,72%	23,07	24,49	1-2 роки	60%
БТА Банк	Нові іномарки	16%	16,70	19,69	до 5 років	30%
Кредобанк	Старі іномарки	22,51-23,01%	23,69	25,39	до 7 років	30%
ОТП Банк	Нові іномарки	21,12-24,95%	23,37	25,90	1-6 років	20%
	Нові іномарки та вітчизняні	19,62-23,45%	21,88	24,40	1-6 років	50%
	Нові вітчизняні	15,12-20,45%	17,41	21,40	1-6 років	75%
	Старі іномарки	28,24%	29,22	30,44	1-5 років	40%
Піреус Банк	Нові іномарки	20,5%, 23%	21,18	26,69	1-7 років	20%
	Нові вітчизняні	23,5%	24,16	27,19	1-5 років	25%
	Нові іномарки та вітчизняні	22,5%, 23%	22,95	26,69	1-7 років	50%
Сбербанк Росії (Україна)	Нові вітчизняні	23,87%	27,20	27,36	1 рік	30%
	іномарки	25,87%	26,62	28,12	1-5	30%
Укрсоцбанк, UniCredit Bank	Нові іномарки	23%	23,83	27,62	1-5	0%
	Нові іномарки та вітчизняні	23%	23,56	27,62	1-7 років	10%
Ерсте Банк	Старі іномарки	21,45%	22,12	25,12	1-5 років	50%

Що ж стосується кредитів фізичним особам на придбання товарів широкого вжитку (аудіо, відео, побутова техніка, меблі і т.і.), то із числа 50 банків-лідерів за активами даний вид кредиту представлений лише 7 банками. Кредити на товари з нульовим авансом і без застави надають 4

банківські установи, та ще 3 банки видають кредити без першого внеску, але при цьому беруть у заставу товар, що купується (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Кредити фізичним особам на придбання товарів [69]

Банк	строк	Реальна ставка, %		Максимальна сума, грн.	Застава
		Мін.	Мак.		
Platinum Bank	1-3 роки	33,21	41,35	15000	немає
Альфа-Банк	1-2 роки		62,41	20 000	немає
Дельта	1-3 роки	58,51	71,88	50 000 (побутова техніка)	немає
	1-3 роки	96,69	104,85	50 000 (моб.телефони і КПК)	немає
Київська Русь	1 рік	22,15	47,46	15 000	застава товару, придбаного за рахунок кредиту
Кредобанк (в рамках співпраці з ЦФР)	1-3 роки	62,41	93,03	15 000	немає
Ощадбанк	1-2 роки	23,56	23,79	20 000	застава товару
ПриватБанк	1-2 роки	60,01	60,01	20 000	товар, що купується

Отже, в результаті проведеного аналізу сучасного стану ринку споживчого кредитування, можна зробити наступні висновки. Станом на 01.01.2013 р. серед банків-лідерів споживчого кредитування можна виділити: Platinum Bank, Unicredit Bank, ОТП Банк, Укрексімбанк, які надають кредити на наступних умовах:

- кредити надаються на купівлю житла на первинному та вторинному ринках, та на товари тривалого користування;

- валюта кредиту – гривня (Відповідно до Закону «Про внесення змін до деяких законів України з метою подолання негативних наслідків фінансової кризи», яким було обмежено валютне кредитування);
- строк кредитування коливається від 1 до 30 років;
- розмір першого внеску коливається в межах від 25 % до 70%;
- одноразова комісія за відкриття рахунку складає 0,3-3%;
- застосовуються як аннуїтетна, так і класична схеми погашення.

На сьогодні недостатня увага українських комерційних банків до споживчого кредитування має як об'єктивні так і суб'єктивні причини. Основні з них, безумовно, пов'язані з економічною нестабільністю і законодавчою неврегульованістю.

2.2. Оцінка кредитоспроможності фізичних осіб

У процесі надання кредитів перед будь-яким банком постає необхідність оцінки кредитоспроможності позичальника. Її достовірність істотно впливає як на результати конкретних кредитних угод, так і на ефективність кредитної діяльності банку загалом. Точність оцінки важлива й для позичальника, адже від цього залежить рішення про надання позики та про її можливий обсяг.

Наслідком систематичних помилок в оцінці кредитоспроможності позичальників може бути погіршення якості кредитного портфеля, через що банк буде змушений збільшувати витрати на додаткове резервування. У кращому випадку це призводить до погіршення фінансового стану банку, у гіршому – до його банкрутства.

Кредитоспроможність клієнта у світовій банківській практиці є одним із основних об'єктів оцінки при визначенні доцільності та форм кредитних відносин. Здатність повернути борг пов'язується з моральними якостями клієнта, видом його діяльності, величиною частки капіталу, вкладеного в нерухоме майно, можливістю заробити кошти для погашення позики та інших зобов'язань в процесі виробництва та обігу [100, с. 45].

Оцінка кредитоспроможності позичальника здійснюється на підставі кредитної заявки позичальника, довідки з основного місця роботи про розмір доходів позичальника не менш ніж за останні 3 місяці, інших документально підтверджених джерел отримання доходів протягом певного часу та розмірів здійснюваних витрат. До розрахунку кредитоспроможності позичальника можуть прийматися також доходи інших членів сім'ї (чоловіка або дружини), для цього позичальник подає довідку про їхні доходи.

Одним з основних показників, які підтверджують платоспроможність позичальника є фінансова та соціальна стабільність.

Оцінювання фінансового стану позичальника - фізичної особи здійснюється з метою визначення класу його надійності та фінансової можливості своєчасно та в повному обсязі здійснювати погашення кредиту в строки і на умовах, встановлених кредитним договором [8, с. 343].

Періодичність оцінювання фінансового стану позичальників - фізичних осіб визначається банками самостійно з урахуванням стану обслуговування боргу та строковості кредиту, але не рідше ніж один раз у рік. Якщо обслуговування кредитної заборгованості відбувається із простроченням або пролонгацією, то оцінювання фінансового стану позичальника-фізичної особи має відбуватися постійно (щомісяця або щокварталу) протягом періоду несвоєчасного погашення боргу, крім випадків, пов'язаних з поважними причинами (документально підтверджені факти відрядження, хвороби тощо).

У банківській практиці при здійсненні оцінювання кредитоспроможності позичальника-фізичної особи поширеним є використання методу кредитного скорингу.

Кредитний скоринг – методика оцінювання кредитоспроможності позичальника-фізичної особи, яка передбачає бальну систему аналізу якісних і кількісних показників його діяльності [20, с. 26].

Кредитний скоринг – це статистичний метод дослідження, який використовується кредиторами для швидкого та об'єктивного оцінювання кредитного ризику особи, що подає заявку на одержання кредиту. Розрахований

результат визначається в балах, які характеризують ступінь ймовірності погашення кредиту. Кількість балів варіює залежно від обраної банківською установою методики оцінювання позичальників - фізичних осіб. Чим більша кількість балів, тим більша ймовірність для позичальника отримати кредит у банку [12, с. 98].

Важливою особливістю системи кредитного скорингу є те, що вона не може застосовуватися за шаблоном, а має розроблятися виходячи з особливостей, притаманних банківській установі, клієнтурі банку, враховувати банківське законодавство і традиції країни, тобто підлягає постійному контролю та видозмінненню.

У банківській практиці існують різні моделі кредитного скорингу, а зокрема, лінійна регресія, логістична регресія, лінійне програмування, дерево класифікації, нейронні сітки, генетичний алгоритм, метод найближчих сусідів тощо. У найбільш спрощеному вигляді скорингова модель є зваженою сумою визначених характеристик, у результаті чого розраховується інтегральний показник, за яким визначається можливість позичальника повернути одержаний кредит.

Вважається, що методика оцінювання кредитоспроможності позичальників-фізичних осіб з використанням кредитного скорингу була розроблена американським економістом Д. Дюраном на початку 40-х років ХХ ст. Його методика є найбільш поширеною і дає можливість здійснити експрес-аналіз у присутності клієнта за його заявкою на кредит. Д. Дюран виділив групи чинників, які максимально дозволяють визначити ступінь кредитного ризику, і коефіцієнти для них. До обраних ним чинників, що характеризують кредитоспроможність фізичної особи, належать вік, стать, тривалість проживання у конкретній місцевості, професія, фінансові показники, робота, стаж (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Методика кредитного скорингу за Д. Дюраном [44, с. 47]

Критерій	Бал	Максимальне значення
1. Вік	0,1 бала за кожний рік понад 20 років	0,30
2. Стать	Жінка -0,40, чоловік - 0	
3. Тривалість проживання в конкретній місцевості	0,042 за кожний рік	0,42
4. Професія	Професія з низьким ризиком - 0,55, професія з високим ризиком - 0, інші професії — 0,16	
5. Робота в галузі	0,21	
6. Стаж	0,059 за кожний рік роботи	0,59
7. Фінансові показники	Наявність банківського рахунку - 0,45, володіння нерухомістю - 0,35, наявність поліса страхування життя - 0,19	
Кредитоспроможний клієнт > 1,25 Некредитоспроможний клієнт < 1,25		

Банківські установи різних країн самостійно обирають для себе найбільш оптимальні критерії при здійсненні оцінювання кредитоспроможності позичальника з використанням методики кредитного скорингу.

У зарубіжних країнах діють різноманітні кредитні скорингові компанії, які розробляють моделі оцінювання кредитоспроможності позичальників та пропонують свої послуги щодо проведення аналізу позичальників за розробленими методиками [43].

При здійсненні аналізу кредитоспроможності фізичних осіб вітчизняні банківські установи керуються Положенням НБУ «Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків». Окрім визначених у ньому обов'язкових вимог до оцінювання фінансового стану позичальників, банківські установи можуть самостійно розробляти та використовувати додаткові методики, які регламентовані окремими внутрішніми банківськими положеннями щодо

здійснення банківського кредитування та аналізу кредитоспроможності позичальників.

Для оцінювання фінансового стану позичальника-фізичної особи банки встановлюють показники та їх оптимальні значення залежно від виду кредиту (на придбання або будівництво житла придбання транспортних засобів, товарів тривалого використання, на інші потреби), його обсягу й строку, виду забезпечення (застави) за кредитом.

При розгляді питання про надання кредиту та оцінювання фінансового стану позичальника під час обслуговування боргу мають ураховуватися як якісні характеристики (особиста кредитоспроможність) позичальника, так і кількісні показники (економічна кредитоспроможність), що підтверджуються відповідними документами і розрахунками. Залежно від того, якою мірою той чи інший показник може вплинути на виконання позичальником зобов'язань за кредитом, кожному з них встановлюються оптимальні значення та присвоюються відповідні бали (табл. 2.8).

До основних кількісних показників оцінювання фінансового стану позичальника-фізичної особи зокрема належать:

- сукупний чистий дохід (щомісячні очікувані сукупні доходи зменшені на сукупні витрати та зобов'язання) та прогноз на майбутнє;
- кошти на рахунках у банку (інформація надається за бажанням позичальника);
- коефіцієнти, що характеризують поточну платоспроможність позичальника і його фінансові можливості виконати зобов'язання за кредитною угодою;
- забезпечення кредиту (застава рухомого й нерухомого майна, наявність його страхування, передавання права власності на об'єкт кредитування (житло, автотранспорт і ото) та його ліквідність [25, с. 253].

Коефіцієнт, що характеризує поточну платоспроможність позичальника-фізичної особи (КПП), визначається за формулою:

$$\text{КПП} = \text{СЧД} / \text{ЩЗ}_{\text{кр.}} \quad (2.1.)$$

де КПП - коефіцієнт поточної платоспроможності позичальника-фізичної особи;

СЧД - сукупний чистий дохід позичальника за місяць;

ЩЗ_{кр} - щомісячні зобов'язання позичальника щодо погашенні кредиту та сплати процентів за ним.

Таблиця 2.8

Якісні показники оцінюваний фінансового стану позичальника – фізичної особи [25, с. 252]

Показник	Значення показника	Бал
Загальний матеріальний стан клієнта	Наявність оригіналів документів, що підтверджують право власності на нерухомість	2
	Наявність оригіналів документів, що підтверджують право власності на автомобіль	1
	Відсутність оригіналів документів про право власності на нерухомість чи автомобіль	0
Соціальна стабільність клієнта	Загальний стаж роботи понад 5 років	2
	Загальний стаж роботи від 1 до 5 років	1
	Загальний стаж роботи до 1 року	0
Місце роботи позичальника та посада	Власний бізнес або керівна посада	3
	Спеціаліст, топ-менеджер підприємства	2
	Службовець, робітник	1
Сімейний стан	Одружений	2
	Вдівець (вдова)	1
	Неодружений або розлучений	0
Ділова репутація	Добра ділова репутація	4
	Відсутня інформація щодо ділової репутації	0
Вік позичальника	Від 25 до 55 років	2
	До 25 і понад 55 років	1
Кредитна історія клієнта	Не користувався кредитами в минулому	3
	Стан обслуговування боргу в минулому класифікувався як «добрий»	2
	Стан обслуговування боргу в минулому класифікувався як «слабкий»	1
	Стан обслуговування боргу в минулому класифікувався як «незадовільний»	0

При цьому сукупний чистий дохід позичальника визначається як різниця між щомісячними очікуваними сукупними доходами позичальника та сукупними витратами та зобов'язаннями:

$$\text{СЧД} = \text{СД} - \text{СВ} \quad (2.2.)$$

де СД - сукупні доходи позичальника, підтверджені відповідними документами.

СВ - сукупні витрати позичальника. Щомісячний мінімальний рівень сукупних витрат позичальника не може бути меншим за визначену банком суму для конкретного кредитного продукту.

Рівень забезпечення кредиту (ЗК) визначається як співвідношення заставної вартості запропонованого забезпечення і суми кредиту та процентів за ним:

$$ЗК = ВЗ / (С_{кр.} + В_{кр.}) \quad (2.3.)$$

де ВЗ - заставна вартість забезпечення, визначена відповідним структурним підрозділом на підставі висновку незалежного експерта;

$С_{кр}$ - сума кредиту;

$В_{кр}$ - нараховані проценти за один місяць користування кредитом.

Кожному з розрахованих значень показників банк присвоює відповідний бал (табл. 2.9).

Таблиця 2. 9

Кількісні показники оцінювання фінансового стану позичальника - фізичної особи [59, с. 199]

Показник	Значення показника	Бал
Сукупні чисті доходи позичальника	СЧД не менш як на 50% перевищують ЩЗ _{кр}	5
	СЧД не менш як па 25% перевищують ЩЗ _{кр}	3
	СЧД менш як на 25% перевищують ЩЗ _{кр}	1
	СЧД менше за ЩЗ _{кр}	0
Кошти на рахунках у банку	Наявність коштів на рахунках у сумі, що перевищує суму	4
	Наявність коштів на рахунках у сумі меншій за суму кредиту	2
	Немає коштів на рахунках у банку	0
Забезпечення кредиту	Заставна вартість майна не менш як на 50% перевищує суму кредитної заборгованості	5
	Заставна вартість майна не менш як на 25% перевищує суму кредитної заборгованості	3
	Заставна вартість майна менш як на 25% перевищує суму кредитної заборгованості	1
	Заставна вартість майна г меншою ніж сума кредитної заборгованості	0

Отже, оцінювання фінансового стану позичальника-фізичної особи з використанням методу кредитного скорингу може здійснюватися банком у декілька етапів. Зокрема, на першому етапі визначаються основні показники, що аналізуються, і встановлюються бали за цими показниками. На другому етапі проводиться визначення загальної суми балів позичальника множенням показників, що аналізуються, на відповідну їм вагу. Третій етап передбачає віднесення позичальника до відповідного класу за рейтингом надійності.

Отже, перевагами використання системи кредитного скорингу при оцінюванні кредитоспроможності позичальників-фізичних осіб є швидкість і більша об'єктивність у прийнятті кредитних рішень, можливість ефективного управління кредитним портфелем, зниження рівня неповернення кредитів, відсутність необхідності додаткового навчання персоналу тощо.

До її недоліків можна віднести складність у виборі оптимальних характеристик та визначення інформації, яка є найбільш важливою, і якою можна знехтувати. При цьому слід також врахувати особливості кожного індивідуального позичальника [83, с. 39].

Результатом аналізу кредитоспроможності позичальників банку - фізичних осіб є визначення класу платоспроможності і кредитоспроможності клієнта. Клас позичальника (контрагента банку) за результатами оцінювання його фінансового стану визначається на підставі основних критеріїв та коригується з урахуванням додаткових показників.

Класифікація позичальників - фізичних осіб за результатами визначення їх кредитоспроможності (фінансового стану) здійснюється банком з урахуванням рівня забезпечення за кредитними операціями. При цьому банківські установи відносять позичальників-фізичних осіб за рейтингом надійності до п'яти класів, кожен з яких характеризує фінансовий стан клієнта та його можливості погашати кредитну заборгованість:

1) Клас «А». Позичальники, які належать до цього класу, мають скупний чистий дохід, який значно перевищує внески на погашення кредиту і процентів (комісійної винагороди) за ним, високою є ймовірність збереження такого

співвідношення протягом дії кредитної угоди; обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк понад один рік, достатні або позичальник має високу особисту кредитоспроможність (що підтверджується документально) і заслуговує на безперечну довіру; немає жодних свідчень про можливість затримки з поверненням кредиту і процентів за користування ним відповідно до умов кредитної угоди.

2) Клас «Б». Основні характеристики позичальників цього класу є аналогічними або близькими до класу «А», однак імовірність їх підтримування на такому самому рівні є низькою або наявна тенденція (або інформація) щодо можливості їх зниження. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк понад один рік, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і процентів (комісій) за користування ним.

3) Клас «В». Сукупні обсяги доходів і витрат позичальника, віднесених за результатами оцінювання фінансового стану до цього класу, свідчать про досягнення граничної межі в забезпеченні погашення боргу, зміну місця роботи (з погіршенням умов), зростання обсягу зобов'язань позичальника, що свідчить про підвищення ймовірності несвоєчасного або в неповній сумі погашення кредиту і процентів (комісійних платежів) за користування ним. Обсяг, якість і ліквідність забезпечення за кредитами, що видаються на строк понад один рік, достатні для погашення в повному обсязі кредиту і процентів (комісій) за ним.

4) Клас «Г». Фінансовий стан позичальників цього класу нестабільний. Наявна тенденція і періодично виникають проблеми із своєчасною сплатою боргу за кредитами та процентами (комісійними платежами) за ним через нестабільність доходів позичальника або зростання витрат чи зобов'язань.

5) Клас «Д». Фінансовий стан позичальників, віднесених до цього класу, є незадовільним. Доходи не забезпечують сплату основного боргу за кредитом та процентів (комісійних платежів) за ним. Кредит не забезпечений ліквідною заставою. Практично немає змоги сплатити борг за кредитом та відсотки (комісії) за користування ним, у тому числі за рахунок забезпечення кредиту [8, с. 352].

На основі розробленої банком власної методики оцінювання кредитоспроможності позичальників - фізичних осіб за результатами оцінювання їхнього фінансового стану проводиться підрахунок загального балу позичальника сумуванням отриманих балів за визначеними показниками. Залежно від отриманої суми балів позичальник - фізична особа зараховується до відповідного класу за рейтингом надійності (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Визначення класу позичальника-фізичної особи згідно затвердженою банком методикою оцінювання кредитоспроможності позичальника

Узагальнена	Клас	Характеристика фінансового стану
Понад 60	А	Фінансовий стан позичальника не викликає сумнівів
Від 45 до 60	Б	Фінансовий стан добрий, видача кредиту можлива
Від 30 до 45	В	Фінансовий стан задовільний, необхідне ретельне опрацювання
Від 15 до 30	Г	Фінансовий стан поганий, видача кредиту недоцільна
Менше ніж 15	Д	Видача кредиту заборонена

Отже, якісно проведене оцінювання кредитоспроможності позичальника в банку дає змогу значно мінімізувати ризик неповернення наданих кредитних коштів та сприяє підвищенню прибуткової діяльності банку. При цьому банківські установи повинні розробляти власні методики оцінювання кредитоспроможності позичальників фізичних осіб з урахуванням основних необхідних показників, визначених законодавчими та нормативно-правовими актами України.

2.3. Контроль за цільовим використанням споживчого кредиту та робота банків з проблемними кредитами

Протягом всього терміну кредитування (до повного погашення кредиту) працівники банку здійснюють супровід кредиту, тобто нагляд та контроль за

виконанням позичальником умов кредитного договору і договору про іпотечний кредит:

- перевірки цільового використання кредиту;
- перевірки наявності та вартості майна, переданого в заставу за кредитом банку;
- оцінювання фінансового стану позичальника, гаранта, поручителя;
- контроль за своєчасністю погашення кредиту та сплатою процентів;
- оцінювання якості кредитної заборгованості (щомісячно);
- контроль за продовженням строків дії договорів страхування [25, с. 243].

При наданні споживчих кредитів (у тому числі шляхом відкриття кредитних ліній) для фізичних осіб цільовий характер використання може бути передбачений у кредитному договорі за згодою сторін. Перевірка цільового використання кредиту передбачається, якщо сума наданого кредиту перевищує 100 000,00 грн., або гривневий еквівалент цієї суми за курсом НБУ на дату надання кредиту. Виняток становить надання кредиту для придбання нових автотранспортних засобів, за якими в обов'язковому порядку проводиться перевірка цільового використання [70, 4].

У процесі кредитування банк здійснює контроль за цільовим використанням позичальниками наданих кредитів шляхом перевірки документів, наданих для оформлення кредиту та інших документів, передбачених договором кредиту, а також у разі необхідності – шляхом перевірок на місці у позичальника наявності придбаного товару, а також за необхідності у відповідних установах, організаціях, фірмах, тощо (навчальні заклади, лікувальні установи, торговельні організації, фірми або організації з надання послуг і т. ін.) один раз – в міру надання грошей з позичкового рахунка або оплати за розрахунковими документами.

За кредитами, наданими на будівництво, реконструкцію та капітальний ремонт об'єктів, не рідше, ніж один раз на місяць проводяться перевірки

цільового використання на місцях силами кредитних працівників, а за необхідності – із залученням фахівців інших служб банку [68, с. 104].

Перевіряються первинні документи (рахунки на оплату, чеки, договори купівлі тощо), які підтверджують використання кредитних коштів на придбання будівельних матеріалів, оплату послуг, відповідність обсягу фактично виконаних робіт (наприклад, при будівництві або проведенні капітального ремонту нерухомості) обсягу, який зазначено у довідках про використання кредитних коштів, що надаються банку згідно з умовами договору кредиту.

За кредитами, наданими на купівлю нерухомості, перевіряється:

- наявність договору купівлі-продажу або інших документів, що підтверджують право власності на об'єкт;
- відповідність адреси об'єкта, вказаної у договорі купівлі-продажу (свідоцтві на придбання тощо), адресі, зазначеній у документі на право власності та у довідці (витягу) бюро технічної інвентаризації;
- підтвердження факту оплати за майно [78, с. 49].

За кредитами, наданими на купівлю автотранспорту, перевіряється наявність договору купівлі-продажу (дата його укладання, відповідність марки автомобіля) або свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу та ін., при безготівковому перерахуванні – факт відправлення грошей за реквізитами, вказаними у розрахункових документах.

Контроль за кредитами на інші цілі, у тому числі на поточні потреби здійснюється при видачі кредиту шляхом перевірки документів, що підтверджують витрати на цільове використання кредиту – за їхньої наявності, а за необхідності – шляхом перевірки на місці і підтверджується довідкою працівника банку або пояснювальною запискою позичальника про придбання необхідних товарів (отримання послуг).

Кредитний працівник банку на стадії надання кредиту позичальнику в безготівковому порядку здійснює перевірку його цільового використання (відповідність платіжних документів, наданих позичальником для сплати,

цілям, зазначеним у кредитному договорі) шляхом візування платіжних документів. Цільове використання кредитних коштів, наданих позичальнику готівкою на придбання будь-якого майна, підтверджується шляхом отримання від нього документів, що свідчать про факт проплати за таке майно, протягом десяти робочих днів з дати надання йому кредиту [80, с. 82].

За результатами перевірки цільового використання кредиту складається довідка в довільній формі, яка підписується працівником банку та позичальником. У довідці відображається наявність придбаного за рахунок кредиту майна (на підставі рахунків-фактури, гарантійних талонів (паспортів) на товари тривалого використання, свідоцтв про реєстрацію транспортних засобів, правовстановлювальних документів на нерухомість та ін.) або зазначені витрати на виконання робіт (будівництво, облаштування, ремонт житла й ін.). До довідки додаються документи, що підтверджують цільове використання кредиту позичальником.

Довідка передається для ознайомлення керівництву банку, після чого додається до кредитної справи позичальника.

Перевірки наявності, стану та вартості майна, переданого в заставу (іпотеку) банку, здійснюються:

- за короткостроковими кредитами, наданими в розмірі, що не перевищує еквівалент 2000 євро (клас позичальника А або Б, обслуговування боргу «добре»), при видачі кредиту;

- за довгостроковими кредитами, наданими в розмірі, що не перевищує еквівалент 2000 євро, незалежно від виду забезпечення (клас позичальника А або Б, обслуговування боргу «добре»), раз на рік;

- за кредитами, сума яких перевищує 2000 євро, залежно від виду забезпечення:

- а) за кредитами, наданими під іпотеку нерухомості (клас позичальника А або Б, обслуговування боргу «добре»), раз на рік;

- б) за кредитами, наданими під заставу автотранспорту (клас позичальника А або Б, обслуговування боргу «добре»), раз на півроку;

в) за кредитами, наданими під заставу майнових прав на грошові кошти за договорами банківського вкладу, при видачі кредиту і за п'ятнадцять календарних днів до закінчення терміну дії депозитного договору (на момент перевірки філія банку повинна врегулювати з вкладником (заставадавцем) питання продовження строку дії даного договору або в іншому разі – здійснити необхідні заходи щодо погашення заборгованості позичальника за кредитним договором) [8, с. 356].

В інших випадках перевірки наявності, стану та вартості майна, переданого в заставу банку, здійснюються не рідше, ніж один раз на квартал.

За результатами перевірки складається довідка (акт), що підписується представником банку і заставадавцем, та надається керівництву для ознайомлення а в разі необхідності – вжиття відповідних заходів (долучається в кредитну справу позичальника).

Кредитний працівник протягом всього періоду кредитування контролює своєчасність погашення кредиту та сплати процентів, відстежує виникнення негативних сигналів щодо можливості погашення кредиту, зокрема:

- порушення графіка погашення кредиту;
- несвоєчасна сплата процентів;
- погіршення фінансового стану позичальника, надання недостовірної інформації щодо його фінансового стану;
- наявність негативної інформації щодо стану справ у фізичної особи, отриманої від служби банківської безпеки, від третіх осіб та ін. [25, с. 262].

Якщо з'явилися ознаки погіршення фінансового стану, то кредитний працівник повинен:

- проінформувати керівництво банку;
- повідомити позичальникові у письмовій формі про виникнення на підставі укладеного з ним кредитного договору простроченої заборгованості за кредитом чи процентами та про необхідність термінового її погашення;
- визначити необхідні заходи для забезпечення своєчасного погашення заборгованості за кредитом і процентами.

Якщо кредитним працівником, працівниками юридичної служби та служби безпеки банку виявлено порушення будь-яких умов, передбачених кредитним договором чи договором про іпотечний кредит, установою банку застосовуються санкції, передбачені в договорі.

Повернення кредитів здійснюється двома шляхами:

– у безготівковій формі – з поточного (карткового, депозитного) рахунка позичальника, переказами через підприємства зв'язку, установи банків, шляхом утримання коштів із заробітної плати, з поточного рахунка поручителя (гаранта), майнового поручителя, покупця заставленого майна чи судового виконавця та ін;

– у готівковій формі – шляхом внесення позичальником або довіреною особою готівки у касу банку [89, с. 23].

Споживчі кредити вважаються проблемними як з настанням строку повернення кредиту, так і до настання цього строку за умови набуття кредитною заборгованістю відповідних ознак. Основними такими ознаками є:

- в разі смерті позичальника, набрання чинності рішення про оголошення його померлим або визнання його безвісно відсутнім;
- в разі набрання чинності рішення про визнання позичальника недієздатним;
- в разі виїзду за межі України на постійне місце проживання;
- в разі неповернення впродовж 7 днів кредиту або його частини після закінчення встановленого строку;
- в разі неповернення кредиту при завершенні терміну пролонгації;
- за наявності простроченої заборгованості понад 30 днів за нарахованими відсотками за строковим кредитом;
- при несплаті у строк відсотків за пролонгованим кредитом;
- при встановленні нецільового використання кредиту в повній або частковій сумі та відмові добровільно повернути визначену суму боргу (кредит, відсотки, штрафні санкції тощо) протягом 30 календарних днів з дня направлення претензії;

- проведення без погодження з банком реалізації (повної або часткової) застави без спрямування коштів на повернення боргу банку та в разі відмови у здійсненні заміни або в разі відсутності майна для заміни;
- порушення позичальником інших умов договору кредиту та в разі відмови у добровільному достроковому виконанні зобов'язань за цим договором;
- при отриманні інформації, що до позичальника поданий позов до суду (заведена судова справа);
- порушення проти позичальника кримінальної справи [89, с. 24].

При набутті кредитною заборгованістю фізичної особи одного з цих критеріїв вона вважається проблемною.

На практиці банк може враховувати додаткові ознаки, за яких споживчий кредит переходить до класу проблемних, а саме:

- несвоєчасність перерахувань заробітної плати на поточний (вкладний) рахунок за його наявності у банку;
- отримання офіційної інформації щодо серйозного погіршення стану здоров'я позичальника;
- отримання офіційної інформації щодо намірів позичальника виїхати за кордон на постійне місце проживання;
- отримання офіційної інформації щодо виїзду або планування виїзду в довготривале відрядження, у тому числі за кордон;
- отримання інформації щодо зміни сімейного стану (розірвання шлюбу, виникнення додаткових витрат та ін.) [92, с. 52].

Робота з повернення «проблемної» заборгованості поділяється на такі етапи:

- 1-й етап – організаційний;
- 2-й етап – робота з боржником щодо добровільного повернення «проблемної» заборгованості;
- 3-й етап – направлення документів для отримання виконавчого документа;

4-й етап – направлення та супроводження примусового виконання виконавчих документів [25, с. 362].

1. Організаційний етап.

У разі зарахування кредиту до категорії проблемних або ухвалення кредитним комітетом рішення про примусове стягнення боргу кредитна служба протягом 3-х робочих днів з дня зарахування кредиту до категорії проблемних або з дня отримання витягу з протоколу кредитного комітету складає довідку про історію кредиту. Супроводження кредиту щодо нарахування відсотків і формування резервів під кредитні ризики здійснюється кредитною службою.

Керівник підрозділу протягом 2-х робочих днів з дня зарахування кредиту до категорії проблемних або з дня отримання витягу з протоколу кредитного комітету заводить наглядову справу.

Надалі всі матеріали (плани, документи) про проведену роботу знаходяться в наглядовій справі.

Працівник банку (управління, відділу, сектору), який відповідно до своїх службових обов'язків здійснює моніторинг кредитування фізичних осіб, несе відповідальність за належне виконання заходів з повернення заборгованості за «проблемним» споживчим кредитом. У разі набуття заборгованістю ознак «проблемної» відповідальному працівнику кредитного підрозділу, який здійснює моніторинг кредитного проекту, необхідно скласти план роботи щодо погашення боргу, який затверджується (погоджується) керівником структурного підрозділу та керівником (заступником) установи банку і приступити до безпосереднього виконання запланованих заходів [25, с. 363].

План має містити детальний перелік заходів з примусового стягнення заборгованості за кредитом.

2. Робота з боржником щодо добровільного повернення «проблемної» заборгованості.

Якщо вартість ліквідного заставленого майна повною мірою забезпечує вимоги банку за кредитним договором, то повернення «проблемної»

заборгованості здійснюється шляхом продажу заставленого майна за згодою заставодавця зі спрямуванням коштів на рахунок банку.

Повернення «проблемної» заборгованості здійснюється шляхом продажу позичальником (за допомогою банку) іншого майна з перерахуванням коштів у рахунок повного (часткового) погашення заборгованості.

У разі наявності у позичальника ліквідних платоспроможних поручителів фізичних або юридичних осіб з ними проводиться робота з перерахування до банку (за договорами поруки, переведення боргу та ін.) заборгованості в рахунок повного (часткового) повернення заборгованості позичальника.

3. Направлення документів для отримання виконавчого документа. Проведення претензійної роботи проводиться незалежно від наявності укладених угод для забезпечення виконання зобов'язань позичальником за кредитним договором або домовленостей з позичальником (поручителем та ін.) про реалізацію предмета застави чи повернення боргу [25, с.364].

Відповідальна особа юридичного підрозділу протягом 3-х робочих днів з дня затвердження керівником плану заходів з повернення заборгованості з дотриманням вимог Цивільного та Господарського кодексів України готує претензію і подає її на підпис уповноваженій особі. Претензія уповноваженою особою підписується протягом 2-х робочих днів з дня її отримання. Розрахунок заборгованості за кредитним договором на запит відповідальної особи юридичної служби надається кредитною службою протягом 2-х робочих днів.

Протягом 2-х робочих днів з дня отримання підписаної керівником претензії працівник юридичного підрозділу надсилає претензію позичальнику, поручителю або гаранту рекомендованим чи цінним листом або вручає під розписку [8, с. 345].

При частковому визнанні позичальником претензії щодо не визнаної за претензією суми працівник юридичного підрозділу готує позовну заяву про стягнення заборгованості за кредитним договором та подає її на підпис уповноваженій особі. Позовна заява має містити найменування й адреси господарського суду, сторін, ціну позову, зміст позовних вимог, виклад

обставин, на яких ґрунтуються вимоги, і документи, що їх підтверджують, розрахунок сум позову та законодавство, на підставі якого подається позов.

За умови наявності нотаріально посвідченого договору застави, укладеного для забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором, для вчинення виконавчого напису нотаріусом працівник юридичного підрозділу протягом 3-х робочих днів з дня затвердження керівником плану заходів з повернення заборгованості готує та за підписом уповноваженої особи направляє нотаріусу заяву про вчинення виконавчого напису з додатками:

- оригінал договору застави;
- розрахунок заборгованості за кредитним договором за підписом уповноваженої особи, який за запитом працівника юридичного підрозділу надається кредитною службою протягом 2-х робочих днів;
- копії кредитного договору і додаткові угоди до нього.

Після закінчення строку, наданого нотаріусом позичальнику для добровільного погашення заборгованості (за умови надання такого), працівник юридичного підрозділу надає у бухгалтерський підрозділ банку документи для проведення сплати державного мита й оплати послуг нотаріуса, пов'язаних з вчиненням виконавчого напису. Після оплати державного мита відповідальна особа юридичного підрозділу отримує у нотаріуса виконавчий напис про звернення стягнення на заставлене майно [89, с. 23].

Протягом 2-х робочих днів з дня отримання виконавчого напису нотаріуса працівник юридичної служби готує заяву про відкриття виконавчого провадження та за підписом уповноваженої особи направляє її на примусове виконання в державну виконавчу службу з оригіналом виконавчого напису, вчиненого на оригіналі (копії – при частковому стягненні заборгованості) договору застави.

Позовна заява підписується уповноваженою особою банку і протягом 2-х робочих днів з дня її отримання працівником юридичного підрозділу подається до відповідного судового органу.

Протягом 2-х днів з дня отримання виконавчого документа працівник юридичного підрозділу готує заяву про відкриття виконавчого провадження та за підписом уповноваженої особи направляє її на примусове виконання в державну виконавчу службу з оригіналом виконавчого документа.

Всі процесуальні документи, що стосуються судового розгляду і виконавчого провадження, готуються відповідальною особою юридичної служби.

4. Направлення та супроводження примусового виконання виконавчих документів.

У разі повернення державною виконавчою службою виконавчого документа без виконання або з частковим його виконанням у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку боржника працівник юридичного підрозділу протягом 2-х робочих днів готує клопотання про зміну способу виконання рішення до відповідного судового органу та подає його на підпис уповноваженій особі. Клопотання уповноваженою особою підписується протягом 2-х робочих днів з дня його отримання [83, с. 40].

Протягом 2-х робочих днів з дня отримання підписаного керівником клопотання працівник юридичного підрозділу направляє його до відповідного судового органу.

Після отримання виконавчого документа відповідальна особа юридичного підрозділу готує заяву про відкриття виконавчого провадження і за підписом уповноваженої особи направляє її на примусове виконання в державну виконавчу службу (надалі – ДВС) разом з оригіналом виконавчого документа.

Залежно від того, за яким видом споживчого кредиту виникає проблемна заборгованість, відповідно й буде відрізнятися робота банку.

Так, зокрема, особливість роботи з повернення проблемної заборгованості за кредитами, виданими на придбання товарів тривалого використання, на оплату послуг полягає у такому. Через 5 календарних днів з дати винесення на рахунок простроченої заборгованості кредитний підрозділ

зобов'язаний протягом 15 календарних днів обдзвонювати позичальника, який не погасив заборгованість, з проміжком у 5 днів за вказаними в анкеті контактними телефонами. Якщо заборгованість не погашена протягом 20 календарних днів, то кредитний підрозділ направляє письмове повідомлення – рекомендований лист позичальнику та у разі наявності – поручителю. В разі наявності часткової або повної простроченої заборгованості й відсотків у термін більше, ніж 30 днів і при винесенні 2-го траншу кредиту на рахунок простроченої заборгованості кредитний підрозділ сповіщає в усній формі службу банківської безпеки про факт виникнення простроченої заборгованості та інформує про результати бесіди з боржником. При неможливості встановлення місцезнаходження позичальника через 15 днів з початку спроб встановлення контакту з позичальником кредитний підрозділ сповіщає в усній формі службу банківської безпеки про відсутність позичальника за реквізитами, вказаними в анкеті, та інформує про результати бесіди з боржником. Служба банківської безпеки протягом 10 днів з дати отримання повідомлення від кредитного підрозділу проводить співбесіду з позичальником на предмет погашення заборгованості, у разі негативного результату цього заходу вона надає письмовий висновок щодо результатів переговорів, який зберігається у кредитній справі [101, с. 228].

У разі повідомлення кредитним підрозділом про неможливість встановлення місцезнаходження позичальника служба банківської безпеки з дня отримання цього повідомлення здійснює розшук позичальника за місцем роботи, через родичів та іншими наявними способами, а також проводить роботу з родичами позичальника на предмет погашення заборгованості.

За наявності 2-х несплачених платежів працівник юридичного підрозділу направляє позичальнику рекомендований лист-претензію про дострокове повернення заборгованості за кредитним договором. За наявності двох чергових несплачених платежів за кредитом та процентами протягом 3-х днів з дня отримання висновку служби банківської безпеки щодо негативного результату переговорів з позичальником і його родичами чи відсутністю будь-

яких контактів за вказаними в анкеті реквізитами працівник юридичного підрозділу направляє рекомендований лист позичальнику з повідомленням про дострокове повернення заборгованості за кредитним договором, а у разі наявності – й поручителю (крім випадку прострочення останнього траншу).

При виникненні проблемної заборгованості банком за кредитами, наданими на інвестування в житлове будівництво, на купівлю житла та інші цілі, що забезпечені нерухомим майном, майновими правами на майбутню нерухомість, банком будуть застосовуватися такі дії: спрямовує інформацію про виникнення проблемної заборгованості за кредитом, наданим для інвестування в житлове будівництво та/або купівлю нерухомого майна або інші цілі, що забезпечені нерухомим майном або майновими правами на майбутню нерухомість, у підрозділ банківської безпеки для перевірки останніми майнового стану боржника, наявності обставин, які можуть негативно вплинути на його платоспроможність, і підрозділ з оцінювання заставленого майна для перевірки стану об'єкта нерухомості, який є об'єктом кредитування (забезпечення), юридичному підрозділу [68, с. 105].

Працівник юридичного підрозділу:

- отримує витяг з державного реєстру іпотек щодо об'єкта нерухомості, переданого в іпотеку банку (у разі необхідності);
- направляє (рекомендованим або цінним листом) вимогу до боржника й іпотекодавця (заставодавця) про дострокове виконання основного зобов'язання та відшкодування збитків.

Якщо протягом 30 днів зустріч з боржником або іпотекодавцем (заставодавцем) відбулася і останній запропонував прийнятні для банку умови позасудового врегулювання проблеми погашення боргу, то працівник кредитної служби складає письмовий висновок про можливість укладення з боржником (іпотекодавцем) договору про задоволення вимог іпотекодержателя або інших договорів щодо добровільного погашення заборгованості.

Висновок подається працівником кредитного підрозділу на розгляд кредитного комітету установи банку.

В разі згоди кредитного комітету установи банку з пропозиціями щодо шляхів погашення заборгованості, викладеними у висновку, працівник кредитної служби готує необхідні договори, організовує їхнє підписання позичальником (іпотекодавцем) та передає на підпис уповноваженій особі банку.

Контроль за виконанням додаткових угод здійснюється працівником кредитної служби банку до повного погашення проблемної кредитної заборгованості.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Протягом 2004-2008 рр. в Україні стрімко зросло споживче кредитування. Найбільший обсяг наданих кредитів фізичним особам становив 280490 млн. грн. станом на 01.01.2009 р., тоді як на 01.01.2013р. – 188269 млн. грн., або на 33 % менше. З початку 2007р. вагоміше зростання вимог спостерігалось за кредитами, наданими фізичним особам - на 97,9% до 155446 млн. грн., що головним чином було пов'язано із суттєвим попитом на споживче та іпотечне кредитування. Як наслідок, їх частка в загальному обсязі вимог за кредитами за 2008 р. збільшилася на 4,4 процентного пункту до 36,4%. Збільшенню споживчого кредитування сприяло підвищення доходів населення, що призвело до зростання платоспроможного попиту з боку населення, удосконалення законодавчого забезпечення іпотечного кредитування.

Станом на 01.01.2013р. більшість кредитів (74,7%) банківські установи надавали суб'єктам господарювання, в той час як кредити фізичним особам становили 19,8% у кредитному портфелі банківських установ.

Стрімке зростання частки кредитів в іноземній валюті серед банківських кредитів фізичним особам (з 30,4% у 2001 р. до 64,6% у 2007 р.) обумовлюється, насамперед, значним перевищенням процентних ставок за кредитами у національній валюті у порівнянні з кредитами в іноземній валюті при стабільності валютного курсу гривні. Станом на 01.01.2013 р. частка споживчих кредитів наданих фізичним особам в іноземній валюті становила 31,3 %.

Частка довгострокових іпотечних кредитів, наданих фізичним особам за станом на 01.01.2013р. зросла до 91 % та їх сума склала 51980 млн. грн. Необхідно відзначити, що вітчизняні банківські установи України у практиці кредитування індивідуальних позичальників на придбання споживчих товарів тривалого користування широко використовують співробітництво з торговельними підприємствами, що дозволило істотно збільшити обсяг наданих позичок.

Ринок кредитування фізичних осіб на сьогодні представлений програмами іпотечного кредитування та автокредитування, пропонуються споживчі позики готівкою на придбання товарів, карткові кредити і овердрафти по зарплатних проектах. Але хоча пропозиція достатньо різновидна, вона доки не набула масового характеру - кредитні програми, що діють для населення, є не більше ніж в 20 банках.

Одним із методів мінімізації кредитного ризику є якісне оцінювання кредитоспроможності позичальника у банку. Аналіз кредитоспроможності позичальника проводиться банківською установою з метою визначення можливостей клієнта розрахуватися за своїми кредитними зобов'язаннями.

Оцінювання кредитоспроможності позичальників – фізичних осіб здійснюється банківськими установами на основі використання методу кредитного скорингу. Кредитний скоринг передбачає застосування бальної шкали оцінювання кредитоспроможності позичальника. Сьогодні більшість банків автоматизувала процес аналізу кредитоспроможності позичальника. Скорингові системи вже є в таких банківських установах: «Дельта Банк», «Райффайзен Банк Аваль», «ЮніКредит Банк», «Родовід Банк», «Universal Bank», «Альфа Банк» (Україна), «ОТР Bank», «Home Credit Bank», «VAB Банк», банк «Фінанси та Кредит», «УкрСиббанк».

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ НАДАННЯ СПОЖИВЧИХ КРЕДИТІВ

3.1. Зарубіжний досвід розвитку споживчого кредитування та можливості його використання в Україні

Зміни, що відбулися в останньому десятиріччі в діяльності багатьох європейських банків, пов'язані з глибокими структурними перетвореннями, які обумовили такі явища, як сек'ютеризація, інтернаціоналізація капіталів і звуження сегментації активів. Так, комерційні банки провідних країн світу дедалі частіше стикаються з тиском конкурентів, які надають нові фінансові послуги і водночас втрачають свій монополістичний вплив на ринку кредитних послуг. Отже, в сучасних умовах, коли конкурентна боротьба між банками в галузі кредитування досягла особливого напруження, західні банки прагнуть задовольнити потреби своїх клієнтів та залучити нових шляхом розширення спектру банківських послуг і підвищення якості обслуговування.

Стандартна класифікація позик у балансах американських банків у відповідності до їх цілей та категорії позичальника має вигляд (табл.3.1.).

Таблиця 3.1.

Стандартна класифікація позик

Вид кредиту	Питома вага
Позики торговим і промисловим компаніям	31,6%
Позики під нерухомість	36,8%
Позики індивідуальним позичальникам	19,3%
Позики фінансовим установам	2,8%
Позики сільгоспідприємства	1,5%
Інші позики	8,0%

Як видно з таблиці 3.1. найбільша питома вага припадає на позики торговим та промисловим компаніям. Але в найближчі роки на світовому ринку очікується більш жорстока конкуренція серед банків та інших фінансових інститутів, які обслуговують населення, особливо з розвитком

банківського обслуговування вдома та появою інших новинок. Наприклад, в США більшу частину споживчих позик надають американцям комерційні банки (44%), але з ними активно конкурують фінансові компанії (приблизно 24%), кредитні кооперативи (13,9%) та спеціалізовані ощадні кооперативні інститути (10,7%). Аналогічна практика спостерігається і в країнах Західної Європи, де майже всі кредитні інститути від універсальних комерційних банків (наприклад, в Німеччині) до спеціалізованих інститутів (взаємно-ощадних банків у Великобританії та ощадних банків в інших країнах) виконують різноманітні послуги з кредитування індивідуальних позичальників [83, с. 45].

В розвинутих країнах світу сформовані цілісні системи споживчого кредитування, які відпрацьовувалися протягом багатьох десятиліть і навіть століть.

З огляду на зарубіжний досвід можна відмітити, що споживче кредитування населення за період свого існування набуло великого значення для економічного піднесення країн. Розвиток споживчого кредитування в США розпочався ще в 20-х роках. Тоді почали створюватися невеликі компанії по видачі позик на різні цілі. Середній розмір позики складав 200 доларів, тобто приблизно середньомісячний оклад, основними споживачами були люди середнього достатку. Найвищого піку в цій сфері було досягнуто після другої світової війни. У 80-х роках в США була найбільша частка споживчого кредиту в загальній сумі кредиту. Так, у Франції цей показник складав 3,2 відсотки, в ФРН -7,5%, а в США - 20% [104, с. 224].

Поняття споживчого кредиту в США відрізнялось від нашого. У склад споживчого кредиту в США входив: кредит з відстрочкою платежу (на купівлю автомобіля, інших товарів, на ремонт і благоустрій житла), кредит з одночасною виплатою (наприклад, кредит по поточних рахунках, кредит на оплату послуг).

У структуру споживчого кредиту в США не включаються закладні операції і кредитування нерухомості (позики під заставу індивідуального житлового будинку, на купівлю нерухомості та ін.).

В 30-ті роки багато американців вважало споживчий кредит нерозумним, проте уже в 60-ті роки споживчий кредит стає частиною американського способу життя. Вже в 1957 році кредитом з відстрочкою платежу користувалися 87 відсотків американців, причому споживачі могли оплатити покупки за рахунок власних коштів [3, с. 352].

З 60-х років в США особливою популярністю користуються кредити на купівлю автомобіля. В 1984 році цей вид кредиту в загальній вартості кредиту з відстрочкою платежу склав 38Л%. Дуже популярні кредити на купівлю житла, хоча в світовій статистиці цей вид кредитів не належить до розряду споживчого.

У порівнянні з громадянами пострадянських країн американці мають змогу отримувати будь-які товари в кредит, оскільки вони можуть отримувати кредит в банках в зручній для них формі - в чеках, готівковими коштами або за допомогою кредитних карток. Цей кредит вони можуть отримувати на доступних умовах, основою яких є відношення доходів, щомісячних виплат і строку виплати кредиту. Тому банківський кредит витісняє інші види споживчого кредитування, в тому числі і кредит в товарній формі [43].

У Франції близько 1/4 всього споживчого кредитування надається банками країни і 3/4 - спеціалізованими кредитними установами. Але, оскільки останні отримують необхідні їм кошти в більшості за рахунок банківських позик, то фактично 9/10 всієї суми споживчого кредитування надається банками [40, с. 370].

Світовий досвід переконує, що одним із механізмів розв'язання проблем споживчого характеру, а саме житлових проблем, що класифікуються як кредити в інвестиційну діяльність для фізичних осіб (хоча в багатьох країнах їх розмежовують), у ринкових умовах господарювання є житлова іпотека.

Так, житловий кредит у Франції має особливу форму банківської діяльності, суб'єктами якої є індивідуальні позичальники. Такі позики у Франції представлені у двох напрямках:

- для будівництва соціального житла (житло для соціально не захищених верств населення);
- для фінансування входження у право власності [27, с. 187].

Позики для будівництва соціального житла включають:

- Пільгові житлові позики. Ці кредити видаються організаціям на тридцять чотири роки (депозитно-охоронна каса) або на тридцять років (банк земельного кредиту). Депозитно-охоронна каса розподіляє ці кредити в секторі муніципального житла з помірною квартирною платою, а банк земельного кредиту у приватному секторі. Обидва банки здійснюють будівництво будинків з соціальними квартирами, тобто із дотриманням норм розцінок, житлових умов та з урахуванням максимальних платіжних можливостей майбутніх мешканців. Для здійснення цього фінансування депозитна каса розподіляє грошові засоби, які акумулюються на книжці типу «А» ощадних кас (що супроводжується звільненням від податків).

- Проміжні житлові позики. Такі кредити призначені для надання допомоги організаціям у будівництві житла для населення із середнім рівнем достатку. Ці позики також розподіляються депозитною касою і банком земельного кредиту.

- Додаткові позики. Вони використовуються для покращення соціального житла і видаються сектору муніципального житла з помірною квартплатою для фінансування роботи на капітальний ремонт багатоквартирних будинків [27, с. 188].

У Німеччині позики, що надаються індивідуальним позичальникам в області житлового сектора, розділяють на пільгові для сімей з обмеженими доходами, іпотечні позики, звичайні позики і житлово-ощадні позики.

Пільгові позики для сімей з обмеженими доходами у німецьких банках надаються індивідуальним позичальникам в двох видах:

- Пільгові позики першої необхідності.
- Пільгові позики другої необхідності.

Пільгові позики першої необхідності надаються особам з низькими доходами. Вони є безвідсотковими і супроводжуються виплатою субсидій або власнику, що вступає в право власності, або покупцю, який збирається здавати житло в найм і зобов'язується в такому випадку повністю довести субсидії до наймачів. Крім того, цими позиками можуть прямо або опосередковано користуватись сім'ї з доходами нижчими зазначеного рівня, розмір якого переглядається кожен рік. Щорічно таким чином фінансується близько 40 тис квартир.

Для отримання іпотечного кредиту позичальнику необхідно лише подати в банк копії документів, що підтверджують право власника на майно, яке виступає забезпеченням позики. Розмір кредиту залежить від вартості об'єкту забезпечення кредиту, тобто від вартості майна позичальника.

Такі позики надаються або іпотечними банками, або всіма іншими банками, або ж звичайними ощадними касами на довгий термін, що досягає 30 років, вони не супроводжуються ніякими пільгами; через 5 років процентні ставки, як правило, переглядаються [24, с. 165].

Звичайні позики видаються банками разом з іпотечними або в доповненні до них. З урахуванням процентних ставок вони наближаються до іпотечних кредитів і практично відрізняються від них лише наявністю гарантії і можливості рефінансування.

Житлово – ощадні позики схожі на такі ж позики у Франції. Вони надаються будівельно – ощадним касама. Для їх одержання необхідно попередньо протягом 6-7 років робити заощадження під 3%-ну ставку до досягнення 40% суми, вказаної в укладеному договорі; з цього часу будівельно-ощадна каса видає позику. Максимальний розмір позики рівний решті 60% під процентною ставкою біля 5% на 10-12 років.

Житлові кредити у Великобританії включають позики на придбання нових будинків, на покращення житлових умов, змінами умов іпотечної заборгованості та інші. Крім того британські банки надають фізичним особам різного роду фінансові послуги, такі, як: страхування будівлі; страхування

платежів погашення іпотечної заборгованості; страхування іпотеки; кредитування різниці у вартості нового і старого будинків; надання пенсійних позик, розмір яких залежить від місця роботи і планів виходу на пенсію клієнта банку; надання процентних позик фізичним особам, що переїжджають в новий будинок в кінці їх кар'єри [73, с. 7].

Їм пропонується сплатити лише проценти за житловий кредит за рахунок інших джерел доходів – продажу цінних паперів, звільнення від податків пенсійних сум. Якщо позичальник сплачує проценти за такою позикою, іпотечна заборгованість погашається за рахунок неоподаткованої загальної суми пенсії, залишаючи іншу її частину для особистих потреб.

Житлові кредити у США, так як і в інших країнах, надаються індивідуальним позичальникам для фінансування, будівництва, придбання і перепланування житла.

Банки надають перевагу тому, щоб вкладати частину своїх грошових засобів на досить довгий період часу, що позбавляє їх від необхідності часто міняти умови кредитування в результаті ділових переговорів, що у випадку надання комерційних або споживчих позик є абсолютно неминучим. Закладні являють собою доволі безпечний різновид позик, оскільки вони надійно забезпечені.

У США існує Федеральна житлова асоціація, уповноважена страхувати іпотеки під жилі будинки, всіляко сприяти житловому будівництву. Регулятором іпотечного кредитування є Закон про достовірну інформацію в кредитуванні [104, с. 224].

Позика надається в розмірі 80% оціночної вартості застави. Оцінка застави залежить від ринкової вартості будинку, місцезнаходженням, типу будівлі, віддаленість будинку від школи, парків і т.д. При вивченні кредитоспроможності позичальника банки виходять із величини і ступеня стабільності доходів майбутнього клієнта, враховуючи також охайне ставлення клієнта до свого житла у минулому.

Вартість іпотечного кредиту складається із процента, що передбачений договором, різних зборів і комісійних платежів. Крім процента заставодателі, як правило, беруть комісію за відкриті позики (1-1,5% її суми). Ставка за договором залежить від району місцезнаходження житла, зазвичай складає 9,01% [90, с. 7].

В іпотечних кредитних операціях банків кредитна угода оформляється з допомогою векселя і закладної під нерухомість, а також траст-акту.

Закладні під нерухомість містять декілька пунктів, які в основному аналогічні обов'язкам позичальника, що передбачені договором про строкові позики, які використовуються при наданні кредитів господарським підприємствам. Боржник по заставній зобов'язується виплатити суму боргу і процентів.

В умовах ринкової трансформації економіки України також набувають актуальності питання фінансового забезпечення будівництва житла, що зумовлено довгим періодом існування соціальної економіки, коли на державу майже повністю були покладені функції забезпечення населення житлом. Одним із видів фінансового забезпечення житлового будівництва може стати довгострокове кредитування, або іпотека [70, с. 4].

Українські банки на даному етапі вже перейняли деякі форми іпотечного кредитування зарубіжних банків. Але поряд з цим є дуже багато несприятливих політичних та економічних факторів.

Хоча, створення в Україні банків, що спеціалізувалися б на видачі споживчих кредитів, а саме іпотечних, в умовах нинішньої нестабільної економіки, як і запровадження будь-якого іншого фінансового інституту стимулюючого спрямування, пов'язане із значними труднощами.

З діючої практики надання споживчих позик зарубіжними банками можна зробити висновки відносно тенденції розвитку споживчого кредитування в Україні.

По-перше, наявність різноманітних кредиторів (включаючи банки, торговельні організації, кредитні кооперативи та ін.), які надають широкий

вибір споживчих позик всім типам позичальників (від забезпечених клієнтів, підприємців до студентів і пенсіонерів), дають змогу задовольнити різноманітні потреби індивідуальних позичальників, що знаходять своє відображення в гамі споживчих позик.

По-друге, важливою особливістю кредитування населення за кордоном є використання банками різноманітних методів кредитування (порядок надання та погашення позик), які дозволяють:

а) брати до уваги відмінності в кредитно- і платоспроможності приватних клієнтів;

б) швидко задовольняти потреби клієнтів в споживчих позиках, в т.ч. використовуючи кредитні картки або овердрафт по поточних рахунках;

в) максимально спростити процедуру отримання і забезпечити зручність розпорядження позикою (зокрема, використовуючи пластикові картки, банкомати, електронні системи платежів і розрахунків) [113, с. 45].

На сьогодні ринок кредитування фізичних осіб в Україні почав розвиватися стрімкими темпами, про що свідчить питома вага наданих кредитів в економіку України у валовому внутрішньому продукті.

Нині українські банки аналогічно до банків Заходу розпочали активний пошук індивідуального клієнта, розглядаючи даний напрямок роботи як важливе джерело поповнення фінансових ресурсів.

Кредитні технології передбачають дві складові, пов'язані між собою - це залучення коштів та їх інвестування для отримання прибутку [56].

Історично пасивні операції банків відіграють первинну і визначальну роль щодо активних операцій, оскільки для забезпечення кредитних вкладень необхідною умовою є не лише наявність, а й достатність ресурсів. Тому головне джерело залучених ресурсів - депозити, обсяг яких у структурі портфеля активів українських комерційних банків на початок 2008р. становив 95% [39, с. 44]. Характерним, при цьому є те, що питома вага вкладень населення (домашніх господарств) та темп їх зростання змінювалися більш

прискореними темпами, ніж за депозитами юридичних осіб(підприємницьких структур).

Загальновідомим є той факт, що у фазі циклічного розвитку господарства будь-якої країни вклади мають тенденцію до швидкого зростання, ніж у період спаду чи депресії, а також, наведені цифри свідчать про позитивні зміни не лише в діяльності українських банків, а й у державі в цілому.

Тому необхідно наголосити, що проблема залучення вільних коштів населення залишається однією з найактуальніших на сучасному етапі розвитку ринкових відносин. Багато провідних вчених та економістів-практиків єдині в думці, що піднесення економіки мають визначити внутрішні заощадження, при цьому головним завданням банків є акумуляція фінансових ресурсів для їх подальшого інвестування та реалізації програми поліпшення соціально-економічного становища в країні шляхом розширення кредитних вкладень. Безперечним є те, що збільшення приватних заощаджень на рахунках банків обумовлює можливість вдосконалення обслуговування індивідуальних позичальників шляхом надання їм споживчого кредиту [24, с.165].

Зокрема, слід зауважити, що в останній період в ряді вітчизняних комерційних банків простежується тенденція до стрімкого нарощення кредитного портфелю по фізичних особах. Так, з початку поточного року обсяг кредитів, наданих фізичним особам зріс на 98 %.

До основних причин недостатнього розвитку довгострокового кредитування населення в Україні треба віднести такі об'єктивні причини:

- недостатній рівень платоспроможності населення ;
- високі процентні ставки;
- неврегульованість законодавчої бази стосовно відчуження заставленого майна та зволікання судових органів у розгляді справ;
- відсутність надійних інститутів забезпечення позик;
- відсутність чіткого механізму відчуження і реалізації нерухомого майна для погашення заборгованості за позик;

- невикладність для банків, низький рівень доходності споживчого кредитування населення;
- ризикованість споживчого кредитування для банків;
- висока вартість процесу споживчого кредитування та трудомісткість на всіх його етапах;

а також суб'єктивні причини: відсутність різноманітності позик, що надаються [40, с. 370].

В зарубіжній практиці найбільш поширеними видами банківських позик, які надаються населенню є такі:

- кредити по поточних рахунках;
- поновлюваний кредит;
- кредитна лінія;
- кредити на поточних рахунках, забезпеченими ощадними вкладками та цінними паперами;
- споживчі кредити;
- іпотечні кредити;
- цільові позики з індивідуальними умовами;
- позики на освіту дітей;
- персональні позики студентам тощо [27, с. 187].

Така ситуація не характерна для українських комерційних банків.

Саме іпотечний кредит в країнах Заходу довів свою ефективність як механізм розв'язання житлової проблеми, що досить актуально і в нашій країні. Житлова іпотека є загальноприйнятим в світі інструментом вирішення житлових проблем у ринкових умовах господарювання. Так, досвід США свідчить, що механізм іпотеки у цій країні за останні 30 років дає змогу щороку вводити в експлуатацію в середньому 230 млн. кв. метрів житла, 70% якого – індивідуальні будинки..

В економічно розвинутих країнах іпотечні кредити називають позичками для заможних, оскільки для їх отримання позичальник повинен мати високі доходи та володіти відповідними об'єктами нерухомого майна, які

слугуватимуть гарантією повернення кредиту. Отримувачами таких кредитів є, як правило, представники середнього класу.

З метою забезпечення доступності житла для всіх категорій громадян необхідно створення такого фінансово-кредитного механізму:

- надання банками середньострокових кредитів на будівництво житла забудовникам (у першу чергу, будівельним організаціям, можливо індивідуальним забудовникам) із виплатою в період будівництва лише відсотків по кредиту і поверненням суми основного боргу по закінченні будівництва (у випадку, коли позичальником є будівельна організація) або переоформленням у довгостроковий (10-25 років) іпотечний кредит (у випадку, коли позичальником є індивідуальний забудовник);

- для залучення в будівництво приватних інвестицій і для полегшення накопичення громадянами власних коштів на придбання житла використовувати випуск муніципальних і приватних позик на житлове будівництво (житлових сертифікатів). Сполучити можливість придбання житлових сертифікатів на частину вартості житла й одержання кредиту на відсутню частину;

- надання банками довгострокових кредитів (10-25 років) на придбання індивідуальних будинків фізичними особами під заставу цих будинків і прилягаючих земельних ділянок. Розмір наданого кредиту не більш 70 відсотків ринкової вартості будинку, що одержується;

- заохочення підприємств і організацій у наданні кредиторам гарантій по поверненню кредитів, наданих їхнім робітникам. Гарантії можуть передбачати повернення залишку кредиту самим підприємством у якості поручителя по кредитному зобов'язанню або забезпечення їм страхування життя позичальника;

- для полегшення процесу використання громадянами вартості наявного житла при придбанні або будівництві нового банками даються короткострокові (3-6 місяців) проміжні кредити під заставу старого житла;

- для оплати першого внеску при одержанні кредиту (не менше 30 відсотків від вартості що одержується житла) позичальник використовує кошти субсидій, а також власні кошти, у тому числі отримані від продажу наявного житла, навіть якщо воно отримано безплатно в процесі приватизації. Для накопичення власних коштів використовуються банківські житлові накопичувальні рахунки або придбання житлових сертифікатів;

- позичальникам, визнаним у встановленому порядку, що потребують допомоги в поліпшенні житлових умов, дається субсидія на будівництво або придбання житла в розмірі від 5 до 70 відсотків ринкової вартості житла по соціальній нормі в залежності від рівня прибутку, і часу чекання в черзі на поліпшення житлових умов. Субсидії даються за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, територіальних органів самоврядування і підприємств;

- субсидії за рахунок коштів місцевих бюджетів можуть частково покриватися за рахунок безкоштовного надання земельних ділянок під індивідуальне житлове будівництво з необхідною інженерною інфраструктурою, оцінених по ринковій вартості;

- програма субсидій реалізується через банки, обрані на контрактній основі, виходячи з запропонованих ними умов захисту коштів субсидій від інфляції і надання кредитів на придбання житла;

- для фінансування будівництва інженерної інфраструктури житлової забудови залучаються банківські кредитні засоби або муніципальні позики, забезпечені частиною майбутніх платежів за відповідні комунальні послуги;

- пропонується звільнити фізичні особи від сплати житлового податку з засобів, використовуваних на оплату житлового кредиту, на весь кредитний період, а також від сплати державного збору за реєстрацію договору застави житла, що одержується за допомогою кредиту [43].

Аналіз незначного досвіду кредитних технологій з обслуговування індивідуальних позичальників українськими комерційними банками надає

зможу визначити суттєві особливості і найхарактерніші тенденції розвитку споживчого кредиту.

Необхідно наголосити насамперед, на активізації роботи комерційних банків з фізичними особами щодо залучення коштів з метою їх подальшого інвестування, у тому числі і для надання споживчих кредитів. Крім цього, позитивним моментом обслуговування індивідуальних позичальників є те, що кредитування фізичних осіб дедалі більше набуває довготермінового характеру. Найяскравіше це простежується у діяльності регіональних комерційних банків, які надають клієнтам позики терміном на 3-5 років для задоволення потреб населення в індивідуальному житловому будівництві, придбанні дачних ділянок і купівлі будинків у сільській місцевості. При цьому основною проблемою, що стримує розвиток довготермінового споживчого кредиту є короткотерміновий характер залучених фінансових ресурсів більшості українських банків [44, с. 48].

Зрозуміло, що поряд із позитивними рисами процес кредитування фізичних осіб має і деякі недоліки. Це стосується, зокрема, нормативно-законодавчої бази. Кожний комерційний банк застосовує власні методи оцінки кредитоспроможності індивідуального позичальника, умови надання і процентну політику. При цьому процедури оформлення кредитної угоди доволі складні, особливо це стосується проблеми забезпечення кредиту (кредитування здійснюється переважно під заставу нерухомості або за порукою третіх осіб). Необхідно наголосити і на доволі високому рівні ризиків за споживчими кредитами - кредитних, процентних, ринкових, валютних, загибелі майна позичальника в наслідок форсмажорних обставин тощо.

Серед недоліків процесу сучасних кредитних технологій за позиками індивідуальних позичальників в Україні, який найбільш відрізняє споживчий кредит від зразків європейських країн, доволі обмежене коло його видів. Перелічені недоліки стосуються переважно проблем на рівні окремого комерційного банку. Поряд з цим існують і проблеми макроекономічного рівня, які вимагають окремого проведення окремого дослідження. Наприклад, такої

актуальної проблеми як узгодження балансу грошових доходів і видатків населення України з обсягом наданих і погашених позик [36, с. 38].

Враховуючи важливість проблеми обслуговування індивідуальних позичальників на сучасному етапі соціально-економічного розвитку нашої країни, доцільно запозичити зарубіжний досвід і використовувати для подальшого удосконалення організації кредитування вітчизняними банківськими структурами.

З метою розвитку та вдосконалення споживчого кредитування треба розробляти нові інструменти цього кредитування, які принесуть користь як позичальникам, так і банкам.

Перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні різноманітні. Наприклад, банки поки що не надають позики по поточних рахунках фізичних осіб, як це широко використовується зарубіжними банками. Це доволі проста і зручна форма кредитування як для банку, так і позичальника. Так, якщо клієнт має свій рахунок у банку більше 6 місяців та отримує регулярно доходи на цей рахунок (наприклад, заробітну плату), то він автоматично має право отримати кредит. Погашення кредиту здійснюється банком шляхом списання з рахунку вкладника поточних надходжень за його дорученням, оформленим при одержанні кредиту. Структура погашення включає від одного до трьох розрахункових циклів, тобто зарахування на вклад [27, с. 188].

Поручителем позичальника виступатиме підприємство, на якому він працює, в особі керівника та головного бухгалтера. За користування кредитом позичальник сплачує відсотки згідно зі встановленими банком процентними ставками одночасно з погашенням основного боргу.

Заслуговує на увагу і досвід надання споживчого кредиту у довготривалі користування: на купівлю високовартісних товарів або придбання будинків, земельних ділянок і приватних квартир. У Німеччині, наприклад, цільові позики надають у готівковій формі, що є вигідним для позичальника, який бажає придбати меблі, автомобіль або коштовності у роздрібній торговельній

мережі. Справа в тому, що банки встановлюють фіксовану ставку відсотку за користування позикою на весь термін користування нею.

Доволі поширеною є система пільг при наданні споживчого кредиту або додаткових фінансових послуг для індивідуальних позичальників. Так, банки Британії при наданні позики на будівництво пропонують страхування споруд, майна іпотечної заборгованості тощо.

У деяких інших країнах комерційні банки з метою залучення клієнтів призначають премії за відкриття рахунків під різні проценти. Зокрема банки Франції при кредитуванні індивідуального житлового будівництва можуть передбачати відкриття ощадно-позикового рахунку. Механізм надання іпотечної позики потребує початкових заощаджень, що інвестує банк під фіксований процент без оподаткування, і надалі це забезпечує отримання клієнтом пільгового кредиту. Угода між банком і позичальником при цьому укладається не менше, ніж на п'ять років. До речі, обсяг такого кредиту в цій країні у кілька разів перевищує суму короткотермінових споживчих позик [59, с. 200].

Отже, застосовуючи різноманітні види кредитування фізичних осіб та розширюючи фінансові інститути, які б мали змогу надавати кредити фізичним особам, країна буде сприяти розвитку як кредитної системи в цілому, так і споживчого кредитування зокрема.

3.2. Проблеми кредитування фізичних осіб в умовах кризи та шляхи їх вирішення

Споживче кредитування тісно пов'язане з економічними та соціальними показниками. Саме тому для подальшого розвитку ринку споживчого кредитування потрібно окреслити його зв'язок із соціально-економічними показниками та мінімізувати проблеми, які постають на шляху розвитку цього ринку. Більшість проблем у діяльності вітчизняних комерційних банків у сучасних умовах пов'язане з проведенням ризикованої кредитної політики. Для

поліпшення стану справ у сфері кредитування в Україні потрібне досягнення фінансової та макроекономічної стабільності.

Часто при наданні кредиту банк оцінює кредитоспроможність клієнта не досить ретельно. Це спричиняє збільшення ризику банку при кредитуванні та збільшення обсягів проблемних кредитів.

Деякі банки при кредитуванні фізичних осіб на довгий строк вимагають спочатку представлення застави, а тільки потім надають кредит. Тобто спочатку позичальник заставляє своє житло, земельну ділянку або машину банкові, потім за кредитні кошти придбаває нерухомість або машину, під заставу залишає її банкові, а попередню заставу виносить із реєстрів рухомого або нерухомого майна. Це призводить до марної трати грошей позичальником.

Високий рівень відсоткової ставки при кредитуванні фізичних осіб, особливо при наданні кредиту у гривнях, відносять до суттєвих проблем сучасного кредитування. Фізична особа – майбутній позичальник, намагається взяти кредит у доларах США або євро, незважаючи на те, що при погашенні кредиту доведеться придбати валюту на чорному ринку або в банку за комерційним курсом. Це призводить до надмірного використання іноземної валюти, обсяги якої треба зменшувати [114, с. 314].

Тут варто згадати і про те, що більшість комерційних банків приваблювали до себе клієнтів – фізичних осіб, пропонуючи оформити кредит за так званою нульовою ставкою або під невисокі відсотки за кредит.

Тобто комерційний банк пропонує невелику відсоткову ставку в порівнянні з іншими банками, але умовами кредитного договору передбачена інша стаття, згідно з якою позичальник – фізична особа повинен сплатити різноманітні комісійні винагороди і, якщо скласти всі комісійні та відсотки за кредит за весь строк кредитування, вийде таж сама відсоткова ставка, як у банків, котрі не беруть ніяких комісійних винагород, а пропонують вищий рівень відсотків. Зараз такі дії заборонено відповідними нормативними документами НБУ.

Для збільшення кредитного портфеля банки йдуть на ризиковану видачу кредиту – видавання готівки під поруку. Це призводить до того, що здебільшого кредити не погашаються, у банку виникає в кінцевому підсумку безнадійна заборгованість, яку списують за рахунок резервів, а це, у свою чергу, призводить до зниження нормативів, установлених Національним банком України.

Ще одна проблема з'являється, коли банк надає позичальникові – фізичній особі кредит на невідкладні потреби або на придбання товарів широкого вжитку, у такому разі страхування фінансових ризиків банку повинно бути обов'язковим, тому що при наданні кредиту на ремонт квартири, придбання машини та нерухомості банк підстраховує себе тим, що в нього є застава, яку він, у разі неспроможності позичальника погасити заборгованість за кредитом, може реалізувати, гроші скерувати на погашення заборгованості. Якщо при наданні кредиту на невідкладні потреби або на придбання товарів широкого вжитку страхування фінансового ризику банку буде обов'язковим, то гарантом повернення грошових коштів буде страхова компанія, тобто ризик буде зведений до мінімуму [111, с. 59].

Суттєвою і розповсюдженою є проблемна ситуація, коли позичальник – фізична особа, яка отримала кредит в одному банку та не в змозі погасити його, звертається в інший банк або відділення цього ж банку, отримує ще один кредит, який теж не в змозі погасити, та звертається ще в один банк або кредитну спілку. Цей ланцюг може бути дуже довгим, що зайвий раз свідчить про те, що комерційним банкам України треба мати банк даних усіх позичальників – фізичних осіб, які вже мали або мають кредити або зверталися до банку з проханням надання кредиту і банк відмовив йому в цьому.

Отже, в Україні існує чимало проблем, на розв'язання яких потрібно багато часу. Більшість цих проблем у сучасних умовах пов'язано з проведенням банками ризикованої кредитної політики [113, с. 46].

Останнім часом усе актуальнішою стає проблема становлення системи управління ризиками в комерційних банках. Кредитування є найризикованішою

операцією для банків, і водночас доходи за кредитними операціями залишаються одними з найвагоміших у структурі доходів банку. Ефективність банківської діяльності значною мірою залежить від якості управління ризиками.

Кредитний ризик – це ризик невиконання позичальником зобов'язань за кредитними операціями (тобто ризик того, що сплата позичальником відсотків і основного боргу за кредитними операціями проводитиметься з відхиленнями від умов кредитної угоди або взагалі не проводитиметься). Таким чином, можна сформулювати наступні групи ризиків, які спровокували негативні тенденції на ринку споживчого кредитування:

Перша група ризиків пов'язана із цільовим призначенням кредитів населенню. Попри те, що темпи приросту обсягів довгострокового кредитування фізичних осіб були помітно вищими (у 2.6 раза) порівняно з темпами кредитування юридичних осіб, зростання обсягів довгострокових кредитів мало переважно споживче призначення: із 188 млрд. грн. кредитів, наданих банками фізичним особам на 01.01.2013р., 126 млрд. грн. становили споживчі кредити і лише 6.9 млрд. грн. — іпотечні кредити. Тому, незважаючи на істотне зростання доходів населення протягом 2004-2008рр. та соціалізацію бюджетних видатків, рівню доходів переважної частини населення ще далеко до тієї позначки, яка давала б змогу отримувати кредити для купівлі житла і товарів високої вартості. За інформацією експертів іпотечного ринку, лише близько 10% населення може розраховувати на отримання іпотечного кредиту [2, с. 8].

У такій ситуації істотно зріс попит на товари зі значною імпортною складовою (комп'ютери, побутову техніку, автомобілі як імпортного виробництва, так і вітчизняного складання з імпортованих вузлів). У 2008 році, за оцінками автодилерів, 40% реалізованих автомобілів продано в кредит. Із початку 2008 року банки спростили умови авто-кредитування, і вже цього року фахівці очікують, що автокредитування охопить до 50% автопродажів. При цьому

зростає попит на комфортніші та дорожчі авто як результат підвищення купівельної спроможності споживачів [1, с. 10].

Друга група ризиків пов'язана з тим, що кредитування населення активізується в умовах існування тіньових доходів у значної частини населення, застосування банками скорингових (спрощених) процедур оцінки платоспроможності позичальників. Це знижує об'єктивність оцінки платоспроможності позичальника [103, с. 78].

За даними НБУ, за підсумками 2009 року обсяг проблемних кредитів, наданих фізичним особам, порівняно з початком року збільшився на 106.1 млн. грн. (на 54.1 %), тоді як загальний обсяг кредитів населенню зріс більш як у 2 рази. Це слугувало основним чинником зменшення частки проблемних кредитів у загальному обсязі кредитів фізичним особам із 1.4 до 0.9%. На сьогодні, за оцінками експертів, рівень неповернення за споживчими кредитами становить 1—5% і в найближчі роки може збільшитися. В Росії вже стикнулися з подібною проблемою: нині там 15—20% проблемних позичальників. Аналогічна ситуація виникала і в Польщі [3, с. 353].

Третя група ризиків сформувалася внаслідок розбалансованості активів і пасивів за термінами. У структурі кредитування банками фізичних осіб переважну частину займають довгострокові кредити. Вказана тенденція відповідним чином впливає і на загальну збалансованість активів та пасивів банків за термінами: при зростанні загального обсягу довгострокових кредитів по системі за 2008 рік на 89.4% загальний обсяг довгострокових депозитів зріс лише на 62.4% [97].

Четверта група ризиків виникла в результаті валютної незбалансованості кредитних вкладень. Якщо в 2007 році темпи зростання обсягів кредитів фізичним особам у національній валюті були вищими порівняно з кредитами в іноземній валюті, то за підсумками 2008 року зафіксовано протилежну тенденцію: обсяги кредитів у національній валюті зросли в 2.1 рази, а в іноземній — у 2.4 рази. Довгострокові кредити населенню практично повністю

номіновані в іноземній валюті. При цьому обсяги довгострокових кредитів фізичним особам в іноземній валюті зросли у 2.8 раза, а довгострокових депозитів в іноземній валюті банки залучили лише на 61.5% більше [32, с. 9].

Переважна більшість населення не має офіційних постійних доходів в іноземній валюті, тобто погашення заборгованості здійснює за рахунок купівлі валюти на ринку, що посилює ризики дестабілізації фінансової стійкості банків, передусім у частині забезпечення ліквідності і платоспроможності.

Створити цілком безризиковий портфель неможливо, однак своєчасне погашення позичок і відсотків за ними багато в чому визначає успішну роботу банку. Багато вчених-економістів працювали над розв'язанням цієї проблеми. Опрацювавши доступну інформацію та об'єднавши її, можна зробити висновок, що для ефективних зрушень у цьому напрямі слід застосувати наступні методи зниження ризиків: [94, с. 82].

1. Знизити ризики в сегменті споживчого кредитування можна за рахунок повноцінного задіяння кредитних бюро.

2. Одним із методів зниження кредитного ризику є страхування кредитів. Страхування кредиту припускає повну передачу ризику його неповернення страховій компанії. Існує багато різних варіантів страхування кредитів, але всі витрати зі страхування звичайно відносять на позичальників. Така форма захисту від ризику ще не набула поширення.

3. Наступний метод – це метод лімітування: встановлення ліміту, тобто граничних сум здійснюваних кредитних операцій. Як приклад можна навести нормативи кредитного ризику, встановлені Національним банком України для комерційних банків: максимальний розмір ризику на одного позичальника; норматив великих кредитних ризиків; норматив максимального ризику на одного інсайдера; норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій і поручительств, наданих інсайдерам. Як правило, банки встановлюють ліміт, який регламентує розмір обороту за видаванням кредиту за певний період (ліміт видачі). У деяких випадках встановлюється ліміт заборгованості, який регламентує заборгованість за кредитом на певну дату.

4. Моніторинг можна визначити як проведення систематичного аналізу господарської діяльності позичальника, його фінансового стану, а також комплекс інших заходів, які направлені на зменшення кредитного ризику – ризику неповернення кредиту та несплати відсотків за ним.

5. Кредитні працівники віддають перевагу методу оцінювання кредитоспроможності, оскільки він дозволяє запобігти практично всім можливим втратам, пов'язаним із неповерненням кредиту. До визначення кредитоспроможності існує багато різних підходів. Критерії, згідно з якими виробляється оцінка позичальника, – індивідуальні і ґрунтуються на практичному досвіді банку. Ці критерії періодично переглядають, що забезпечує пристосування аналізу до умов, що змінюються, і підвищує його ефективність [94, с.85].

Аналіз кредитоспроможності полягає у визначенні здатності позичальника своєчасно і в повному обсязі покрити заборгованість за кредитом, ступені ризику, який банк готовий узяти на себе; розмір кредиту, який може бути наданий за цих обставин і умов його надання [103, с. 79].

Метою аналізу кредитоспроможності приватних позичальників є оцінювання кредитних ризиків, які дещо відрізняються від ризиків, що присутні у кредитуванні юридичних осіб. Більшість споживчих кредитів невеликі, тому банки змушені збільшувати кількість позичальників, які мають різні особисті і фінансові характеристики, щоб покрити власні витрати на кредитування [103, с. 80].

Аналіз платоспроможності проводять як позичальника, так і його поручителя. При цьому метод аналізу і документація така ж сама, як і при аналізі самого позичальника. Так, визначаються можливості клієнта виконувати платежі на погашення основного боргу і відсотків за нього, а поручителя – виконувати їх у разі неплатоспроможності основного позичальника.

Оцінювання фінансового стану позичальника банк здійснює кожного разу під час укладення договору про надання кредиту (продовження кредиту), а

надалі періодичність проведення оцінювання залежить від якості обслуговування боргу позичальником.

Варто зазначити, що на даний час гострою залишається проблема нарощення обсягів проблемної заборгованості: у багатьох банках, що особливо агресивно кредитували населення у 2006-2008 рр., рівень проблемних боргів досягнув 30 % їх кредитного портфеля [57, с.30].

На сьогоднішній день банки зацікавлені в тому, щоб запропонувати своїм позичальникам програму реструктуризації, яка дозволить їм виконати свої зобов'язання за кредитним договором. При цьому на вибір може бути запропоновано відразу декілька схем так, що позичальник отримує можливість підібрати для себе оптимальний варіант, з врахуванням його індивідуальних потреб. Для банку найбільш оптимальний варіант — це «канікули» за основною сумою боргу, але клієнт зобов'язується регулярно платити відсотки і банк при цьому може підняти ставку за кредитом на 1 - 2 процентних пункти (п.п.). Конвертація валютної позики в гривневу практикується рідше, при цьому позичальник бере на себе всі курсові ризики. Хоча з причини відміни валютного кредитування і вимог Національного банку про переведення резервів, сформованих під проблемні валютні кредити, в гривну, поступове переведення валютних кредитів в гривневі є досить логічним.

На зниження ж відсотків банки йдуть лише у тому випадку, коли позичальник достроково сплачує більшу частину позики або додатково надає ліквідну заставу. Як відомо, процентна ставка відображає вартість позикових ресурсів для банку, тому її зниження на сьогодні може бути символічним, в межах лише 1 - 3 п.п.

За даними аналізу банкірів із загальної маси позичальників, що звернулися за допомогою, близько 50 - 60% отримують кредитні канікули, 20 - 30% змінюють валюту і ще 10 — 20% пролонгують позики. Але залишаються і ті, хто не може скористатися правом на реструктуризацію в принципі. Як правило, це позичальники, що вимагають продовження кредиту більш ніж на 2 роки, повного звільнення від його погашення або злісні боржники [51].

Доцільним в ситуації, що склалася, є використання інструментів маркетингу. На думку фахівців маркетингу, втрати на ринку роздрібною кредитування можна зменшити, принаймні, на 30% за рахунок більш грамотної сегментації клієнтів та більш продуктивної роботи працівників фронт-офісів. Для цього банки мають відмовитись від думки про те, що застосування жорстких методів роботи з проблемною заборгованістю надто небезпечно для їхньої репутації. Навпаки, ретельна сегментації та грамотні заходи впливу дозволяють виявити боржників на початкових стадіях та пропонувати їм гнучкі умови, особливо, якщо труднощі позичальника є тимчасовими. Замість того, аби реагувати на факт прострочення після його настання, банкам необхідно використовувати такі аналітичні і маркетингові інструменти, як, наприклад, кластерний аналіз, для того, аби більш детально сегментувати проблемних позичальників залежно від їх поведінки, та розробити бальну оцінку боржників для використання в майбутньому. Використовуючи всі існуючі аналітичні та маркетингові методи (дослідження ринку, наприклад, опитування боржників, розробка нових програм, таких як гнучкі схеми оплати для клієнтів, що мають тимчасові фінансові труднощі), банки-кредитори напевно припинять класифікувати своїх боржників лише за показником небажання сплачувати кредит та зможуть скласти більш повну картину за різними групами проблемних позичальників та розробити методи, що призначені для кожної з них [83, с. 39].

Щодо методів мінімізації кредитних ризиків, то дана проблема знайшла своє відображення в новій редакції Закону України «Про банки і банківську діяльність». Зокрема, у статті 44 зазначається: «Банк створює постійно діючий підрозділ з питань аналізу та управління ризиками, що має відповідати за встановлення структури балансу, лімітів окремих операцій, лімітів ризиків підприємств-контрагентів і країн-контрагентів» [49].

Стратегія управління банківськими ризиками – невід’ємна частина банківського менеджменту. Система управління банківськими ризиками має включати такі складові, як ідентифікація, оцінювання, контроль, моніторинг.

Банки у своїй діяльності мають активно застосовувати сучасні методики з управління ризиками – кредитним, відсотковим, валютним, операційним, ліквідності, стратегічним, репутації та достатності капіталу.

Управління ризиками розглядається як важлива складова комплексного управління діяльністю банку. Для цього при проведенні кожної значної за обсягом операції досліджується її вплив не тільки на окремі ризики, що виникають у разі її проведення, а й на всі сторони діяльності банку.

Серед основних інструментів в управлінні кредитним ризиком, які застосовують на сучасному етапі в Україні, можна виділити використання спеціальних аналітичних методик об'єктивного оцінювання фінансового стану і надійності потенційних позичальників, а також установлення лімітів і нормативів за видами активних операцій, контрагентами та фінансовими інструментами. Для запобігання негативному впливові ринкових ризиків запроваджено систему лімітів (VaR-лімітів, лімітів Stop-loss, Stop-Out, лімітів валютної позиції в розрізі філій) [59, с. 199].

Для мінімізації негативного впливу процентного ризику на капітал і надходження за депозитними та кредитними договорами передбачена можливість змінювати процентні ставки залежно від кон'юнктури ринку.

Найважливішим в управлінні банком є управління ризиком ліквідності. Для розрахунку ліквідності та платоспроможності впроваджена автоматизована програма «Платіжний календар», за допомогою якої розраховують консолідовані показники й аналізують усі фінансові потоки в банку.

Система ризик-менеджменту типового вітчизняного банку включає оперативний моніторинг банківського сектору, який у поєднанні з результатами аналізу показників діяльності банків-контрагентів є важливим джерелом інформації для лімітного комітету.

Центральним питанням механізму споживчого кредитування є процентні ставки за кредитами, адже їхній рівень визначає “ціну” кредиту для одержувача і тому може як негативно, так і позитивно впливати на розвиток та динаміку споживчого кредитування. Як свідчать дані НБУ, споживчі кредити є дуже

дорогими для кредитоодержувачів, а самі процентні ставки суттєво відрізняються залежно від видів кредиту, строків їх надання та валюти. Так, у жовтні 2012 р. середньозважена ставка загалом за кредитами, наданими домашнім господарствам, становила 24,8%, водночас ставка за споживчими кредитами таким позичальникам була на рівні 26,2%, за іпотечними кредитами – 15,4%, іншими видами кредитів – 19,4%. Процентні ставки відрізняються також і в розрізі валют – найвищі процентні ставки традиційно застосовуються при наданні споживчих кредитів у національній валюті [21, с. 165]. Ми залишаємо поза увагою споживчі кредити, надані у російських рублях, які мають значно вищі ставки порівняно із гривневими кредитами, проте через їхню надзвичайно невелику питому вагу або, в окремі періоди, навіть їхню повну відсутність, такі види кредитів не справляють суттєвого впливу на загальну процентну політику споживчого кредитування в Україні.

Якщо звернутися до статистичних даних, які характеризують регіональний розподіл обсягів наданих споживчих кредитів, то слід зазначити, що лідерами у споживчому кредитуванні населення є комерційні банки таких областей, як Дніпропетровська, Донецька, Київська, Одеська, Харківська та м. Київ. І це закономірно, адже саме у цих регіонах зосереджено найбільший виробничий і фінансовий потенціал держави, створюється велика частина ВВП, що зумовлює відносно високий рівень доходів і витрат населення. Так, на початок четвертого кварталу 2011 р. з усіх споживчих кредитів, які були надані домашнім господарствам країни, 64 % припадало на вищеперераховані регіони [94, с. 86].

Аналіз діючої практики споживчого кредитування в контексті розвитку економічної системи нашої держави дає можливість відзначити чинники, які справляють вплив на стан та ефективність споживчого кредитування у комерційних банках. Вказані чинники можна поділити за характером дії на:

- 1) чинники зовнішнього характеру (зумовлені об'єктивними обставинами макросередовища, станом банківської системи загалом, політикою центрального банку щодо комерційних банків, в т. ч. у сфері споживчого

кредитування); 2) чинники внутрішнього характеру (зумовлені особливостями організації діяльності в кожному окремому комерційному банку) [12, с. 99].

До зовнішніх чинників, які стоять на перешкоді подальшому розвитку споживчого кредитування вітчизняними комерційними банками, слід віднести:

- складне соціально-економічне становище в країні загалом, невизначеність довгострокових цілей розвитку, наявність кризових явищ в економіці, інфляція;

- нестабільна ситуація на ринку праці, високий рівень безробіття, відтік робочої сили за кордон;

- низький рівень заробітної плати більшості працівників, особливо західного регіону, що спричинює низький рівень купівельної спроможності, а отже збільшує кредитні ризики;

- наявність неофіційних і тіньових доходів, які є загалом нестабільними та непрогнозованими;

- необґрунтоване коливання курсу валюти (при кредитуванні в іноземній валюті), штучне утримування стабільності курсу національної валюти;

- достатньо великі кредитні ризики через несприятливе макросередовище, які працюють на “подорожчання” споживчих кредитів;

- недосконала та недостатня нормативно-правова база, яка регламентує процеси споживчого кредитування [101, с. 229].

Найважливішими внутрішніми чинниками, пов'язаними з діяльністю банків, які заважають розвитку споживчого кредитування, є:

- високі процентні ставки за споживчими кредитами, що певною мірою обмежує сферу його застосування та стримує темпи зростання;

- висока ризиковість споживчого кредитування, яка знаходить свій прояв у неповерненні в строк взятих споживчих кредитів, затримки з платежами тощо;

- відсутність якісного і цілісного методичного забезпечення споживчого кредитування на рівні комерційних банків;

– недостатня кваліфікація банківських працівників, які працюють зі споживчими кредитами [113, с. 47].

Для того, щоб стабілізувати процеси споживчого кредитування, на наш погляд, необхідно на державному рівні:

– зміцнювати соціально-економічне становище в країні, здійснювати цілеспрямовану державну політику у сфері оплати праці і формування доходів населення, соціальної підтримки незахищених верств, піднесення загального рівня життя громадян;

– постійно зміцнювати довіру до банківської системи, підвищувати ступінь захищеності вкладників і кредитоодержувачів;

– проводити прозору, науково обґрунтовану регуляторну політику Національним банком України, в т. ч. стосовно споживчого кредитування [114, с. 318].

Разом з тим розвиток і підвищення ефективності споживчого кредитування неможливі без покращення діяльності самих комерційних банків, що доцільно здійснювати за наступними напрямками:

– формування методичного забезпечення організації споживчого кредитування, розробка методичних документів, які враховували би специфіку діяльності банків у регіонах їх місцезнаходження (склад і рівень доходів населення, споживчі пріоритети, ментальність та національні традиції у споживанні тощо);

– систематичне покращення якості аналізу кредитоспроможності позичальників, який проводиться підрозділами комерційних банків, використання прямих і непрямих методів обстеження в процесі визначення рівня доходів позичальників;

– здешевлення споживчих кредитів з метою забезпечення їх більшої доступності для широких верств населення;

– удосконалення роботи тих підрозділів банків, які здійснюють моніторинг проблемних споживчих кредитів, проведення банками гнучкої політики, спрямованої на повернення проблемних кредитів;

- зменшення ризиків, які виникають при видачі споживчих кредитів (наприклад, за рахунок запровадження кредитного страхування та ін.), вдосконалення банківського ризик-менеджменту;
- запровадження нових банківських продуктів (внутрішнє перекредитування, мультивалютне кредитування та ін.);
- територіальне наближення банків до торговельних підприємств, які здійснюють продаж товарів на умовах розстрочки платежів, а також до інших посередників у споживчому кредитуванні;
- сприяння професійному зростанню банківських працівників та підвищенню рівня їхньої кваліфікації, вивчення і використання закордонного досвіду споживчого кредитування населення.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

В країнах з розвинутою ринковою економікою досить широко розвинуте споживче кредитування. Банки надають кредити різним верствам населення на пільгових умовах, що поліпшує їх матеріальний стан та підвищує добробут. Розглянуті методи кредитування також можуть бути використані в діяльності вітчизняних банків.

Варто було б звернути свою увагу до вдосконалення і поширення надання позик на навчання в Україні, звертаючись до досвіду зарубіжних країн. Адже кредитування освіти є головним з головних напрямів поліпшення соціально-економічного становища молоді. Наведені у третьому розділі матеріали свідчать, що система фінансування і кредитування освіти відбиває державний устрій країн і є результатом еволюційного розвитку галузі й попиту на її послуги. Загальною ознакою для країн з ринковою економікою стала різноманітність джерел фінансування освіти. Здобуття освіти потребує довгострокових кредитів. Тому запровадження механізмів кредитування освіти за різноманітними програмами розвинутих країн нині у повному обсягу є неможливим. Однак, на нашу думку, можна зробити певний перерозподіл бюджетних коштів, які витрачаються на молодіжні програми, в тому числі на навчання, для того, щоб розвивати надання кредитів на здобуття освіти молоддю України.

Ризик-менеджмент є невід'ємною частиною здійснення діяльності кожної організації, особливо банківської; підвищення рівня ризикованості операцій та застосування нових механізмів взаємодії з клієнтами визначає зростання ролі ризик-менеджменту, що знаходить своє відображення в набутті виключного права на блокування операцій і зміні підпорядкованості у структурі банку; необхідність постійного вдосконалення інструментів, методик і моделей оцінювання ризику потребує постійного підвищення рівня кваліфікації ризик-менеджерів.

ВИСНОВКИ

Дослідження діючої практики надання кредитів фізичним особам в умовах розгортання фінансової кризи та посткризового періоду дозволило зробити ряд висновків науково-теоретичного та прикладного характеру:

1. Споживчий кредит є важливим фактором підвищення життєвого рівня населення. Споживчий кредит стимулює ефективність праці, адже, отримуючи заробітну плату, недостатню для купівлі за готівку низки товарів, в тому числі товарів тривалого користування, громадяни мають змогу купувати ці товари в кредит або брати кредит з метою купівлі цих товарів. Опісля, кошти за ці товари повинні бути сплачені, тому кожен позичальник намагається утриматися на своєму робочому місці якомога довше, щоб мати змогу оплатити придбаний в розстрочку товар або сплатити позику, отриману для його купівлі. Тільки так він може бути впевненим у своїх силах сплатити кредит і зарекомендувати себе перед кредиторами добросовісною і чесною особою для подальших стосунків. На сучасному етапі кожен комерційний банк самостійно визначає оптимальні для себе умови здійснення кредитних операцій відповідно із особливостями власної діяльності і категорії позичальників. Головними критеріями при встановленні належних умов кредитування є забезпечення найбільш ефективного і раціонального використання позик та гарантії їх повернення.

2. Як засвідчує проведений аналіз в Україні останніми роками спостерігається тенденція до збільшення обсягів кредитування фізичних осіб, що на перший погляд є позитивним моментом. Однак, із позицій макроекономічного стимулювання економічного зростання тенденція активізації діяльності банків у сегменті кредитування населення є двоякою: з одного боку — це стимулювання споживчого попиту і розширення ємності ринку, а з іншого — надмірна концентрація ризиків для банків у певному сегменті кредитування та зволікання з вирішенням проблеми здешевлення кредитів для корпоративного сектору. Аналіз особливостей цього процесу на українському кредитному ринку свідчить про те, що істотні кількісні зрушення в обсягах кредитування населення

не завжди супроводжуються якісними зрушеннями. В результаті посилюються ризикові чинники в діяльності банків, що в кінцевому підсумку спровокувало дестабілізуючі наслідки як для грошово-кредитного ринку, так і для економіки в цілому.

3. Аналіз ринку споживчого кредитування показав, що найактивнішим періодом банківського кредитування фізичних осіб були 2004-2009рр. Найбільший обсяг наданих кредитів фізичним особам становив 280490 млн. грн. станом на 01.01.2009 р., тоді як на 01.01.2013р. – 188269 млн. грн., або на 33 % менше. З початку 2007р. вагомніше зростання вимог спостерігалось за кредитами, наданими фізичним особам - на 97,9% до 155446 млн. грн., що головним чином було пов'язано із суттєвим попитом на споживче та іпотечне кредитування. Як наслідок, їх частка в загальному обсязі вимог за кредитами за 2008 р. збільшилася на 4,4 процентного пункту до 36,4%. Збільшенню споживчого кредитування сприяло підвищення доходів населення, що призвело до зростання платоспроможного попиту з боку населення, удосконалення законодавчого забезпечення іпотечного кредитування.

Станом на 01.01.2013р. більшість кредитів (74,7%) банківські установи надавали суб'єктам господарювання, в той час як кредити фізичним особам становили 19,8% у кредитному портфелі банківських установ.

4. Важливим чинником, який впливав на якість активів було невідповідність між терміною структурою депозитів і кредитів. Більшість депозитів, залучених банками, належали до короткотермінових (терміни їх не перевищували 2 років). Натомість частка довготермінових кредитів від 2002 року постійно зростала і на кінець 2007 р. обсяги довготермінових кредитів перевищували обсяги короткотермінових більше ніж у 7 разів. Станом на 01.01.2013р. обсяги наданих споживчих кредитів на термін до 1 року становили 36,8 млрд. грн., більше 1 року - 89 млрд. грн..

5. У зв'язку із значним знеціненням гривні у четвертому кварталі 2008 року ще однією проблемою, з якою стикнулися позичальники, стала проблема

валютного кредитування. Ті позичальники, які не мали джерел валютних надходжень, упродовж лише трьох місяців опинилися перед фактом збільшення гривневої вартості своїх кредитів приблизно на 70 %. Так, якщо станом на 01.01.2009р. обсяги наданих споживчих кредитів у національній валюті становили 66 млрд. грн., то у іноземній валюті – 119,4 млрд. грн., або майже у 2 рази більше. Стрімке зростання частки кредитів в іноземній валюті серед банківських кредитів фізичним особам (з 30,4% у 2001 р. до 64,6% у 2007 р.) обумовлюється, насамперед, значним перевищенням процентних ставок за кредитами у національній валюті у порівнянні з кредитами в іноземній валюті при стабільності валютного курсу гривні. Станом на 01.01.2013 р. частка споживчих кредитів наданих фізичним особам в іноземній валюті становила 31,3 %.

6. Ринок кредитування фізичних осіб на сьогодні представлений програмами іпотечного кредитування та автокредитування, пропонуються споживчі позики готівкою на придбання товарів, карткові кредити і овердрафти по зарплатних проектах. Але хоча пропозиція достатньо різноманітна, вона доки не набула масового характеру - кредитні програми, що діють для населення, є не більше ніж в 20 банках.

7. З метою мінімізації ризиків в процесі кредитування фізичних осіб зростає роль страхових компаній у розробці нових різноманітних продуктів у сфері страхування кредитних ризиків. Сьогодні головною метою інструментів страхування стає розробка нових методів, прийомів та технологій, які дозволять фінансовим установам ефективно управляти ризиками споживчого кредитування, не знижуючи при цьому прибутковості та обсягів кредитних операцій.

Для подальшого розвитку ринку споживчого кредитування, на нашу думку, необхідна його сегментація за кількома напрямками.

По-перше, слід відділити ринок експрес-кредитування, де кредит надається без оцінки кредитоспроможності позичальника від сегменту автокредитування та іпотеки, а також карткового кредитного ринку. Найбільш

оптимальним для банків, з точки зору можливості прийняття ризику, так зрештою і фінансових можливостей задовольнити попит, сьогодні залишаються автокредитування та іпотека (завдяки забезпеченню заставою), а також кредитування за допомогою карток (що, як правило, доповнює інші карткові продукти, наприклад, зарплатні та ґрунтується на детальній інформації щодо доходів клієнта).

По-друге, якщо банки прагнуть залишити за собою ритейловий кредитний сектор (від слова «retail» - роздріб), вони змушені будуть створювати так звані «нішеві» кредитні програми для вузьких цільових груп споживачів - людей у відпустці, студентів, пенсіонерів. Максимальне фокусування таких продуктів на вузько визначеній споживчій аудиторії дозволить банкам посилити конкурентні позиції, зменшити відсоток неповернень і в підсумку запропонувати більш вигідні кредитні ставки. Сьогодні в стратегії ризик-менеджменту банку переважають компенсаторні механізми, коли висока ставка за кредитом дозволяє покривати усі збитки від неповернення споживчих позик. Це достатньо примітивна модель взаємодії між кредитором і позичальником, що дозволяє нехтувати ретельним аналізом кредитоспроможності потенційного позичальника.

По-третє, розвиваючи сегмент експрес-кредитування, банк повинен розуміти, що це - масовий продукт, який вимагає застосування універсальної, але відпрацьованої технології. І не лише у швидкості прийняття рішення, а, насамперед, у можливості оцінити кредитоспроможність потенційного клієнта. Зазвичай банківський працівник, який займається оформленням кредитів у торговельних точках, отримує винагороду за обсяг залучених кредитів, тому мало зацікавлений у складній і довгій процедурі оцінки. Світовою практикою напрацьовані ефективні методи оцінки позичальника на основі скорингу, але поки що в роботі вітчизняних банків із фізичними особами вони не набули широкого поширення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абелев О.А. Коммерческие банки на рынке услуг автомобильного кредитования [Текст] / О.А. Абелев // Банковские услуги. – 2008. - № 4. – С. 8-14.
2. Алексеєнко Л.М., Гурняк С.В. Споживче кредитування в Україні: тенденції та перспективи розвитку [Текст] / Л.М. Алексеєнко, С.В. Гурняк // Наука й економіка. – 2011. - № 2 (22). – С. 7-10.
3. Антипенко Є., Ногіна С., Візіренко Д. Вплив сучасного механізму споживчого кредитування на економіку України [Текст] / Є. Антипенко, С. Ногіна, Д. Візіренко // Економічний аналіз. – 2011. – Вип. 8. - С. 351-354.
4. Антонов Н.Г. Денежное обращение, кредит и банки [Текст] / М.А. Пессель, Н.Г. Антонов // - М.: Финстатинформ, 1995. - 272 с.
5. Багріновська Т. Методика оцінки кредитоспроможності позичальників [Текст] / Т. Багріновська // Вісник НБУ. - 2002. - № 2. - С.39-46.
6. Банки и банковские операции [Текст] : уч. для вузов / Под. ред. Е. Ф. Жукова. - М. : Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997.-471 с.
7. Банківська енциклопедія [Текст] : посібник / за ред. д.е.н., проф.. Мороза А. М. К.: Фірма „Ельтон" 1993.- 328 с.
8. Банківські операції [Текст] : Підручник / За ред. д.е.н., проф. О.В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696с.
9. Банківські операції[Текст] : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М.Ф. Пуховкіна та ін.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.М.Мороза. - К.-.КНЕУ, 2002. - 476 с.
10. Банковское дело [Текст] : учебник / под. ред. проф.. В. И. Лаврушина. - М.: Финансы и статистика, 1998. - 576 с.
11. Башлай С.В., Лобода Н.О. Теоретичні аспекти та особливості банківського кредитування фізичних осіб в Україні [Текст] / С.В. Башлай, Н.О. Лобода // Збірник наукових праць Української академії банківської справи. – 2005. – Т. 12. – С. 199-207.

12. Білоусова С.Ю. Споживче кредитування в Україні: аналіз та перспективи розвитку в умовах кризи [Текст] / С.Ю. Білоусова // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2009. - № 4 (8). – С.97-104.
13. Блэк Дж. Экономика : толковый словарь : англо-русский словарь [Текст]: / Дж. Блэк. - М. : ИНФРА-М, Весь Мир, 2000. - 480 с.
14. Бодрецький М. Проблематика довгострокового кредитування [Текст] / М. Бодрецький // Вісник НБУ. – 2007. - № 5. – С. 32-38.
15. Бондар О.П. Банківське споживче кредитування населення [Електронний ресурс] / О.П. Бондар. – Режим доступу : http://www.archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum...04...pp68-83.pdf.
16. Борецький М. Проблеми довгострокового кредитування [Текст] / М. Борецький // Банківська справа. – 2007. - № 4. – С. 85-93.
17. Бугель Ю. Напрями удосконалення сучасних методів управління банківським кредитним портфелем [Текст] / Ю.Бугель // Галицький економічний вісник. – 2010. - № 2 . – С. 152-163.
18. Букато В.И., Львов Ю.И. Банки и банковские операции в России [Текст] / В.И. Бука то, Ю.И. Львов // – М.: Финансы и статистика, 1996. – 336с.
19. Бутенко О. Організація регулювання процесів споживчого кредитування у країнах Центральної та Східної Європи [Текст] / О. Бутенко // Банківська справа. – 2007. - № 1. – С. 18-23.
20. Быстров А.С. Розничный банковский бизнес и потребительский кредит [Текст] / А.С. Быстров // Банковские услуги. – 2008. - № 11. – С. 25-33.
21. Бюлетень НБУ. – 2013. - № 4. – 195с.
22. Васюренко О. В. Банківські операції [Текст] : навч. посібник / О.В. Васюренко. - К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. - 243 с.
23. Васюренко О., Подчесова В. Ціна кредитних ресурсів як ключова складова системи управління кредитним ризиком [Текст] / О. Васюренко, В. Подчесова // Банківська справа. – 2008. - № 1. – С. 28-34.

24. Ватаманюк М.М. Проблеми кредитування фізичних осіб в Україні напередодні та у розпал економічної кризи [Текст] / М.М. Ватаманюк // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.5.- С. 164-168.
25. Вовчак Д., Руцишин Н.М., Андрейків Т.Я. Кредит і банківська справа [Текст] : підручник / Д. Вовчак, Н.М. Руцишин, Т.Я. Андрійків. – К.: Знання, 2008. – 564с
26. Вступ до банківської справи [Текст] : / за ред. д.е.н., проф. М.І. Савлука. - К.: Лібра, 1998. - 344 с.
27. Галяєва Л.Є. Проблеми розвитку банківського споживчого кредитування в Україні та Росії [Текст] / Л.Є.Галяєва // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2010. - № 3. – С. 186-190.
28. Гарипова З.Л., Белова А.А. Інфраструктура банківського потребительського кредитування [Текст] / З.Л. Гарипова, А.А. Белова // Финансы и кредит. – 2007. - № 42. – С. 8-17.
29. Гладких Д.М. Основні тенденції розвитку кредитного ринку в Україні, або Колективний портрет українського позичальника [Текст] / Д.М. Гладких // Вісник НБУ.- 2001. -№ 9. - С.49-52.
30. Гололобова М.Н. Особенности риска кредитования физических лиц [Текст] / М.Н. Гололобова // Бизнес и банки. – 2007. - № 43. – С. 6-7.
31. Гололобова М.Н. Система управления рисками при кредитовании физических лиц [Текст] / М.Н. Гололобова // Бизнес и банки. – 2007. - № 47. – С. 6-8.
32. Голосенін І. Проблеми валютного кредитування та шляхи їх розв'язання [Текст] / І.Голосенін // Фінансовий ринок України. – 2011. - № 11. – С. 8-10.
33. Гроші та кредит [Текст] : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. - К.:КНЕУ.-2001.-602с.
34. Гроші та кредит[Текст] : підручник / за ред. проф. Б.С.Івасіва.-К.: КНЕУ.-1999.-404 с.

35. Грошово-кредитна система України в умовах ринкових перетворень в економіці [Текст] : монографія / за ред. д.е.н., проф. Дзюблюка О.В. – Тернопіль: «Карт-бланш», 2007. -308с.
36. Даниленко А., Шелудько Н. Тенденції та наслідки активізації споживчого кредитування в Україні [Текст] / А. Даниленко, Н. Шелудько // Вісник НБУ. – 2006. - № 5. – С. 36-39.
37. Деньги, кредит, банки [Текст] : учебник / за ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 448с.
38. Дзюблюк О.В. Організація грошово-кредитних відносин суспільства в умовах ринкового реформування економіки [Текст] : підручник / О.В. Дзюблюк. - К.: Поліграф - книга, 2000.-512с.
39. Динаміка фінансового стану банків України на 1.02. 2013р.// Вісник НБУ. – 2013р. - № 3. - С. 44 – 45.
40. Добрик Л. Споживчий банківський кредит в Україні: ресурсне забезпечення та ефективність [Текст] / Л. Добрик, Т. Лосєва, І. Онуфрійчук // Економічний аналіз. – 2011. – Випуск 8. – С. 369-372.
41. Довгань Ж.М. Фінансовий менеджмент у банку [Текст] : навчальний посібник / Ж.М. Довгань. – Тернопіль.: Економічна думка, 2006р. – 306с.
42. Доллан Э. Дж., и др. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика [Текст] / Э. Дж. Доллан; пер. с англ. В. Лукашевича и др.; под общ. ред. В Лукашевича.-Л., 1991. - 448с.
43. Дубницький В.Ю, Споживче кредитування та перспективи його розвитку в Україні [Електронний ресурс] / В.Ю. Дубницький, Р.П. Лісна, К.О. Кузьміна. - Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2009_1/R1/2.pdf.
44. Дубчак О. Актуальні проблеми підвищення ефективності споживчого кредитування [Текст] / О.Дубчак // Світ фінансів. – 2011. - № 4. – С. 47- 52.
45. Економічна енциклопедія [Текст]: У трьох томах. Т. 1 /Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр "Академія", 2000. – 864 с.

46. Енциклопедичний словник бізнесмена [Текст] : Менеджмент, маркетинг, інформатика / За ред. М. І. Молдованова. – К.: Техніка, 1993. – 856 с.
47. Енциклопедія банківської справи України [Текст] : / Редкол.: В.С. Стельмах та ін. - К.: Молодь, Ін Юре, 2001. – 680 с.
48. Євтух О. Кредит як соціально-економічне явище [Текст] / О. Євтух // Вісник НБУ. – 2006. - № 4. – С. 44-49.
49. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 7 грудня 2000 р. № 2121-Ш // Урядовий кур'єр. — 2001. — 17 січня. — С. 5-13.
50. Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 № 898-IV [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/Pres_service/2013/Bank_supervision.htm.
51. Захарків О.О. Шляхи оптимізації споживчого кредитування в Україні в умовах фінансово-економічної кризи [Електронний ресурс] / О.О. Захаркін, Т.С. Мякота. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/Portu/2013_2/7-7.pdf.
52. Зимовець В., Шелудько Н. Макроекономічні аспекти активізації банківського кредитування в Україні [Текст] / В. Зимовець, Н. Шелудько // Вісник НБУ. - 2007. - № 9. – С. 54-58.
53. Зінченко В., Карчева Г. Підвищення ефективності управління ризиками в умовах активізації споживчого кредитування [Текст] / В. Зінченко, Г. Карчева // Вісник НБУ. – 2007. – № 11. – С. 7-10.
54. Івасів Б.С. Гроші та кредит [Текст] / Івасів Б.С Підручник // НБУ - Тернопіль: "Карт-бланш", 2002. - 510 с.
55. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] / затв. постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
56. Камінський А.Б. Нейромереженві технології в управлінні портфелем простроченої заборгованості [Електронний ресурс] / А.Б. Камінський, В.О. Сікач. – Режим доступу : <http://www.irbis.kneu.kiev.ua:8080/handle/2010/854>

57. Карасьова З.М. Проблеми та перспективи розвитку споживчого кредитування в Україні [Текст] / З.М. Карасьова, О.О, Капустенко // Наука й економіка. – 2010. - № 3 (19). – С. 26-31.
58. Карбівничий І. Аналіз структури кредитного портфеля банків України щодо ефективності управління ризиками та виявлення основних факторів, що її обумовили [Текст] / І. Карбівничий // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. - № 3. – С. 201-206.
59. Карлова І.О. Розвиток споживчого кредитування в сучасних умовах функціонування кредитно-банківської системи України [Текст] / І.О. Карлова, В.А. Стефанова // Актуальні проблеми економіки. – 2009. - № 5 (95). – С.198-205.
60. Клементьев В.А. Совершенствование формы заявления-анкеты заемщика в целях снижения рисков потребительского кредитования [Текст] / В.А. Клементьев // Финансы и кредит. – 2008. - № 28. – С. 35-39.
61. Ковальчук А. Т. Банківський кредит: правові засоби повернення [Текст] : навч. посібник / А.Т. Ковальчук. - К.: Т-во „Знання”, КОО, 2001. - 150 с.
62. Коробова Г. Г. Банковское дело [Текст] : учеб. пособие / Г. Г. Коробова. - М.: Экономист, 2005. - 751 с.
63. Краснов С. Інформаційний аналіз кредитоспроможності індивідуальних позичальників комерційних банків [Текст] / С. Краснов // Наукові записки. – 2006. - № 15. – С.173-176.
64. Кудряшов С. Ризики споживчого кредитування та напрями їх обмеження [Текст] / С. Кудряшов // Світ фінансів. – 2007. - № 1. – С. 153-158.
65. Лаврушин О.И. Деньги, кредит и банки [Текст] / И.О. Лаврушин // Учебник // М: Финансы и статистика, 1998. - 448 с.
66. Лаврушин О.И. Организация и планирование кредита [Текст] : учебник / О.И. Лаврушин. – М.: Финансы и статистика, 1991.- 193с.
67. Лагутін В.Д. Кредитування: Теорія і практика [Текст] : навч. посібник / В.Д. Лагутін – К.: Т-во "Знання", КОО, 2000. - 215с.

68. Лігоненко Л.О. Теоретико-методологічні засади управління розвитком споживчого ринку [Текст] / Л.О. Лігоненко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - № 11. – С. 103-111.
69. Лісіцина А. Огляд ринку кредитування населення за 2012 рік [Електронний ресурс] / А. Лісіцина. – Режим доступу: <http://www.prostobank.ua>
70. Маланчук Т.В. Проблеми споживчого кредитування в умовах фінансової кризи [Текст] / Т.В. Маланчук // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2011. - № 1. – С. 1-5.
71. Малеев Д. В. Потребительский кредит как форма как форма банковского кредита [Электронный ресурс] / Д. В. Малеев // Сборник научных трудов СевКавГТУ - 2007. - № 6. - (Серия «Экономика»). - Режим доступу: <http://www.ncstu.ru>.
72. Мехтієв Е. Роздрібний банківський бізнес у ракурсі використання кредитних історій [Текст] / Е. Мехтієв // Фінансовий ринок України. – 2012. - № 4 . – С. 6-7.
73. Міщенко В., Кравець О. Удосконалення управління банківським кредитуванням на прикладі країн Центральної та Східної Європи [Текст] / В. Міщенко, О. Кравець // Вісник НБУ. – 2006. - № 9. – С.5-10.
74. Мочерний С. В. Банківська система України [Текст] / С. В. Мочерний, Л. С. Тришак. - Львів : Тріада плюс, 2004. - 304 с.
75. Непомнящий А.В. Вопросы совершенствования банковского потребительского кредитования в РФ [Текст] / А.В. Непомнящий // Банковская практика за рубежом. – 2007. - № 12. – С. 25-36.
76. Новиков А.М. Номинальная и эффективная ставки как измерители цены кредита [Текст] / А.М. Новиков // Финансы и кредит. – 2008. - № 28. – С. 31-34.
77. Носова Т.П., Семин А.В. Современная система кредитования физических лиц [Текст] / Т.П. Носова, А.В. Семин // Финансы и кредит. – 2007. - № 29. – С. 28-31.

78. Олійник О. Ефективність довгострокового кредитування населення та проблеми її зростання [Текст] / О. Олійник // Економіст. – 2007. - № 12. – С. 48-51.
79. Олійник О. Оцінка кредитоспроможності позичальника при довгостроковому банківському кредитуванні [Текст] / О. Олійник // Економіка, фінанси, право. – 2007. - № 8. – С.10-13.
80. Олійник О. Створення системи довгострокового кредитування населення в Україні [Текст] / О. Олійник // Банківська справа. – 2007. - № 6. – С. 81-86.
81. Основні показники діяльності банків України на 1 січня 2013 року // Вісник НБУ. – 2013. - № 2. – С. 43-44.
82. Панова Г. С. Банковское обслуживание частных лиц. Серия «Искусство финансиста» [Текст] : учебник / Г.С Панова. – М.: АО „ДИС“, 1994.-352с.
83. Петрикiва О.С. Особливостi організації споживчого кредитування: проблеми та перспективи [Текст] / О.С. Петрикiва, М.В. Цеберман // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. – 2011. - № 2 (14). – С.38-48.
84. Полфреман Д., Форд Ф. Основы банковского дела [Текст] : учебник / Д. Полфреман, Ф. Форд. – М.: Инфра - М, 1996.-624с.
85. Примостка Л.О. Фінансовий менеджмент банку[Текст] : навч. посібник / Л.О. Примостка. – К.: КНЕУ, 1999.-280с.
86. Про захист прав споживачів [Електронний ресурс] : Закон України від 12.05.1991 р. № 1023-ХІІ. -Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua>.
87. Про розміщення Пам'ятки позичальника банку за споживчим кредитом [Електронний ресурс]: Лист Національного банку України від 10.11.2008 р. № 40-511/4640-15577. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
88. Розенберг Дж.М. Словарь банковских терминов. [Текст] / Розенберг Дж.М. //: Пер.с англ. -М.: Инфра-М, 1997.-360 с.
89. Румянцев С. Проблемні кредити: шляхи вирішення питання [Текст] / С. Румянцев // Цінні папери України . – 2012. - № 14. – С. 23-24.

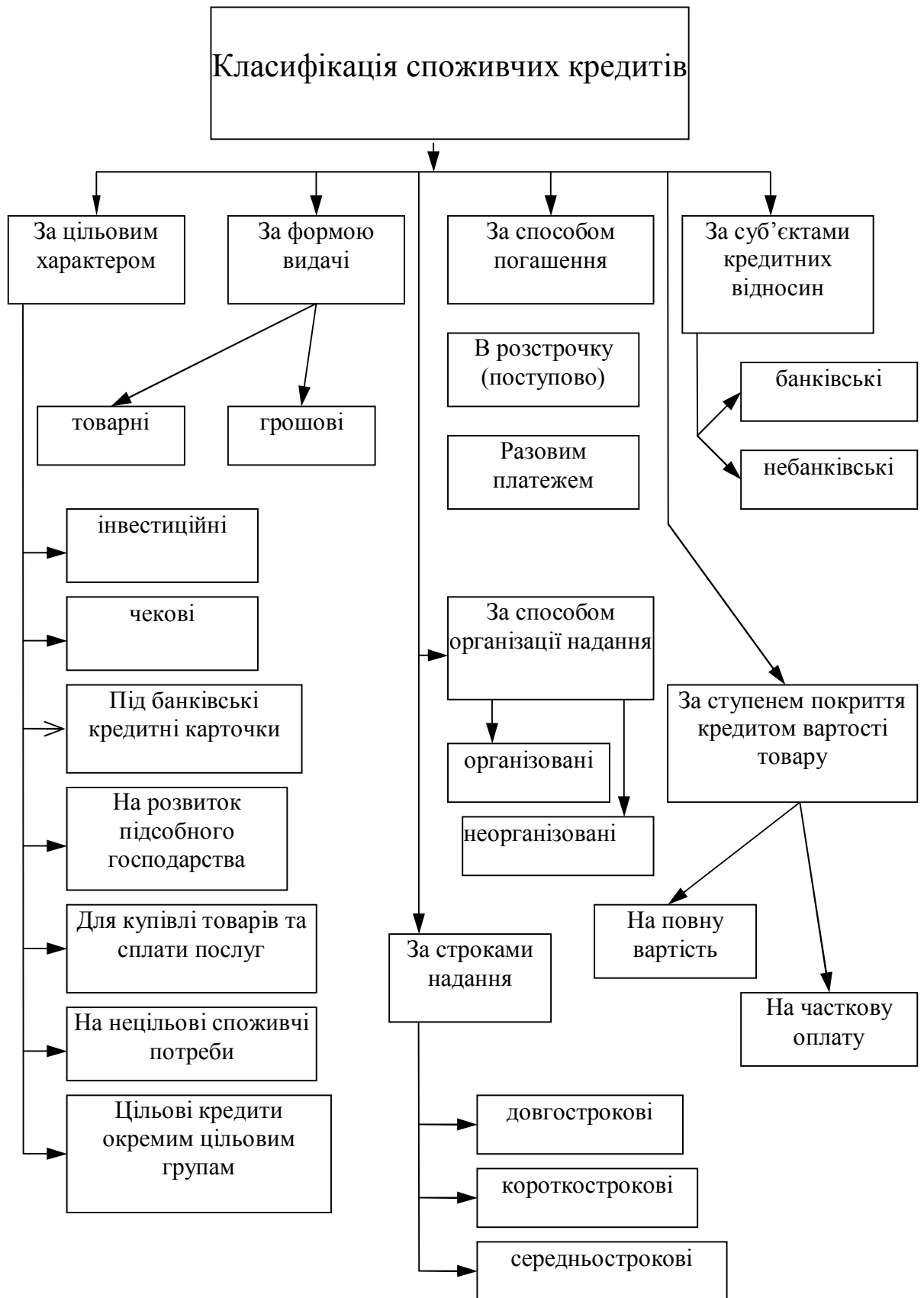
90. Рыкова И.Н. Формы кредитования реального сектора экономики региона [Текст] / И.Н. Рыкова // Финансы и кредит. – 2008. - № 44. – С. 2-10.
91. Савлук М.І. Гроші та кредит [Текст] / Підручник // М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна та ін. - К.: КНЕУ, 2001. - 602 с.
92. Савчук В., Мазурок П., Панчук А. Проблеми оптимізації управління споживчим кредитуванням комерційних банків [Текст] / В. Савчук, П. Мазурок, А. Панчук // Банківська справа. – 2007. - № 2. – С. 50-55.
93. Сидоренко В.А. Кредитна діяльність вітчизняних банків в сучасних умовах [Текст] / В.А. Сидоренко // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.10. – С. 246-251.
94. Сидорова А.В. Регіональні особливості споживчого кредитування в Україні [Текст] / А.В. Сидорова, М.А. Жмайло // Фінанси України. – 2012. – № 2. – С. 80-92.
95. Смерічевський С. Удосконалення сучасних методик банківського регулювання оцінки кредитоспроможності фізичних осіб [Текст] / С. Смерічевський, О. Клімова // Вісник НІОБУ. – 2012. - № 2. – С. 28-32.
96. Стародубцева Е.Б., Сидоров В.В. Потребительское кредитование в России [Текст] / Е.Б. Стародубцева, В.В. Сидоров // Банковская практика за рубежом. – 2007. - № 12. – С. 10-15.
97. Статистична звітність. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/Statist/elbul.htm>.
98. Супрун В. Основні схеми розв'язання «житлової проблеми» населення [Текст] / В. Супрун // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. - № 1. – С. 130-134.
99. Сусіденко В.Т. Організація і методи управління кредитною діяльністю комерційного банку [Текст] / В.Т. Сусіденко // Вінниця: Логос, 1997. - 238с.
100. Тарасевич Н.В. Проблеми та напрями розвитку ринку кредитування фізичних осіб [Текст] / Н.В. Тарасевич // Аграрний вісник Причорномор'я. Економічні науки. – 2009. – Вип. 49. - С. 44-52.

101. Торубка Л.В. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан та напрями розвитку [Текст] / Л.В. Торубка // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. - № 3. – С. 227-230.
102. Фінансовий словник [Текст] / Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. - 4-те вид., випр. та доп. - К. : Знання, КОО ; Львів : Вид-во ЛБІ НБУ 2002. - 566 с.
103. Фролов С.М. Оцінка кредитоспроможності позичальника за споживчим кредитом при використанні моделі кредитного скорингу [Текст] / С.М. Фролов, К.О. Охтеменко // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. - № 1 (32). – С. 77-82.
104. Фрунза С. Проблеми та перспективи розвитку банківського кредитування населення в Україні [Текст] / С. Фрунзе // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. - № 3. – С. 224-226.
105. Чайковський Я.І. Напрями удосконалення системи банківського кредитування позичальників [Текст] / Я.І. Чайковський // Світ фінансів. – 2008. - № 2. – С. 132-137.
106. Чайковський Я.І. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування [Текст] / Я.І. Чайковський // Банківська справа. – 2005. - № 2. – С.36-47.
107. Чекмарев К.С. Некоторые аспекты управления рисками на российском финансовом рынке [Текст] / К.С. Чек марев // Бизнес и банки. – 2007. - № 44.- С. 1-2
108. Чернявський К. Формування попиту на кредитні ресурси [Текст] / К. Чернявський // Банківська справа. – 2008. - № 1. – С. 34-42.
109. Чечелюк О. Іпотека в Україні: потрібна концепція [Текст] / О. Чечелюк // Вісник НБУ. - 2004. -№ 12.-С.43-45.
110. Чуб П. Ефективна процентна ставка кредитування: реалії та перспективи [Текст] / П. Чуб // Банківська справа. - 2008. - № 2. - С. 73 - 81.

111. Шевчук О. Споживче кредитування, сучасний стан та перспективи розвитку [Текст] / О.Шевчук // Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. – 2008. - № 101. – С.58-59.
112. Шлапак О., Пушкарьов В., Карчева Г. Фінансовий стан, тенденції та проблеми функціонування і розвитку банків у 2006 році [Текст] / О. Шлапак, В. Пушкарьов, Г. Карчева // Вісник НБУ. - 2007.-№ 3.-С.2-10.
113. Шмігельська З. Особливості розвитку ринку споживчого кредитування в Україні [Текст] / З. Шмігельська // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2012. - № 2. – С. 45-48.
114. Яковенко Н.В. Актуальні аспекти теорії та практики кредитування населення в умовах ринкової економіки [Текст] / Н.В. Яковенко // Збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. – 2011. - № 2. – С. 313 -323.

Додаток А

Класифікація споживчих кредитів

Додаток Б

Етапи процесу банківського споживчого кредитування

ЕТАПИ ПРОЦЕСУ БАНКІВСЬКОГО СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ

Додаток В

Класифікація стану обслуговування позичальниками кредитної заборгованості

Обслуговування боргу	Погашення позичальником — юридичною особою кредитної заборгованості	Погашення позичальником - фізичною особою кредитної заборгованості
«Добре»	якщо заборгованість за кредитом і проценти (комісія) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до 7 календарних днів	якщо заборгованість за кредитом і проценти (комісія) за ним сплачуються в установлені строки або з затримкою до 7 календарних днів (чи з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо)
	якщо кредит пролонговано без пониження класу позичальника та проценти (комісія) за ним сплачуються в установлені строки або з максимальною затримкою до 7 календарних днів	якщо кредит пролонговано без пониження класу позичальника та проценти (комісія) за ним сплачуються в установлені строки або з затримкою до 7 календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо)
	якщо кредит пролонговано з пониженням класу позичальника до 90 днів і проценти (комісія) за ним сплачуються в установлені строки чи з максимальною затримкою до 7 календарних днів	якщо кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк до 90 днів і проценти (комісія) за ним сплачуються в установлені строки або з затримкою до 7 календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо)
«Слабке»	якщо заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та проценти (комісія) за ним сплачуються з максимальною затримкою від 8 до 30 днів	якщо заборгованість за кредитом прострочена від 8 до 90 днів та проценти (комісія) за ним сплачуються із затримкою від 8 до 30 днів (або з максимальною затримкою від 31 дня до 120 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження чи хвороби)
	якщо кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 до 180 днів, але проценти (комісія) сплачуються в строк або з затримкою до 7 календарних днів	якщо кредит пролонговано з пониженням класу позичальника на строк від 91 дня до 180 днів, але проценти (комісія) сплачуються в строк або з затримкою до 7 календарних днів (або з максимальною затримкою до 30 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби тощо)
«Незадовільне»	якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів	якщо заборгованість за кредитом прострочена понад 90 днів (або з затримкою до 120 днів у разі документально підтверджених фактів відрядження, хвороби)
	якщо кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів	якщо кредит пролонговано з пониженням класу позичальника понад 180 днів

Додаток Д

Групування основних нормативно-законодавчих актів за напрямками кредитування

Напрямок	Нормативно-законодавчі акти
Товари в кредит	Закон України "Про захист прав споживачів" від 12.05.1991р. №1023-ХІІ Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23.06.2005р. №2704-ІV Закони України "Про заставу" №2655-ХІІ від 2.10.1992 року Закони України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2001 р. №2121-111 Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", від 06.07.2000 р. № 279 Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 №435-ІV
Іпотечне кредитування	Закони України "Про іпотеку" від 5.06.2003 №898-ІV Закони України "Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом та іпотечні сертифікати" від 19.06.2003 №979-ІV Закони України "Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю" від 19.06.2003 №978-ІV Закони України "Про іпотечні облигації" від 23.02. 2006 року N3480-ІV Закон України "Про власність" від 7.02.1991 року N697-ХІІ Закон України "Про нотаріат" від 2.09.1993 року N3425-ХІІ Закони України "Про заставу" №2655-ХІІ від 2.10.1992 року Закон України "Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень" від 1.07.2004 року №1952-ІV Земельний Кодекс України від 25.11.2001 року N2768-ІІІ Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", від 06.07.2000 р. № 279 Постанова Кабінету міністрів України "Про порядок надання пільгових довготермінових кредитів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) і придбання житла" від 29.05.2001 р. №584 Закони України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2001 р. №2121-111 Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23.06.2005р. №2704-ІV
Авто в кредит	Закон України "Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень" від 18.11.2003 р. № 1255-ІV Закон України "Про власність" від 7.02.1991 року N697-ХІІ Закон України "Про організацію формування та обігу кредитних історій" від 23.06.2005р. №2704-ІV Закон України "Про нотаріат" від 2.09.1993 року N3425-ХІІ Закони України "Про заставу" №2655-ХІІ від 2.10.1992 року Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 №435-ІV Положення НБУ "Про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями банків", від 06.07.2000 р. № 279

Додаток Е

Система методів управління кредитними ризиками комерційного банку й НБУ

